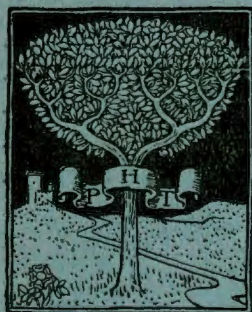

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

1916

UTGIFVEN

AF

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

CARL MAGNUS STENBOCK

SAMFUNDETS SEKRETERARE

ÅRG. XVIII.

HÄFT. 4.

INNEHÅLL.

	Sid.
Svenska infanteriofficersuniformer omkring 1800. Med. af T. J. P.	61.
Karolinska anekdoter från frihetstiden. Utg. af HELGE ALMQUIST	66.
Gustaf Vasa på lit de parade och hans griftefärd. Medd. af C. M. S.	104.
Tvenne porträtt af Magnus Stenbock. Af REINH. STENBOCK . .	111.
Personhistorisk litteratur	116.
Frågor	137.
Insända böcker	141.
Register	143.
Rättelser	146.

ILLUSTRATIONER.

Två porträtt af Magnus Stenbock. I texten: infanteriofficer i uniform;
Gustaf Vasas begrafningskrona, hans svärd och spira; drottning
Margaretas krona och spira.

Svenska infanteriofficersuniformer omkring 1800

Meddeladt af T. J. P.

Tid efter annan skeende utställningar ådagalägga, att inom vårt land finnes från 1700-talets senaste och 1800-talets första år ett rätt betydande antal officersporträtt. De brokiga uniformerna, så helt olika nutidens, ha blifvit föremål för många gissningar, när det gällt att afgöra frågan om vid hvilket regemente vederbörande framställes såsom anställd, och icke sällan har spörsmålet hänskjutits till krigsarkivet. Med anledning häraf har till intresserades tjänst på grund af afbildningar i krigsarkivet utarbetats nedanstående tabell, upptagande vederbörliga kännetecken för respektive infanteriregementen å officersuniformer af den typ, af hvilken en bild här bifogas.

	Frack (jacka)	Krage	Revär att knäppa på bröstet
Svea Lifgarde [*]	Mörkblå	Gul med 2 silfver- knapphål	Gul med 6 silfver- knapphål
Göta garde [*]	Mellanblå.	Orange med 2 silf- verknapphål	Orange med 6 silf- verknapphål
Finska gardet	»	Gul med 2 silfver- knapphål	Röd med 6 silfver- knapphål
Lifregtets lätta indelta bataljon	»	Hvit med röd pas- sepoil	Skinnfärgad med röd passepoil
Drottningens Lifregemente . .	Ljusblå	Gul	Gul
Enkedrottningens Lifregte . .	Mörkblå	Rödlila med hvit passepoil	Rödlila med hvit passepoil
Lifgrenadierregtet	»	Hvit med röd pas- sepoil	Röd med hvit pas- sepoil
Konungens eget värfvade regte	»	Röd	Gul med hvit pas- sepoil
Upplands regemente	»	Hvit	Gul med hvit pas- sepoil
Skaraborgs regte	»	Ljust gul	Ljust gul med hvit passepoil
Södermanlands regte	»	Gul	Gul
Kronobergs regte	»	Röd	»
Jönköpings regte	Ljusblå	»	»
Dalregtet	Mörkblå	»	Hvit
Hälsinge regte	»	Hvit	»
Älfsborgs regte	»	»	Gul
Västgöta-Dals regte	»	Mörkblå med gul passepoil	»
Bohusläns regte	Ljusblå	Röd	»
Västmanlands regte	Mörkblå	Gul med hvit pas- sepoil	Gul med hvit pas- sepoil
Västerbottens regte	»	Röd	Hvit
Kalmar regte	»	»	Gul
Närke-Värmlands regte . . .	»	»	Röd
Jämtlands regte	Grå	Grön	Grön
Värmlands fältjägare	Grön	Svart med hvit passepoil	Svart med hvit passepoil

* Vid Svea och Göta garden fanns någon tid en särskild uniform för de office-

Ärmuppslag	Foder	Knappar	Anmärkningar
Gula med bredt silfverkantband. 2 silfverknapphål ofvanför uppslaget	Gult	Gula	Hatt trekantig.
Orange med 2 silfverknapphål, men utan kantband. Däremot 2 silfverknapphål ofvanför uppslaget	Ljusgult	»	Hatt trekantig.
Gula med bredt silfverkantband. 2 silfverknapphål ofvanför uppslaget	Rödt	»	Hatt trekantig.
Hvita med röd passepoil	Hvitt med röd kant	»	Hjälm.
Gula	Gult	Hvita	Något yngre, fransk modell med fracken utskuren öfver magen. Hatt trekantig.
Rödlila med hvit passepoil	Hvitt	Gula	
Röda med hvit passepoil	»	»	Grenadierhatt.
Gula med hvit passepoil	Gult	»	
Gula med hvit passepoil	»	»	
Ljust gula med hvit passepoil	Ljust gult	»	
Gula	Gult	»	
Röda	Hvitt	»	
»	Gult	»	
»	Hvitt	»	
Hvita	»	»	
»	»	»	
Gula	Gult	»	
»	»	»	
Gula med hvit passepoil	Gult med hvit kant	»	Röd spännhalsduk.
Hvita	Hvitt	»	
Röda	»	»	
»	Rödt	»	
Gröna	Grönt	»	
Svarta med hvit passepoil	Svart med hvit kant	Hvita	Hatt med liggare och ståndare.

rare som tjänstgjorde vid regtets jägare, hvilken dock ej här upptages.

5**—160576. *Personhistorisk tidskrift* 1916.

	Frack (jacka)	Krage	Revär att knäppa på bröstet
Engelbrechtsens reg:te	Mörkblå	Röd	Röd
Adlercreutzska reg:tet	Grå	Couleur de feu med gul passepoil	Mörkblå med gul passepoil
Björneborgs reg:te	»	Ljusblå	Ljusblå
Jägerhorns reg:te	Mörkblå	Gul	Gul
Kajana bataljon	Grå	Mörkblå	Mörkblå
Karelska jägare	Grön	Grön med gul pas- sepoil	Grön med gul pas- sepoil
Nylands infanterireg:te	Grå	Mellanblå	Mellanblå
Nylands jägare	»	Grå med mörkblå passepoil	Grå med mörkblå passepoil
Savolaks infanterireg:te	»	Gul	Grå med gul pas- sepoil
Savolaks jägare	»	Grön med silfver- knapphål	Grön med hvit pas- sepoil
Tavastehus reg:te	»	Mörkblå med röd passepoil	Mörkblå med röd passepoil
Åbo läns infanterireg:te	»	Mörkblå	Mörkblå
Österbottens reg:te	Mörkblå	Gul	Mörkblå

Ärmuppslag	Foder	Knappar	Anmärkningar
Röda	Rödt	Hvita	Trekantig hatt. fracken af något yngre fransk modell utskuren öfver magen.
Mörkblå med gul passepoil	Grått med blå kant	Gula	
Ljusblå	Ljusblått	»	
Gula	Gult	»	
Mörkblå	Mörkblått	»	
Gröna med gul passepoil	Hvitt	»	
Mellanblå	Mellanblått	»	
Grå med mörkblå passepoil	Grått med mörkblå kant	»	
Gula	Grått	»	
Gröna med hvit passepoil	Grönt	Hvita	
Mörkblå med röd passepoil	Grått	Gula	
Mörkblå	Mörkblått	»	
Gula	Gult	»	

Karolinska anekdoter från frihetstiden

Utgifna af **Helge Almquist**

Den historiska källa, ur hvilken här publicerade anekdoter tagits, är av ganska säreget slag. Den utgöres af en dagbok, befintlig i Uppsala Universitetsbibliotek (sign. *N 971*),¹ hvilken förts af den unge studenten Andreas Browallius under åren 1734—1740. Denne, yngste son af lektorn i Västerås, sedermera kyrkoherden i Bro Andreas Browallius (f. 1675, d. 1720) och Catharina Sigtunia, föddes enligt en uppgift 1714, men enligt sin egen utsago 1716. Han uppgifves hafva dött helt ung som student vid Åbo universitet 1740,² och han skulle säkert vara glömd, om icke den märkliga dagboken funnes. Så mycket bekantare är hans äldste broder Johan Browallius, professor i fysik vid Åbo universitet från 1737 och biskop öfver Åbo stift från 1749, politiker och publicist, naturvetenskaplig och ekonomisk författare, en af frihetstidens mest bemärkta partimän. Till dennes intima karakteristik lämnar dagboken många hittills icke uppmärksammade bidrag.

Johan Browallius var sedan 1733 informator hos landshövdingen i Stora Kopparbergs län Nils Reuterholm,³ och genom hans bemedling fick också brodern Andreas på hösten 1734 flytta in i landshövdingens hus, kungsgården i Falun, närmast som sällskap åt dennes söner; han skulle stanna där till december 1736. Den unge Andreas hade då efter skolstudier i Arboga och Västerås och en kortare vistelse vid Uppsala universitet senast haft kondition hos rådmannen Olof Forslind i Säter. Redan där hade han på brodern Johans inrådan lagt upp en dagbok, som i

¹ Volymen (in 4:o), som efter sin tidigare ägare bär anteckningen »C. G. Nordin 1804» utgöres af följande delar: f. 1—5 blanka; f. 6 v.—21 v. anteckningar 25 febr.—21 apr. 1734; f. 1—399, [B] 306—350 (gammal paginering) anteckningar 9 mars 1735—6 juni 1740; f. 351—353 blanka; f. 354—363 författarens breffkoncept; f. 364—376 bref från Johan Browallius till författaren; f. 377—386 blanka; f. 387—394 alfabetiskt register.

² Se *J. F. Munchtell*, *Westerås Stifts Herdaminne*, II (Upsala 1844), s. 397 f.

³ Jfr *Carl Carlesons* »Åminnelsetal» öfver Browallius, hållet å Vetenskapsakademins vägnar. (Stockholm 1756), s. 10.

början bär prägeln af personlig själfrannsakan och själfuppföstran; den tyska upplysningstidens märkesmän Pufendorff och Tomasius äro framför andra hans lärofäder. Efter författarens ankomst till Falu kungsgård ändrar den karaktär och ger oss snart en liflig bild af det dagliga lifvet i landshöfdingens hus, framför allt ett troget eko af bordssamtalen och diskussionerna, som omfattade alla ämnen — från politik till mineralogi, från ekonomiska betraktelser till folkloristiska iakttagelser. Man finner i själfva verket frihetstidens rika kulturlif spegladt i denna lilla krets, där landshöfding Reuterholm och magister Johan Browallius ömsevis förde ordet och läto hugskotten och anekdoterna omväxla med hvarje-handa kritiska betraktelser. Landshöfdingens söner Esbjörn och Axel, som ett par decennier senare skulle spela en framträdande politisk roll, blandade sig stundom i samtalet liksom också de vänner och främlingar, som hade sin väg till kungsgården. Den unge Andreas var alltid den uppmärksamme och vetgirige åhöraren, som på aftonen brukade nedskrifva hvad han mindes af dagens samtal och diskussioner. Han lägger därvid i dagen en intelligent uppfattning och en mindre vanlig stilistisk begåfning, som framför allt vet att fänga det talade ordets färg och must. Jag hoppas senare kunna framlägga en utförligare bearbetning af detta material, hvars stora intresse ingen ännu torde rätt hafva uppskattat, och jag skall då också redogöra för dagboks författarens senare öden och teckna en bild af Johan Browallius' jäsningstid. För tillfället har jag endast velat meddela några anekdoter, till största delen härrörande från landshöfding Reuterholm, som på Karl XII:s tid spelat en roll, visserligen icke i första planet, som diplomat och ämbetsman. Några biografiska upplysningar om denne torde vara på sin plats.

Nils Esbjörnsson, född 1676, adlad 1708 och baroniserad 1735 under namnet Reuterholm, kom redan tidigt in på den diplomatiska banan, var attacherad vid ambassaden i Rijswijk 1697 och vid grefve Carl Bondes beskickning till England 1698.¹ Efter en tids tjänstgöring vid den svenska beskickningen i Regensburg blef han kommissionssekreterare i Hannover 1700, och som sådan fann han tid öfver till litterära och vetenskapliga sysselsättningar. Man finner honom 1703 i lärd brefväxling med Erik Benzelius

¹ Jfr utom *Anrep* också *Olof v. Dalins* »Åminnelsetal» i Vetenskapsakademien, hållet 20 sept. 1768, hvars uppgifter gå igen i Biograf. Lexikon XII (1846). — Släkttraditionen om namnets ursprung: *O. P. Stursen-Becker*, Reuterholm (Stockholm 1864), s. 11.

och i lifligt tankeutbyte med Leibniz, hvilken han betecknar som »sin afgud».¹ Följande år kom han närmare den svenska politikens brännpunkt; han blef sekreterare åt de svenska kommissarierna i Warszawa, Horn och Wachschrager, som hade att genomdrifva konung Augusts afsättning, och han måste i sept. 1704 dela deras fångenskap. Efter frigifningen 1705 blef han utnämnd till hofsekreterare i fält 1706 och vistades åtminstone sedan december detta år vid det kungliga högkvarteret i Sachsen; han medföljde senare fälthären efter uppbrottet ända till Brzesc Kujawski. Hans bref till vännen Jakob Cronstedt från denna tid² låta honom framstå som en vaken iakttagare af politiska förhållanden liksom af kansli- och befodringsintriger, ofta sarkastisk och en smula frivol enligt det franska modemönstret. I dec. 1707 utnämnd till sekreterare i Krigskollegium, befordrades han 1710 till krigskommissarie, sedan Arvid Horn gått i god för att han var »en habil man»,³ och 1715 blef han krigsråd. Med denna befattning förenade han sedan 1719 direktörskapet för Vadstena krigsmanshus, som han förvaltade med största nit och intresse.⁴ Under frihetstiden sökte han förgäfvets befordran till någon chefspost inom den centrala administrationen; 1729 hade han gärna velat blifva statssekreterare för krigsärenden efter Samuel Åkerhielm, och 1736 gjorde han en lika fäfsång ansträngning att blifva president i Kammarkollegium.⁵ Han fick nöja sig med landshöfdingetjänsten i Dalarna, till hvilken han 1732 anmälde sig som supplikant jämte åtta medsökande: vid hans utnämning återopades inom rådet, att han var den äldste sökande och att länet i fråga »mest alltid varit besatt med någon civilperson».⁶ Han sökte transport till den ekonomiskt fördelaktigare landshöfdingestolen i Västerås 1736 och 1737 under framhållande av »sitt stora hushåll med 6 ännu oförsörjda barn»,⁶ men förflyttades i stället 1739 till Närke och Värmlands län. Som landshöfding i Örebro fick han bland annat befattning med Springers bestraffande i dec. 1747 och skall enligt en uppgift⁷ hafva vunnit »mycket beröm» genom att vid statsbrottslingens schavottering behandla denne med en iögonenfallande hårdhet. På frihetstidens riksdagar spelade han icke någon framträdande

¹ Se Nya Svenska Biblioteket, utg. af *Gjörwell*, I: 1, s. 296 ff.

² Utgifna af *Lydia Wahlström* i Personhist. tidskr. X (1908), s. 129 ff.

³ Rådsprotokoll 23 febr. 1710.

⁴ *Dalins* Äminnelsetal, s. 9.

⁵ Suppliker bland Biographica.

⁶ Rådsprotokoll (inrikes ärenden) 24 apr. 1732.

⁷ Voltemats anekdoter (Upsala U. B., N 947), V, 10.

roll, men han var dock medlem av Sekreta utskottet 1719 och af Expeditionsutskottet 1723. Hans kritiska uppfattning af samtidens riksdagslif framträder för öfrigt mångenstädes i Browallius' dagbok.

Att Nils Reuterholm var en man med utpräglade vetenskapliga och litterära intressen, framgår till öfverflöd både af dagboken och af samtidas vittnesbörd. Utom ett betydligt bibliotek efterlämnade han äfven en större handskriftsamling, till hvilken han själf bidragit med talrika afskrifter.¹ Han var en stor beundrare af Linné och gynnade dennes studier särskildt under Dalaresan 1734; den store naturforskaren nämner honom med stor aktning och sympati. Olof von Dalin, som höll minnestalet öfver honom i Vetenskapsakademien, erinrar också om att både Linnæus och Browallius hade »att till en del tacka honom för deras första uppkomst och befordran». Och Gjörwell intygade efter hans död 1758 hans »stora meriter» och omfattande studier i ekonomi och naturalhistoria liksom ock hans förtjänst att hafva bragt Johan Browallius »på en bättre väg».²

Från Karl XI:s tid

f. 138 (den 20 sept. 1735).

I middags tahlte L[andshöfdingen] i förstone om at then tid han reste ut, 1696 wid pass, då skulle det wara så wähl at ha blå räck, så at ingen reste ut, utan han skulle icke ha blå räck och en stor pass wid sidan.

f. 336 v. (den 29 jan. 1737).

Om afton tahltes om biskop Carlsson³ hwars ene son Cederström, dotter fru Hierner etc. och k[ära] m[oder] altså med them syskonbarn. Jag har hört af några, at han warit en ganska snähl och oriktig man, men kära moder säger: om något warit, wore hans hustru skulden; att han war en förständig och therjemte och samwetsgran man, wittnar hans dristighet at twert emot kung

¹ Se »Den Swenska Mercurius» IV: 2 (okt. 1758), s. 107, hwars uppgifter gå igen hos C. M. Carlander, Svenska bibliotek och Ex-Libris, II: 1 (Stockholm 1904), s. 230.

² Bref och skrivelser af och till Carl von Linné. I: 6 (Stockholm 1912), s. 212. — Se också Th. M. Fries, Linné, I (Stockholm 1903), ss. 141, 159.

³ Carl Carlsson (1642—1708), biskop i Västerås 1680. Hans barn adlades Cederström 1684. Dottern Elisabet var 2:a gången gift med Urban Hiärne.

Carl XI:s befallning sätta Boëtius till probst i Mora.* Kungen förtörnades theraf högeligen, thet wiste wel Carlsson, reste till Stockholm, gick till kungens bord, satte sig i sitt wanliga rum ehuru obuden, men åt intet. Kungen, förtörnad, teg, fnös och åt stora bitar. Carlsson såg, hwad en vred kung han hade at giöra med, suckade för sig sielf till Gud, att han, som har kungars hiertan i sina händer och bögie them som wattubäckar, wille afwända wreden. Halfäten måltid såg kungen glad opp på Carlsson, frågade hwi han åt icke, och begynte tahla wänliga med honom, och all wreden war som med en hand afstruken, sa-åt honom: »Ni har rätt, Carlsson, men Ni har många fiender.»

[B] f. 329 v. (den 7 mars 1739).

Kung Karl XI skal warit rätt kort om hufwud, säger man. När nu en gång en skraddargesäll kom at märka unga printsen Carl XII nya byxor och han (C XII) intet gierna wille stå stilla, sade gesällen: »Stå stilla, Calle lilla, ska du få nya byxor.» Carl XI tåhlte intet stort, förr än han strax kom efter honom med eldgaffeln, då den andra på dören, men efter kungen befalt wakten, at de intet skulle släppa fram någon, som han wille slå, sade denna (som förut betänkt sig på stielmstycket och endast giordet, at han sen skulle få penningar för stryket): »släpp mig fort ut, sen I intet, at Hans Mt, och jag springa kapp!» The troddet, efter kungen ofta war så lustig af sig, släpten; han fick ock penningar på kiöpet. [*I marg.* När han war utkommen, lät Kungen kalla opp och förlikten med några ducater]. En annan löjlig historia. K. Carl XII war en gång uppe i Cancelliet, hade fram några ducater på bordet, hwilka then skulle få, som bäst kunde radera. Alle bödo till, men för ingen lyckades till Kungens nögie; en äntel. när han såg, det gick intet an at genom raderkonsten winna ducaterna, bad Kungen han skulle wisa den konsten han bäst lärdt. När han fick lof, tog han så wackert ducaterna af bordet och lade dem i sin byxsäck, sägiandes: »denna konsten kan jag bäst!» — fick ock behålla them.»

Karl XI:s arbetsförmåga

f. 164 v. (den 26 nov. 1735).

Samma discurs gaf widare tillfälle at tahla om kung Carl XI, som war ock en tiäck hushållare, s[ade] L[andshöfdingen], och at

* Jakob Boëtius (1647—1718), prost i Mora 1693.

uprätta en förfallen hushållning i ett Rike war han then tiäckaste man wille begiära, at hålla efter med alla och se them på händerna, oförliknelig arbetsam och activ. Kl. 5 war han hwar morgon uppe och thet jämt och samt. Hwar han reste och hwar han war, så hade han sitt cancellie med sig, så at alla saker utan uppehåld blefwo afgiorde. I stället för nu äro 3 statRåd hade han allenast ett cancellieråd, Gref. Piper, icke eller så många collegier som nu, utan gjorde alt sielf; war någon sak, som han intet war så wähl underrättad i, skickade han efter och lät höra någon, som wederborde, och strax war thet slutit; skulle äntå intet stutza och så gick thet ganska jämt i alt hans wäsende. Det är just under, hur han ensam hunnit med, när man tänker efter, huru noga han styrde och wiste af alt. Thet tycks af bref och skrifter, som bara angå thenna Provincen, at en karl skulle intet mer hunnit än thet, än tå i proportion ther efter hwad han uträttat i the andra Provincierna. När en kung, som hade giöra med hela Riket, kunde uträtta så mycket i hwar Province, hwad skall icke tå en Landshöfdinge kunna uträtta, när han, om thet eljes är någorlunda tiäck karl, nästan ock kan få fram alt hwad han will.

Karl XI och enväldet

f. 167 v. (den 28 nov. 1735).

»Intet godt kan uträttas i riket», s[ade] l[andshöfdingen], »så länge den här indelningen är på stånd, som nu är. Det borde intet vara flere stånd än the som giöra rätt för thet namnet, the som bruka jorden allena, bönder och bergsmän, the allena kunna sägas giöra något reelt gagn, och som thesamma äro grunden till the andra stånden, så [bör] ingen anses för stånd, utan såvida han brukar jorden. Adelen bör intet vara stånd såsom adel utan som jordbrukare, och kunde vi mycket väl vara adeln förutan, och riket skulle äntå kunna bestå.¹ Ett stånd vore nog, och thet blefve bondeståndet, alla lika goda och lika utlagor then ena som then andra, bonde, prest, adel lika mycket, alt som han vore jordbrukare till. Adelen kunde äntlig få heta adel för utlänningen skull, men inga privilegier, inga förmoner then ena mer än then

¹ [I marg.]: »Thet war löjligt», sade Landshöfdingen, »på en riksdag kommo ock skrifware, fogdar och länsmän etc. fram och wille bli stånd, woro ganska heta i sin sak, men he fingo besked, som the förtientet.»

andra, som i Engeland är, utan hvar ock en skattas för bättre karl, som han vore Cronan nyttig till, mer eller mindre. Och förr än thet skier,» sade Landshöfdingen, »bli vi aldrig någonsin försäkrade om vår frihet eller trygga för souverainitet, och thet ska intet kosta så mycket, kommer thet allenast en kung, som griper saken rätt an. Hur mycket kostade thet konung Karl XI att bli souverain? Han behöfde allenast genom några beneficia låcka ett stånd eller tu på sin sida, the andra var han vel försäkrad om, skulle sedan intet göra honom skada, efter aldrig är så jämt, at icke thet är något smålk stånden imellan, thet en kung wid sådant tilfälle altid wet bruka till sin förmon. När han thet wunnit, grep han saken an, och thet gick för sig.¹ Fast han genom Militie- och Pesteståndet satte sig fast wid soverainiteten, så war han sen äntå intet så benägen emot them. Näst för sin död lät han anställa inquisition, tå thet noga skulle utforskas alla presternas löner, förmohner, hushållning med kyrkiorna etc., men han dog, förr än thet kom till fullbordan.»

Om reduktionen

f. 23 (den 26 mars 1735).

Huru med reduction i Kong Carl XI tid har gått till, berättade Landshöfdingen. Han hade sin goda grund, och borde nödvändigt skie en reduction, ty i drottning Christinæ tid, och där bort åt, handterades kronans ägendom liderligen, somt skänkte hon sielf bort, men thär war ock ibland stora stielmstycken under. Ther skrefwos donations-bref utan Kronans wettskap, kronan narrades at skrifwa under, och så gik det så, at hwar och en, som war aldrig så litet bekant i hofwet, fick strax en ägendom af kronan. Kung Carl XI blef underrättat thessa stielmstycken, och påmint, huru angeläget thet wore, at Kronan (efter hon war nödställd) finge sin ägendom igen, och en reduction skulle gå för sig. Äfwen så gik det ock till med förpantningsgodsen den där tiden. De, som ha lånt kronan pengar eller them kronan war skyldig några fruktbara capitaler (löningsfordringar kallas ofruktbara, therföre gier ock Kronan intet interesse för dem) the

¹ I marg.: Militien gjorde han sig wen med på thet sättet t. e. han tillät theras begiäran at rotbönder etc. skulle bestå them fria herredagspenningar. Riksdagen efter, tå alt war bestält med soverani[teten] och bönderna klagade här öfwer, så lās han som han intet wetat af thet, dömde bönderna fria från samma utgift.

fingo i förpantning wissa gods eller wissa rentor af något gods för interestet till 7 à 8 procent, men dels hade the 100—200 pc. för det Kronan förpantat till 7 à 8, dels stohlos ock undan Rentor, som antingen intet woro räknade med el. woro nya utlagor och therföre intet bordt behållas, efter the intet kommit under Kiöpet med: thessa rentor kallas okiöta eller bokrentor. Kronan borde ha sin rätt och niuta det henne tillkom sielf till godo; derföre war en Liqvidation nödig. Nu kommo många fram med sina fordringar af Kronan till 20. à 30.000.

Men när man begynte liqvidera och fik se, at en del haft 100—200 pc. intresse för sina fordringar (af kronan) i stället för 7 à 8 som de borde ha, at the hade flera rentor undan kronan än rätt war, så begynte man räkna öfwerskättet af interestet och pengarna som intresset för the pengarna, så at icke allenast fordringarna af kronan woro betahlta therigenom, utan then fordrande blef ofta skyldig så mycket som han fordrade. Största fehlet och missbruket i reduction och liqvidation war, man gjorde en lag på interestet till viss procent för några 100 åhr tillbakas, hwarigenom the fordrande giordes så mycket mer skyldiga, thär dock rätteligen ingen Lag bör gälla, förr än han är skrefwen, hwilken sats äfwen K. Carl XII har gillat ehuru sovereign han war, tå han skref under en skrift, hwari H[ans] N[åd] L[andshöfdingen] inryckt theнна satsen.

H[ans] N[åd] L[andshöfdingens] påfund war, som han ock sielf berättade, at A:o 1719 begyntes at indraga alla pipares, skallmeiblåsares etc. löner öfwer hela riket wid alla regementen, efter entå slika tienster i krigstider intet behöfdes. Här af samlades en besparings Cassa af 20.000 B:o indragna löner åhrligen samt af the nyss omtahlta förpantningars indragande och liqvidationer, thertill äfwen Landshöfdingen warit ordsaken. Genom interesse för lån af thessa pengar och then åhrliga Liqvidation, som än stiger till 20.000 r. smt åhrligen, har Cassan så förökad sig, at Kronan nu har en 12 tunnor guld at gripa till wid krigstider eller stor angelägenheter och har det liksom för intet. Nu har ock Cassan en stat för sig sielf som underhålles af 20.000 Smt åhrligen men thet entå är intet fierde delen af thet interesse som pengarna åhrligen kasta af sig genom lånningar. Många woro i förstone emot at en sådan cassa skulle samlas af liqvidationer och förpantningars indragande, äfwen sielfwa Kammar Coll. som dock bör besynnerligen bewaka kronans interesse, derföre at en del af them innehade förpantningar, sielfwa rådet tyckte intet

therom efter the ock hade inne förpantningsgoods, men likwähl gik det an, kronan till ingen ringa förmohn.¹

Kong Carl XII hade redan 1718 i sinnet at indraga alla löningar wid staterna och wille, at the skulle löna sig sielfwa, hade ock tiäkt gått an, om han intet ärnat så tvärt taga ifrån them altsammans, utan så småningom, och tillika utwist, hwar the skulle få något i stället för thet som indrogs, t. e. wist them några canaler, så som af processer skulle the tå få och få mycket; om det kommit i wärket, så har det warit för kronan en makalös sak.

Om Hans Wachtmeister

f. 243 (den 29 mars 1736).

Wid bordet berättades, at en gr. Waktmeister, som war wid Amiralitetet, en tiäck karl och stor Patriot, then man hade stort hopp om till Rikets wälfärd, nyligen skal blifvit död.² Hans far war ock en förständig man, men therjemte en som på alt sätt befrämjade souerainiteten, hwarföre han ock af K. Carl XI war mycket älskad. Thet war han, som tå han war här uppe i Fahlun med Carl XI, sade åt en grufdräng, som kom op uhr grufvan: »hör du, kryp ned i hållet igen och hugg ut ett stycke koppar och lät Kungen se!» Han dog 1710, tå wi hade som mästa kenningen af souerainiteten, när Kungen war i Bender. På sin sotesäng sade han thet at om the tå häfwit honom ut genom fenstret på Riddarhuset, när han så högt tahlte för souerainiteten, hade the giordt wäl.

Om den karolinska adeln

f. 172 v. (den 8 dec. 1735).

I förstone taltes öfver bordet om General Hvitfeldts i Trondhiem process om ett gods i Skåne, som honom i arf efter sin mor tillfallit, men dock emot fridstractaten emellan Sverige och Norige . . . Häraf gafs tillfälle att tala om skånska adelen. »Öfverhufvud är intet beskied med skånska adelen, sade Landshöfdingen,

¹ *I marg.:* »När Gref Duker sade åt honom: Reuterholm, du gör dig ringa wenner i Rådet med dina påminnelser om förpant[ningarna] swarade Landsh[öfdingen]: Euer Excellence, thue recht und scheu den teifeln nicht.»

² Grefve Carl Hans Wachtmeister (1689—1736), amiral, amiralitetsråd, son af den berömda grefve Hans Wachtmeister, kungligt råd och generalguvernör (1641—1714).

nu änteligen ta the på någorlunda folka sig, eljest dågo intet annat till än ligga på landet, vara lata och giöda sig, som fölgia lafougden kring ägorna med tobakspipan i mun, äro svinaktiga och till intet dugse.» — »Thet är ingen duglighet i folket nu för tiden framför förr. Fordom, sade Bror Johan, var intet så mycket folk som nu, men tjäcka karlar, som lemnade stort namn efter sig. Nu komma så otroligen många continuerligen i verlden, men thet hörs ingenting af them, the gå bort och intet äret mer af them qwar. — »Thet är, sade Landshöfdingen, ingen märg och kiärna i them therföre har the ingen beständighet, just som thet gått med the nya familierna; alla familier som kommit up sen 1680, äro antingen utgångna eller ha the gått i lorten igen. Man skall knapt finna exempel på en, som än florerar; så gick med Flemmingarna, Bielkarna, Lagersparre, Hoghusen. Then förste af thenna familia hade then rika Trotsigs dotter och halp honom fram».¹ »Samma Trotzig hade 400.000 rdr i lösören», sade Bror Johan.» Tå han andra gången gifte sig, rådde [han] om mäst hela landet här omkring. Hur mäktig han varit, syns ock af hans contract med kungen. Nu är entå ingen af hans efterkomma, som mår väl, intet en gång någon, som kan säigas vara behållen. Så var ock med alla the thär herrarna, som för reduction hade slagit under sig så mycket; ingen af theras efterkommande har sofvel till bröd. Piperska famlien, som genom Gref Piper, konung Carl XII:s cancellieråd, steg så högt, går det än an med.»² »Thenna Piper hade stort förstånd, qvickt hufvud och [var] en tjäck karl», sade landshöfdingen, »men hade thet felet, att han inte försmädde mutor, fast han äntå slugare anställte sitt värf än mången nu.»³ Förr än han blef cancelliråd, var han liderlig, söp och slogs, var ock i begrepp att bli afklagad från thenienst han hade, men Wallenstern,⁴ tå han tog afskied från cancellirådssysslan, recommenderade Piper, sade han vore therföre ovärdig, efter han intet hade syssla, som kunde fyllest sätta honom giöra.

¹ Frih. Johan Hoghusen (1634—1715), krigsråd, till sist landshöfding i Uppland, var gift med Helena Trotzig, dotter till bergsmannen och brukspatronen Anton Johansson Trotzig.

² *I marg:* »En ung Piper är qwar som är ett godt Riksrådsämne, s[ade] l[andshöfdingen].» — Tydligen afses grefve Carl Fredric Piper (1700—1770), kammarråd 1733, slutligen president i Kammarkollegium, Olof Dalins gynnare.

³ Jfr S. Bring, Till frågan om Pipers politiska heder, i Hist. Tidskr. 1909.

⁴ Torde syfta på grefve Lars Wallenstedt (1631—1703), kansliråd 1683—89. Piper blef statssekreterare och kansliråd sistnämnda år.

Grefvinnan Pipers släkt

f. 237 v. (den 18 mars 1736).

I anledning af brukspatroner, hwilket pack först 2 à 400 år sen kommo till, om stora inkomster, kom at tahlas om grefvinnan Piper,² som har största inkomsten af alla privata i Sverige, väl it:a guld hårligen; icke thes mindre klagas, hur hon far i kring med sill, strömming och gör landtkiöp thär nedre i Skåne. »Thet är intet oliket henne», sade landshöfdingen, »at kunna handla, hennes far Olof Hansson³ war en kiöpman, tå han i sin ungdom, ock kanskie fick stå i boden. Thet är ett exempel utan exempel, huru hastigt thetta huset kom i flor, så aldeles, at alla döttrarna blefwo riksrådsfruar, sönnerna begge grefwar; alt skedde genom grefwe Piper, som tå för tiden hade mycket sägia. Gubben Olof Hansson Törner, som sedan het Törnflykt, war kiöpman i Stockho[l]m, spelte banqueroute en om icke 2 gånger, men så snart grefwe Piper friade till hans dotter, blef han först rådman, så Borgmestare och sidst commercieråd. Alla sökte komma i thenna släkten in. En dotter hade en Profess[or] ifrån Åbo Bromen;³ han dog snart innan han hant avancera så långt, men någon tid efter tå, armeen war i Pohlen och grefwe Horn i ett slag intet warit särdeles lycklig, hwarföre han fruktade någon ogunst af kungen, särdeles efter Piper war honom emot, ty tog han at förekomma thetta och inlifwa sig med Piper Bromeens enkia; så kom han strax ifrån ambassadeur alt högre och högre up till riksråd. En af döttrarna fick Liliestedt, som och sen blef Riksråd;⁴ then sidsta, som war then wackraste af them,⁵ blef i Saxen gift med Öfwerst. Mejerfeldt, som ock blef grefwe och Riksråd. Alla woro the ganska dygdiga och tiäcka, hugstora fruentimber, förutan then grefwe Piper fick, hon war braf snähl. Sönera äro then ena Olof Törnflygt Riksråd,⁶ then andra Michael, ståthållare.⁷ När intet thetta huset rakte till, sökte man på annat sätt thenna importabla skyldskapen med grefwe Piper. Olof Hansson hade en Bror Nils Hansson; genom giften i thet huset halp mången sig

² Christina Piper (1673—1753).³ Olof Hansson Törne, adlad Törnflycht (1640—1713).⁴ Inga Törnflycht († 1708) g. m. Pehr Broméen, som icke var professor, utan assessor, slutligen vice president i Svea Hofrätt, död 1701.⁵ Margaretha Törnflycht g. m. Johan Lilljenstedt.⁶ Anna Maria Törnflycht (1685—1715) 1707 g. m. Johan August Meijerfeldt.⁷ Olof Törnflycht (1680—1737), riksråd 1727.⁸ Michael Törnflycht (1683—1738), öfverståthållare i Stockholm 1732.

till stor heder; tredie brödren war Micael Hansson, men honom war intet stort om. Dock måste han slinka med och bli stor karl.

Nicolaus Bergius och Christiana Oxenstierna

f. 168. (den 30 nov. 1735).

At man tahlte om Ménzelius gaf B[aron] Axel tillfälle at berätta en underlig historia om en prest, som blifwit kiär i fröken Oxenstierna, Rikscancelleren gr[efwe] Bengt Oxenstiernas dotter¹ (Sweriges Rikes canc[eller] will sägia mycket, särdeles under förra regeringen, tå then chargen war ännu mer i anseende, men Gref Bengt Oxenstierna will äntå sägia mer än alt thet andra, ty han war en bland the största män, som warit i Sverige). Thenna presten het Bergius² och war hans hofprest, och grep thet honom så starkt an, at han blef dödssiuk, dock yppade sig för ingen. Grefwen sielf så wähl som Grefwinnan woro undertiden oppe hos honom, äfwen fröknarna, men till all olycka har så händt, at thenna fröken ingen gång kommit at gå up till honom. Hände sig dock äntel[igen], at hon ensam kom up till honom, men tå kan man wel tro, at siukdomen grep honom än mera an och så at man wänte hwart ögnablik han skulle siälas. Hon gick till honom till sängen; så räckte han henne handen, samlade alla sina öfriga krafter och begynte tahl således: »Nu dör jag med nögie, efter jag fått sedt Ehr, m[in] fröken, och ber, at ni ej³ må förtörnas på min döda mull, om jag bekänner, för hwars skull jag dör. Jag har intet rådt med mitt hierta eller kunnat afhålla thet ifrån så omögelig och otillbörlig ting, som ock strider emot alt förnuft och stånd och sielfwa ärbarheten och omögieligheten borde biuda mig at skiämmas före tänkia på, at jag icke dock warit så oförskämd och understådt mig giöra m[in] fröken then oförrätt. Jag har älskat Ehr! Nu efter rättnu andan är uhr mig och jag knapt wet, om jag förr hinner tahl orden ut, så bekänner jag thet, at jag dör för Eder skull och thet med nögie, efter jag nu inte kan förtörna någon, [som] tå jag wore i lifwet och wet hämden för min otillbörlighet lærer stanna, när jag intet mera är till; förlåt så nådiga fr[öken] min oförskämdhet, nu dör jag med nögie för eder skull» etc. och [en] hel hop sådana bewekligna ord, som man wel kan inbilla

¹ Misstag. Fråga är om Christiana Juliana Oxenstierna, dotter till riksrådet Gabriel Gabrielsson Oxenstierna. Hon lefde 1661—1701.

² Nicolaus Bergius (död 1706), superintendent i Lifland.

³ I orig. otydligt at nig må.

sig. Fröken lät hans tahl gå sig så till sinnes, at hon sade: »Förr än jag will någon skall dö för min skull, will jag häldre afkläda mig både stånd och släkt, och thet hielper intet, hwad mina föräldrar warda mig emotstående, jag will intet, at någon skall dö för min skull.» Han stod thär emot och bad, hon skulle intet sägia så, thet wore hans nögie at nu dö, efter han fått bekänna för henne och all mögielighet och anständighet förböde honom at wilja annat. Huru the tah[I]tes wid, så förlofwades the sin imellan; han blef frisk strax, och hon måste få sitt fram, oaktat hwad hennes släkt war ther emot, afklädde sig all ståt och stat, lät icke en gång kalla sig grefwinna, utan lefde som en annan prest-hustru. För hennes skull blef han sedan biskop i Wiborg.²

Till Karl XII:s karakteristik

f. 209. (den 24 jan. 1736).

Om aftonen berättade B[aron] A[xel] ett par löjlige historier om Carl XII. I hans ungdom en gång tå ock hans hofmästare Nordenhielm² och kammarherre Düben³ var inne, kom at tahlas om wåhlnad, om Dübens wåhlnad, tå ock kungen sade: »Men hwad menen I jag har för wåhlnad?» Carl XII i sin barndom var alltid ofta mycket kläffingrug på liusen, kunde aldrig ha fingrarna ther af, fast han ofta tände nedan i både mangetter och hår; hade ock Nordenhielm ofta påmint honom ther före. Nu hade han ock samma tidfördrif⁴ för sig, therföre swarade Nordenhielm: »Ehr wåhlnad är just aldeles lik en käringsjäl (fiärl)⁵, som intet kan låta bli at surra kring liuset förr än han ock bränner wingarna af sig.» En annan gång, tå kungen än war mycket liten, Chronhielm satt inne hos honom, hörde hur han läste. Som nu Chronhielm somnade wid han satt, gaf kungen honom en tiäck nässtyfwer.⁶ Chronhielm, som han war hetsig af sig, blef ond, wille gå in och klagå för hans far Carl XI, som war alfwarsam at basa på. När han gått, gick kungen efter, sade: »trots(?) ni går längre, när jag blir kung, ska jag knipa Ehr igen». Chronhielm wände om igen.

² Misstag. Jfr. s. 77 n. 2

³ Anders Nilsson Norkopensis. adlad Nordenhjelm (1633—1694).

⁴ Gustaf Dyben (1659—1726), adlad von Düben 1698.

⁵ *Felskr.* tidfördrig.

⁶ Käringsjäl: nattfjäril (Rietz).

⁶ Nästyfwer: näsknäpp (Rietz).

f. 70 v. (den 1 maj 1735).

Kung Carl XII, s[ade] B[aron] A[xel], var ganska ambitieux, wille ock aldrig hetas giort något gahlit, utan när han wille ha något fram, som han wiste intet war rätt, gaf han merendels twe-tydiga ordres, så at där war swårt at förstå sig på; gjorde någon emot, war han ganska sträng, och om de äntel[igen] efter slika ordres gjorde hvad han wille, torde han ändå säga, det war intet så hans mening, särdeles om någon giordt demonstrationer för honom och sagt, det var inthet rätt. L[andshöfding] Apelman² förstod sig intet bättre på än gjorde förfrågningar; det tyckte wäl intet kungen om, men eljes tolde han likwähl explicationer på sina befallningar.

f. 164 v. (den 26 nov. 1735).

Härifrån kom discursen till k[ung] Carl XII. Han brydde sig intet så illa mycket om Riket, sade Landshöfdingen, efter han hade hufwudet så fult med en hop andra saker; skulle wel ock läss wara flitig, men thet war ingen stadighet och jämnhet hos honom, ibland rafsade han till wägs en otrolig hop på en gång, men när thet så kom åt honom, torde han låta liggiat hela månaden orördt, fast han hade kammaren full med skrifter, som skulle påskrifwas. När thet war något, som han intet wille ha fram, men dock intet wille låta merkia, at han war ther emot, så plåtrade han thet så fullt, at ingen kunde läsat, gaf them igen at skrifwa om thet, och så torde han göra 3 à 4 gånger, bara therföre at han skulle dra saken på långbänken. Ibland när then caprisen kom åt honom, så diktade han med flit op en hop twe-tydiga ord och gaf sådana resolutioner, som han kunde wrida hwart han wille, at han på thet sättet skulle få sitt fram, fast han intet wille göra något, som skulle synas wara orätt, men likwähl wille hafwat efter sitt hufwud. En sluger en sälle. Men hur han stälte sig, så woro wel the, som förstodo hans slughet.

Konungawalet i Polen 1704

f. 149 v. (den 21 okt. 1735).

Här af gafs tillfälle at tahla om k[ung] Stanislai wahl, som skedde i Warschau nu för 31 åhr sedan. Wahlet sker alltid utom

² Gustaf Gabriel Appelman (1656—1721), landshöfding öfver Stora Kopparbergs län 1716.

staden på slättmarken så långt som här ifrån till staden, thär en wall war opkastad, thit in alla af adeln skulle gå och ingen gå ut, förr än wahlet wore bestält. Men om en enda ropar Niepos vollem¹: jag will intet, så blir intet wahl af (Polacken har sådant hufwud, han gier ingen an raison till thet han säger än »jag will intet», går thet vidare, så ska han slåss) fast ock then samma wore allenast en slunter,² then liderligaste fogel eller dräng hos en annan; allenast han är adelsman, så kan han förhindrat med sitt Niepos vollem. Wid Stanislai wahl war ock en, som ropade Niepos vollem, men han blef så hotad med stryk, at han måste gie sig strax, thet stod ock intet långt ther ifrån 3000 man swänska, så at om intet wahlet eljes welat gå fort, så hade blifwit annat af. Thet war intet fritt wahl utan twång, therfore gick thet ock som thet gick, hade ingen lång ålder, fast än Polackerna äntå intet hade kunnat fått någon bättre och framsintare kung än Stanislaus war, men så syns dock, at thet intet war Gudi behageligt. Strax wahlet war skedt, blef ett skrikande med vivat (Landshöfdingen war ock med) och ridande till stora kyrkian, kl. var tå 12 om natten (the foro ut at wälja kl. 2 efter middagen) thär hade the Stanislaus emellan sig och siöngo Te Deum etc.³ Sedan om natten, sade Landshöfdingen, måste han hem och skrifwa relation till kungen om alltsammans.

Nils Reuterholms feberdröm 1704

f. 20 (den 24 mars 1735).

Siälenes tillstånd från kroppen, huru mycket fullkomligare han är, ju mindre han förtungas af kroppen, approberade H[ans] N[åd] L[andshöfdingen] med en hist[oria] om sin siukdom i Pohlen, som han för en tid sen berättade. När han i Pohlen låg i hetsig feber siuk i en Ryss-koja, och nu war så aldeles swag, at han intet trodde sig lefwa någon tima öfwer, tå dicterade han afskedsbref till sin förlofwade fästmö, far etc., och bekänner han det sielf, at han aldrig har kunnat ei el. lära kunna sätta i hop ett bref så tiäckt och fullkoml[igt] som tå, när han war som swagast. Alla tankarna under största siukdomen woro tå som redigast och klarast, ingen ting war, som han icke lätt och redigt fullkomligt

¹ po. niepozwalam.

² I marg.: »Halunk på theras språk: herrslunt.» — slunt, herraslunt: dag-drifware, obetydlig person (Rietz).

³ I marg.: ett oändeligt kyssande. Polackerna bruka mycket at kyssas.

begripa kunde: war ganska diupsinnig, så at han nu aldrig kan ha så rediga och fullkoml[iga] tankar i någon sak. Han tyckte sig se ganska mycket, och alt förekom, som thet wärkeligen så warit. Underligt war, at natten, tå han war som aldra swagast (tå siukdomen i en punkt liksom wändes om och thet begynte taga till, som thet förr tagit af med krafterna) tyckte han sig skenbarli[gen] tahla på Svenska med Ryska barn, som ock lågo i kojan bakom ugnen, och at han fik svar på swenska, fast the i sanning aldrig förstodo el. kunde tahla ett swenskt ord. Han tyckte sig ock ha samtal med en sirsta¹ i muren, och at han kom öfwerens med henne, at hon skulle wara hans spiritus, then han skulle skicka i främmande länder at bespeja och se, hur det stoge till. Ett war underligast: att om natten litet förr än siukdomen wendes om, tyckte han sig se then onde komma in och ha ett hoprullat papper i handen i en kolf och at han tog thet samma up och wiste honom och sade: har icke du skrifwit det här? Tå kände Landshöfdingen igen, at thet just war thet samma freds-instrumentet, som landshöfdingen skrifwit² wid k. Stanislai kröning, och at thet war på skin med gullbokstäfwer, äfwen som thet, när han läst och känt igen thet, rullade then onde ihop thet, gik till bordet och stötte thet i bordet några gånger, så at ther låg stora gullhopar efter, sen tog han up thet och åter wistet och frågade: hwar är thet nu? och thå war ther intet ord qwar. Hwilket H[ans] N[åd] L[andshöfdingen] sade just war, liksom thet skulle sagt mig, at Stanislai tron och kung och a[ll]t ther till hörer skulle gå om ända igen, som wi nu efteråt se ögonskenligen, ty så snart kung Carl fått nederlag wid Pultawa, så war alt thet förra till intet och Augustus på thronen igen.

Svenskarna i Sachsen

f. 207 (den 22 jan. 1736).

Kom ock at discureras om thet tillämnade saltsiuderiet i Bohus,³ som igenom kiöpmännernas i Stock[h]olm intriguer, som alt godt ska förhindra, blef om intet. Hade kungen fått lefwa, hade så thet som mycket annat godt blifwit uträttat. Polheim

¹ Sirsta: syrsa (Rietz).

² Öfverskr.: conciperat.

³ Se därom S. E. Brings framställning i Christopher Polhem. Minnesskrift utgifven af Svenska Teknologföreningen (Stockholm 1911) s. 53 f. Jfr nedan s. 1.

var så i nåd hos honom, at han æstimerades så mycket som hela Sverige, borde ock æstimeras och skulle intet haft svårt at få fram hvad han ville, efter ock kungen sielf var en makalös oeconomus, hade ett extraordinai[r]t hufvud.¹ Fattades allenast, sade landshöfdingen, at han fått föra ut sina stora desseiner, ther han var så ensinnig på, hade man fått sedt, at han kommit hem och fått sitt rike på andra fötter. Men nu ville han omögieligen ha frid, utan all hans lust var i krig, ehuru han, särdeles tå han stod i Saxen, var glorieusare än någon kung i christenheten alt sen Christi födelse. Han styrde hela christenheten, som han ville och skref thy lag före, t. ex. hur pålade han keisaren at gie schlesierna religionsfriheten, hade han icke med ett ord kunnat kiöra keisaren och fransosen at giöra frid och föreskrifva hvad villkor han ville eller hota med 40.000 man i landet. Ryssen sände charta blanche. En gemen soldat ville intet en gång bli capitain hos en annan, så stora voro the på sig.² Giöstaf Adolf med alla sina stora meriter var emot honom then tiden aktad som ett litet barn emot en stor och fulltagsen karl. Penningar hade han fått så mycket han velat haft eller nämt och thet af alla potentater, förutan många millioner, som han redan hade och sen till all olycka alt släpade med sig till Ukrain. Mån thet intet varit bättre giordt frid, farit hem med sådan gloire och penningar i sitt rike och brakt thet i fullkomlighet. På kiöpet hade ock hvar soldat förutan sin solld bara i innestående tobakspenningar, som the liqviderade om tå the drogo' uhr Saxen hvarthera 5 à 6 plåtar, them hwar måste bära i en hopsydd pung på ryggen med sig och intet få ta någon halföre ut, hwilket så förtröt them, at ock många för then orsaken häldre rymt, efter han tå hade penningar at skaffa sig folk med, men till olycka at allt skulle falla fienden till rofs. »Swenske soldaterna», s[ade] L[andshöfdingen], blefwo ock werkeligen bortskämde i Saxen, the hade thär för goda dar; alt hwad the wille med mun begiära, så fingo the, och af alla förskräckeligen afhållna för then makalösa diciplinens skull, stillhet och höflighet, then Saxarna på långt när intet woro wane af sina egna. När knekten låg och intet hade något för sig, gjorde han them små tienster, t. e. högg wed. The som woro wane wid åkerbruk här hemma af sina boställen, lånte them sina hästar och hade sitt nögie af at hielpa them med åkern sielf, efter han intet

¹ *I Marg.*: »Kungen sielf gjorde Polheims giftermähl med tåwarande kammarher . . . dotter».

² Denna mening tillskrifven i marg.

hade för sig. Hwärtöre the proppade soldaterna så fulla med alt thet hälsta och bästa, at ofta kammardrängen klagade för sin herre öfwer at han intet fick äta annat än stekta kycklingar. Therföre hördes ock öfweralt en sådan låt och sorg, när the skulle skiljas ther ifrån, at thet war under wärdt; the hade wäl welat behålla them, om the fått altjämt, men Kungen hade annat för händer. [I marginalen:] Fast karlarna i Saxen woro litet twära och stora af sig (thär ä the just så tyska, som the kunna wara), så woro the dock wälmenande. Qwinfolken åter, som the äro mycket godthaliga, lärwisa (?) af sig, tienstaktiga och äfwen litet horaktiga, tiente och woro huldare om knekten än någon kan tro.

[B] f. 331 v. (den 14 mars 1739).

Då Kung Carl XII med största gloire stod i Saxen och hade erhållit af keisar Josephus fri religionsöfning för the lutherska församlingarne i Schlesien, straffade Påfwen Keisarn therföre, men fick till swars: »Jag är glad, han befalte mig intet bli Lutheran med, ty då hade jag blifwit det ock.» Sådan war alla potentaters rädsla för the Swenskas kung och hans armée tå för tiden.

Om August den starke

f. 212 v. (d. 2 febr. 1736).

Om aftonen sen wi kommit hem, tahltes om allehanda kroppsöfningar, hur litet öfning kan uträtta, när intet naturen sielf är lagd och fallen ther till. Ingen kan få större styrka genom öfning men wäl wighet. Kung August i Pohlen skall warit ganska stark; landshöfdingen har berättat, at han en gång tagit en bägare full med renskt win, klämt honom hop med en hand, at winet sprutat up i taket. Han kunde wika ihop ett dussin tenntalrikar som en servet, draga ut en hästsko som intet. En gång när han ridit med Carl XII, tå hästen sprang i fult courier och han red genom en grind, har han fattat i grinden öfwer sig med händerna och spänt till om hästen med knäna, at han icke allenast stante hästens hela force, utan ock lyfte honom up från marken. Kung Carl XII åter war ei så stark men ganska wig, en tiäck riddare, samma gång har han tagit op en handske af marken, tå hästen sprang i fullt galoupe. Gyntersberg,¹ en Dravant, som war med

¹ Troligen afses Carl Gustaf von Günthersberch, drabant 1702—1707. Se O. Kuylenstierna, Karl XII:s drabanter (2 uppl., Stockholm 1910), s. 72.

Kungen i Pohlen, skal haft ofanteliga krafter, han bråttades en gång med K. August, som oförmärkt wille försöka hans krafter, begge masqverade, men här förslog K. August intet stort.

Karl XII och Reuterholm

f. 70 (den 1 maj 1735).

Sedan berättade Landshöfdingen om åtskilliga äfventyr han haft så i S[alig] Kungens som i Kung Friedriks tid. Stundom har han warit i ganska stor nåd, stundom intet särdeles varit öfwerens med kungen, men det warade aldrig öfwer 14 dagar, som det var så ganska wähl och det därföre at han aldrig kunnat med at slinka eller säga annat än han ment, utan alltid gått sin jämna väg ända fram, ta hvar det vill. Ofta, sade Landshöfdingen har han haft stort tillfälle at ställa sig in. Kung Friedrik sielf, när han var i Hedemora, så godt som gaf Landshöfdingen tillfälle men han viste sig aldeles indifferant, kunde wähl se, hvart det syftade, men loss som han intet förstodet. Så har han ock alltid giordt både i Stockh[olm] alltid, tå de andra sökte både på ett och annat sätt at dra honom på sida eller få honom at hålla med det de wille ha fram.¹ Hwad tillfälle war icke at ställa sig in, när han en gång var så wähl med kung Carl XII, at han nästan aldrig fick vara ifrån honom, men det varade inte länge i sender. Under den tiden, det war 1716 först på året, war han ock på förslag at bli landshöfding efter Cederström,² som tagit afskied. Landshöfdingen sielf wiste intet theraf, dock hade det lätt kunnat gå för sig; 2 åhr efter fick han wetat. Dertill mente Landshöfdingen största ordsaken warit några intriguer, hvarigenom de andra sökte få honom ur vägen, särdeles skulle Örnstedt warit skulden, hwilken, tå han i K[ungens] frånvaro skulle mönstra regim[entet], begierte, at Landshöfdingen, som tå var krigsråd, skulle vara med vid mönstring. L[andshöfdingen] nekade och sade sig intet ha några ordres thärtill (är ock för gement för en krigsråd at vara med, när en general mönstrar; när Kungen sielf mönstrar, då kan det wara). — »Thetta lärer», sade baron Axel, »tvifvelsutan förtrutit Örnstedt, som är en

¹ I marg. jämsides: Det skulle då intet kostat honom mycket, sade Baron Axel, at bli Landtmarskalk och kanskie sen Riksråd, efter det alltid är brukligt, at Ständerna hedra sin Landtmarskalk med någon hög tieinst el. titul. General Leionhufvud böds at få Riksråds titul, men han wille intet.

² Någon landshöfding med detta namn fanns ej vid denna tid. Möjligen afses frih. Germund Cederhjelm, landshöfding i Skaraborgs län 1716, samma år transporterad till Södermanlands län.

ganska ambitieux karl, fast han har en ganska underlig ambition, är torr och twär, men icke des mindre i sina tankar så stor som en kung, fast han intet bryr sig om förnäma titlar och heders-tienster; bryr sig om ingen, ser öfver axeln andra, är ensam i sin sphær och tillika högst.¹ — »Nästan en ambition af samma slag har ock Landshöfdingen», sade Baron Axel, »han har intet sett sin ambition i at wara i stor heder eller slingra sig opp der-igenom at han håller med eller gillar något som intet rätt är, utan ser alla noga på fingren, bryr sig intet om hwad de locka och smickra, utan loss som han intet förstodet eller ock wiser af, så det tar efter. På det sättet måste ju alla ha en rädsla för honom och wörda honom mer än [om] han hade de högsta äre-titlar och tienster, särdeles som man nu börjar se, at titlar intet ha något reelt med sig, och detta är rätta grepet at tvinga folks sinnen till at wörda sig — Sielf sade Landshöfdingen om sig, at han långa sedan kunnat vara både Landshöfding, R[iks]råd och mera till och wähl i kung Carl XII tid, men han har intet skiött ther-om. Fick ock nu i dag, som b[aron] A[xel] hölt före, bref om at han skulle sökia bli baron men han giöret aldrig.

Om general Örnstedt

f. 33 (den 2 apr. 1735).

Baron Giöstaf berättade om general Örnstedt,² at han ska vara en tiäck karl, modig³ och ganska genereux. Han bor nu på sina gods, sen han tagit afsked, men lewfer magnifict, går altid klädd som han wore vid hofwet, har laqueier efter sig hwart han går, håller altid öpen taffel för hwem som will komma, så at bordet är altid dukat och rätter inburna för 4 à 5 personer, fast han är ensammen; han har altid lika många winer framme, fast han sielf kanskie knapt smakar dem. Han är ogift, efter han i sidsta kriget blef bleusserad på ett vist ställe, hvarföre han intet kan gifta sig. Är en tiäck soldat och skulle vara den endesta, som bäst vore tienlig till fältmarskalk för svenska armén, om så omträngde: har lagt in stor heder med sina tappra giärningar i kung Carl XII tid, hwarföre han ock af kungen war mycket af-hållen. — En gång när kungen var inne i en kammare tillika med Liven och Giörtz at consulera om något och hade befalt,

¹ bryr sig om ingen — högst är tillskrifvet i marg.

² Frih. Philip Örnstedt (1674—1739) öfverste vid lifdragonregementet, generalmajor af kavalleriet 1727.

³ I mskr. modig.

at ingen skulle släppas in, utan wakt stå för dören, tå kom Örnstedt och ville thala vid kungen, men vakten förböd honom gå in och satte korsgiewähren för honom. Örnstedt gick en stund utanföre, änteligen sparkade han på dören med stöfweln, at dören gick op och låset sprang på gålfvet framför kungen. Sen steg Örnstedt i dören och sade: »Det får ingen thala med E. M., för det krymplingar är inne» (— ty Liven var halt och Giörtz enögd). Sen gick Örnst[edt] sin wäg, tå kungen sade: »Nu lär Örnstedt blifwit ond!», och skickade kungen till honom ett par skiöna hästar, men Örnstedt skickade kungen 6 hästar af en färg eller ett spann igen med broderade täcken på. — Örnstedt brukade altid gå magnifikt klädder och hade spetsmanschetter på sig, som kostade 100 rdr paret. Nu led kung Carl XII aldrig mansch[etter]; derföre, när Örnstedt kom till honom, satt kungen sig vid honom och pläckade sönder manschetterna, men Örnstedt hade altid nya igen. En gång satt kungen och pläckade på 'manschetterna, då sa Örnstedt: »E. M., jag har sielf köpt dem» — och sen fick han vara i frid.

Så snart Friedric blef kung, så begiärte Örnstedt afskied. Tillfället gafs, när kungen skulle mönstra hans regimente, så skicka han efter Örnstedt, med Örnstedt lät säga, at han hade ont i foten och kunde intet komma. När regimentet skulle mönstras, så red han på en häst, hade toffel på den ena foten och stöfwel på den andra. Efter mönstringen begiärte Örnstedt afskied. Kungen wille wäl haft honom qvar, men kunde intet neka; bad honom tå bli hos sig så länge en stund, men Örnstedt svarade: »Hat E. M., etwas mehres zu befählen?» änteligen måtte kungen säga, at han intet wille honom något mer, och så satte han sig på hästen och for sin wäg. Kungen hade ock welat föröka hans tittel, men Örnstedt skiötte intet thärom.¹

Om Stenflycht och Palmstruch

f. 37 v. (den 6 apr. 1735).

Öfwer bordet i dag tahlte Landshöfdingen om våra manfolk, hur flepuga² och bortskämda de äro merendels, likare käringar än karlar. Det är ganska tokugt, ska det wara karl, så måste han wisa, at han så är, wara klädd som en karl, och intet nätter och utputsader som ett nippert fruentimber eller som han nyss

¹ *I Marg.*: »K[ungen] svarade nei, men wille at han skulle bida. Örnst. svarade: Har intet E. Maj. något at befalla, så har jag intet tid at wenta.»

² flepug: »som ej är besked med» (Rietz).

wore uttagen ur ett dockskåp; passar sig ganska illa för en kar at wara sprätthök, sielfwa våra qwinfolk tycka mer om en, som är karlawuhlen; den, säga de, ser| hurtig ut, och hållan mer i wärde, t. e. soldater, ty de wisa sig alltid hurtiga och manliga, åtminstone bräka¹ af sig mycket, fast merendels på dem hiertat sitter i byxorna, och om man knäpper pån. — Capit[einer] wid guardie i Stock[holtz] och fändrikar, fast de mäst äro pojkar, som ha de tiensterna, han kommer op till slottet bräkandes, som han wille ensammen stiga till Italien och kiöra ut Kejsarn. Den tycker man ändå mera om än en fleper och q[w]inno-karl, fast det intet är stort wärdt med honom. Landshöfdingen beskref af thetta tillfället Stenflygt,² som nu är General hos K. Stanislaus. Han är karl med beskied, är torr och twär, som han i 14 dagar blifwit torkad i rök, är ganska tapper och oförskräckt, så at om man wille skickan i elden, så gik han på, är outtröttelig, stark partigångare, men är som en fogel at akta sig, just aldeles efter Sal. Kungens sinne, hwarföre han ock af honom war mycket älskad. Är eljes en god och ärlig karl, har inga odygder, utan ren i sitt wäsende. Han är allenast en rusthållares son i Skåne, och genom sin hurtighet och tiäckhet arbetat sig opp, han har ett fullkomligt karlasinne.

Palmstruck,³ en swensk, som är öfwerste hos K. Stanislaus, är ock en tiäck karl, men usel och fattig. Baron Axel sade, at han nu lär repat sig något i Pohlen, thermed at han fått ordres at wärfwa et regimente, men har skaffat samman ett compagnie allenast och ändå fått såld för ett helt regimente på 3 månars tid. Han lär ock, sade Landshöfdingen, warit med Stenflygt på partier, när det wankades 4 à 5 tunnor guld, intet länge sedan. Baron Giöstaf berättade, at thenna Palmstruck, i K. Carl XII tid, tå the swenske i Pohlen wunno en seger, som den tiden intet war rart, har kommit at efter segren förfölja twenne fiender, hwilka föllo på knä och bodo om skoning, han i sin hetighet, som war sårad och slagits hela dagen, brydde sig intet om theras böner, utan slog them ihjel; sen skall han berättat, at thessa twå alltid kommo för honom om⁴ nätterna, plåga och förstöra hans nattro.

¹ bräka: skryta (Rietz).

² Johan Segersten, adlad Stenflycht (död 1758), general i konung Stanislaus' tjänst 1733.

³ Georg Reinhold Palmstruck (1686—1757), öfwerste i konung Stanislaus' tjänst 1734.

⁴ I mskr. och.

Om Charles Emil Lewenhaupt

f. 30 v. (den 1 apr. 1735).

— — Det war nog swårt, sade landshöfdingen, när i åhr Landtmarskalk wid Riksdagen wäljas skulle. Här är ingen i hela riket, som wore fullkomlig thärtill, kanske i Rådet, men där är ei eller stort som doger, men af Rådet får ingen tas, ty det är mot regerin[g]sformen, utan af Præsidenter, Landshöfdingar och General Majorer, intet under thessa. I åhr woro två competitores förnämligast Gen. Maj. Carl Emil Löfwenhaupt² och Præcid. Åkerhielm. Det war allenast 7 rösters differance, som Lejonhufud, som ock blef L[andt]marsk[alk], hade mera, och just derpå at han blef, dependerade gr[efwe] Horns lycka at thenna blef, ty Åkerhielm war emot grefwe Horn, derföre och många intet skämdes före at ropa på wahldagen: »nu har grefwe Horn wunnit en bataille af kungen,» och giorde the thet till then ändan at göra grefwe Horns partie odieuxt. grefwe Horn är en man om 70 åhr. Kungen sielf war aldeles emot at Lejonhufud skulle bli Landtmarskalk, men när han war blefwen, så war alt wähl. Lejonhufud war ock den tienligaste the kunnat få nu för tiden, wiste sig aldeles intet partisk, fast han mycket hade kunnat giorde; han är ganska åhrlig, har hierta, mod och är orädd, men har intet stort förstånd på långt när intet så penetrant som Åkerhielm. Det förnämsta, at han är åhrlig och har hierta, hwilket äro the förnämsta egenskaper, som fordras af en Landtmarskalk, och sedan at han känner folket, det andra kan han ha af förfarenhet. Det kommer mycket derpå an, at Landtmarskalcken är tiäck, ty han kan göra Riket stort gagn. At Lejonhufud har et genereuxt sinne, skönjes thäraf, at tå Kung Carl XII en gång tog ett gods ifrån någon hans släktingar, och kungen lät på långt håll förstå, at han wille det Lejonhufud skulle be honom therom, så wille han göra honom then faveuren och skänkat tillbakas; men Lejonh. sade: »är det orätt, så må kungen taga thet, ty intet will jag ha något, som är orätt.» Kungen for altid efter at göra honom någon faveur igen, men Lejonh. wiste sig altid lika nögd. En gång när Lejonh. kom ridandes och hade en hop hästar med sig, så sa kungen: »Ni har så klen equipage och eländiga hästar, Lejonhufud.» Kungen hade welat skänka honom andra, men Lejonhufud svarade: »De gå wähl an, E. M., jag hielper mig wähl fram med them. Åter en gång när

² Charles Emil Lewenhaupt (1691—1743), den bekante befälhafvaren i 1741—42 års krig, landtmarskalk 1734 och 1740. — Om landtmarskalksualet 1734: *Malmström*, Sveriges politiska historia . . . 2:a uppl. II (Stockholm 1895), s. 180 ff.

andra fingo ordres, denna till thet, then andra till ett annat regimente, så sa kungen åt Lejonhufud: »Will ni ha ock ett regimente eller will ni bli hos mej?» Lejonhufud swarade: »Det är mig lika mycket; befaller E. M., at jag ska bli qwar, så är det bäst, ska jag bort, så är det bäst.» Kungen tyckte intet stort om, at han swarade så lika nögt. När han war Lieutn. öfwer Dravanterna,¹ war han wähl antagen hos kungen och för then skull skulle wara i Stockholm alt jämt, men Lejonhufud tyckte intet om hoffefwernet, han älskade mer enslighet, sökte sig bort från Stockholm och tog istället en Öfwerst. Lieutn. indelning wid Södra Skånska cavallerie. Men han fick samma åhr igen regemente, blef sen ock Gen[eral]. Han står ock wähl hos den här kungen.

Åkerhielm, som förr omtahltes, är en tiäck karl och den bästa, som de ha kunnat fått till Landtmarskalk, efter han är mycket ährlig, har hierta, är dristig, godt förstånd, ganska penetrant, men är enwis, hämdgirig, therföre man ock fruktade, han skulle wara för mycket partisk, efter han är emot Horn, är eljes den tienligaste och tiäckaste till Landtmarskalk. Dock wiste han sig under Riksdagen ganska beskedelig, fast han ofta hade öpet hugg på grefwe Horn. »Grefwe Horn», sade B[ror] J[ohan], »har ofta warit på wippen at bli olycklig men altid mentinerat sig. Nu är han försont med kungen igen. Och lærer wähl härefter få bli med frid, efter hans tid nu mäst är förleden.»

Axel Löwen i fångenskap

162. (den 25 nov. 1735).

I middags discurerades om hwarjehanda stats och historiska saker, dock intet särdeles märkwärdigt. Först berättade Bror Johan om en Löwen,² som norrbaggarna intet gie något godt loford och äro ganska förtretade på, ha ock skiähl ther till. Och må man så, mycket mer tro them theri, som the annars tahla wähl om alla menniskior. Dhenna, tå han war fången i Norrige, skall på ährlig paroll blifwit hållen mycket fritt af Commendanten, fått gå ikring hwart han wille och ätit wid hans bord, stälte sig och som han wille fria till Commendantens dotter, och änteligen fick icke allenast en braf summa pengar, utan ock på paroll frihet at

¹ Lewenhaupt blef löjtnant vid drabantkåren 1716.

² Axel Löwen (1686—1772), öfwerste 1715, omsider riksråd och generalguvernör öfver Pommern. Om hans tillfångatagande i Norge 1716: J. A. Lagermark, Karl XII:s krig i Norge 1716 (Upsala 1883), s. 31.

resa bort några mihl, skulle strax komma igen. Then här rymde så af åt Sverige, och fik commendanten till lön för sin goda wilja emot honom icke allenast miste sina pengar, sin dotter bortskämd, utan måste ock mista tiensten på kiöpet. Et fuhl stielmstycke. Thenna samma är nu gref Horns måg.

Rutger Fuchs vid Stäket 1719

f. 138 (den 19 sept. 1735).

Efter middagen foro Baron Gustaf och jag med drängen Jan ut till Hästöen. Ach! liufliga enslighet, huru du kan påminna menniskian sitt ursprung! Ach, liufliga nögie!

Under vägen berättades mig, at wid Stäket, thär våra wid sidsta ofriden så tappert kiörde af Ryssen, war allenast $\frac{1}{2}$ regemente, ändå af Sörmanländningar, hwilka stodo i en skogslund och skiöto ned Ryssarna, så fort the kommo optroppandes af galeyorna. Ryssen wiste intet, huru många thär war, efter han ingen såg, och hade intet annat at skiuta efter än röken och lunden, han skiöt all barken och qwistar af träden samt jordtorfworna op af jorden. Våra, som få woro, skiöto at bösspipan war hetare än man tohlte hålla i, och måste på slutet taga tenknapparna ur kläderna och tugga ihop till kulor, alla thes officerare tordes intet hålla stånd, allenast en gemen war, som commenderade. General Fuchs¹ war ei el. ther, utan han så snart fienden kom for efter the andra regementerna, som lågo thär i negden, så at när han med 5 regementer kom tillbakas, så måste Ryssen dra sin kos. Man berättar, at en swenssk soldat, som sprungit wilse i röken och kommit oförwarandes mitt i Ryssens hop, så the ryckte af, then samma blef strax fången, och så han af Ryssen plågad at bekänna, huru mäktige the swänske warit, sade, at thet allenast war $\frac{1}{2}$ regemente, så förundrade sig Ryssen thäröfwer, sände honom tillbaka och skref ett bref med honom hwari han kallar de swänska för trollkarlar. Karlen lefwer ännu; I. Arndt.

¹ Om Rutger Fuchs (1682—1753, öfverste och chef för Södermanlands regemente 1716, general och friherre 1719) och om striden vid Stäket se. C. Snoilskys minnesteckning i Svenska Akademiens Handlingar ifrån år 1886, XIV (Stockholm 1900), s. 53 ff.

Marstrands kapitulation 1719. Tsar Peters planer 1716

f. 162 (den 25 nov. 1735).

Widare tahltes om Marstrand, som i sidsta kriget så skamligen blef förrådt och upgifwit af commendanten thär, Danckwardt,¹ så ingen nöd omträngde och fienderna sielfwa hölt henne för en impregnabel fästning. Ei bättre bar sig amiralen åt, som låg thär med Swenska flåttan och lät båra ned skieppen, så han hade fri fart at fara hwart han wille och intet pågalt. Thetta blef intet en gång efterfrågat. Dansken gick sen och tog up skieppen igen. »Häröfwer», sade Bror Johan, »skall commendanten på Holmen wid Trundhiem, en tiäck karl, giordt thenna reflexion: wi sittia hela 8—10 åhren, niuta kronans lön och giöra intet gagn för en styfwer, men när thet kommer på en cupp an, wi ska tiena fäderneslandet, så ä wi stielmar, är icke sådant wackert!» — »Marstrand är ganska illa bygt», sade Landshöfdingen, »thär är ett ganska stort blåckhus bygt och intet batterie ned wid klippan at skiuta ifrån, så at the ska kunna gå med skieppen ända in under klippan på somliga ställen, och the ska intet se them en gång, mindre kunna skiuta på them, om icke med musquetter.»

Widare tahlte L[andshöfdingen] om Czarens påfund och intention i sidsta kriget med Dannemark,² som skulle heta aliance emot Sverige, men i sanning war intet annat än narra dansken; det gick så långt, at Czaren begiärte nycklarna åt fästningen i Ciöopenhamn, men när kungen swarade, han wille betänka sig thärpå först, skall Czaren enskylt gifwit honom ganska owettiga och hårda ord, och så blef den dessein ophäfwen, som eljes skulle satt hela Europa giöra. Thet war så tillämnat: Ryssen skulle ta Danne-mark in, och så skulle han flux giöra frid med Sverige, Norrige skulle han lemna åt Sverige och wel utan prut alla Sweriges länder med, therom Giörtz redan på Åland tracterade, men then friden hade intet warit Sverige för god. Sedan skulle kungen i Sverige tillika med Ryssen gie sig på Engeland, thet han ock wäl war benägen till, efter han war så förskräckel[igen] förtretad på Engeland. Hade så Engeland gått under, då ha wi fått se, hur thet gått med oss och flera med.

¹ Henrik Danckwardt, kommandant på Karlstens fästning sedan 1716, af-rättad 1719. — Om Tordenskiolds anfall på Marstrand och räfsen med Danckwardt: *Malmström*, Sveriges politiska historia..., 2:a uppl. I (Stockholm 1893), ss. 152 f., 154 n. 1.

² Jfr *E. Holm*, Studier til den store nordiske Krigs Historie, I, i [Dansk] Hist. Tidsskr., V:3 (1881—82), s. 1 ff.

Therefter tahltes om Ryska Czarinnan. »Om hon dör utan arfwingar», sade Landshöfdingen, »eller snart (kanskie i barnsäng härnäst, sade Bror Johan, hon skall för 3 åhr sen legat i barnsäng, hennes liderliga lefwerne ha[r] giordt, at 2 st. herrar för samma sak måst rymma landet) »så är ingen närmare än fursten av Holstens son, som än är liten, han är Czarinnans systerson; om han blir en tiäcker karl och kommer på Ryska tronen, thet will intet båda godt för våra efterkommande, då lär han med eftertryck upwäcka then gamla præntention på Swerige. Thet wore högst till önskandes för Swerige, at han blefwe en slaker. Hans far är en stor suputer, men thenne kan wäl bli tiäck karl äntå, alt som han blir upfostrad till.»

Polhem och det påtänkta saltbruket vid Bohus

f. 166 v. (den 27 nov. 1735).

»I Norrige», sade Bror Johan, »är wel thet bästa tillfälle, som i werlden kan gies, at koka salt, och felas intet, at thet icke wel skulle kunna gå an i Swerige ock.» — »Thet war wel på vägen en gång», sade landshöfdingen, »Pohlheim hade mycket giöra ther med en tid, skref mycket i then saken.¹ Han tillika med Swedenborg woro ock ned i skären at probra wattnet rundt omkring; i Östersjön war thet swagast, men eljes utom sundet ingenstädes starkare än wid Marstrand, och är thet curieux: när man lastar ett skiepp med sin fulla lastning wid Stockholms skieppsbro, när thet kommer utom sundet, så går thet en fot högre, men när thet kommer till Marstrand eller Bohus, så går thet två fot högre; kommer alt af wattnet, som är saltare och i fölgje ther af tyngre. Thet gick ock så långt, sade landshöfdingen, at jag med Swedenborg och Pohl[heim] sielf etc. woro ned i Skåne och Bohuslähn at wärfwa folck till saltbruket, som wid Bohus war utsedt at uprättas; han wille inrätta en prähm med ett rör at hämta thet saltesta wattnet up ifrån bottnen, inrätta graderwerk etc. och lofwade at skaffa så godt salt, som the wille och hurudant the wille hafwat, gjorde ock åtskilliga prof med vårt saltwattn, så at ingen hade något at skylla (han wille ock skaffa ita salt wid Bohus för 5 d.), men thet woro några, som tykte, thet kom intet öfwerens med theras interesse, föregofwo, at commercien skulle lida thär igenom, liksom Riket skulle rätta sig

¹ Se ofvan s. 81 f.

efter commercien¹ och en hel hop sådana bagateller, them dock Polhem tillförene med fullgod skiäl hade wist orimligheten af. Men här galt inga skiähl, the skulle få sitt fram. Så går thet, när något nyttigt werk ska företagas, så är några endas caprise och interesse, som förstör alltsammans, så at hela Riket skall lida för theras skull.

Om Görtz.

[B] f. 344 v. (den 12 sept. 1739. Stockholm.)

Geu[r]tz war en man af en ansenlig statur och wackert ansichte. Han war intet fäderneslandets fiende, som gemene man gieren ut före, om icke deri han war sin kung för mycket trogen. Ganska högt mod och ei mindre förstånd, hwarföre han ock moquerade sig öfwer Råd, Collegier och alltsamma[n]s; hela statsverket war under hans hand; hans[!] såg de woro dumma, men warit slugare, der han intet så uppenbart låtit sig märka, at han thet såg; thet war hans olycka. Mynteknena war intet hans påfund, så mycket mindre som han rådde Kungen therifrån, thet han med vittne kunde betyga. At några skulle slås, hade han änteligen tillåtit, men i hans frånwaro lät Kungen slå många millioner. När han änteligen fick dödsdomen, war ändå hans mod lika stort; han wille beropa sig på Hertigen af Holsten såsom hwilken skulle tagit honom i försvar såsom sin utskickade, men thenne wille intet. Conradi² war hans biktefader; han kom in och baden bereda sig, men Geurtz bad Conradi spela först några spel dam med sig. Thet gjorde thenne i mening at ock therigenom winna något. När intet war at göra, gick Conradi bort och lade saken på Geurz samwete, som efter en dag skickade på Conradi 2 à 3 båd at komma till sig; då sank det stora modet.

Om Sparwenfeldt

f. 221 (den 14 febr. 1736.)

Eljes tahltes nu en hel hoper om gamla och nya adeliga familier i Swerige, hur the förra se the andra öfwer axlen. Dock ha the nu på 50 åhr blifwit så blandade, at ingenthera har stort skryta af. Af thetta tillfälle nämndes en Sparwenfeldt,³ som för

¹ [I marg:] Hade sal. kungen lefwat, tå hade thet wel fått framgång och war på god fot så länge han lefde.

² Georg Johan Conradi. Jfr Westén, Svenska Kongl. Hof-Clericiets historia, I:3 (Örebro 1814), s. 13.

³ Johan Gabriel Sparwenfeldt (1655—1727), öfverceremonimästare, den berömde orientialisten.

några åhr sen dog, bodde i Romfartuna, intet långt från kyrkian, war ock ganska insyltad med Rabenius, som tå war thär kyrkioherde, efter the ock begge woro Mechanici. Han hade rest oändeligen mycket, hade stort förstånd och war en stor Philosoph. Intet brydde han sig om, hur han war klädd, hade af hemwäfwit randugt tyg hela klädningen, thär med gick han i öppen marknad i Westeråhs, fast han fick alla poikar kring sig, handlade sielf altid på mångelskstohlar, bara at få thala med them. Thetta skrottade han sen åt och gjorde sina reflexioner och anmärkningar öfwer. Sparfwenfeldt, Leibniz och Roberg i Upsala eller D. Hierner skulle wara lika personer ihop. . . .

Nämdes ock en Hildebrand,² hwars far af gammal Swensk adel, gifte sig i Holland, war rik. Thenna unga Hildebrand, tå han war i Upsala, war then störste geper som kunde gies, altid hängde strumporna på härdorna och dreglen ran uhr mun; reste sen ut, blef then tiäckaste karl man wille se, men dog strax han kom hem. Thet gick med honom, sade landshöfdingen, efter ordspråket: af olikesta kalfwar bli bästa nöt.

Om Strahlenberg och hans geografiska verk

f. 240. (den 23 mars 1736.)

Eljes tahltes om och berömdes mycket Capit. Strahlenbergs² beskrifning öfwer Siberien, såsom en bland the bästa beskrifningar wi ha. Thet tyks intet löpa på auctorn en så mogen skrifart förståndigt och så lärdt skrefwen bok som thenna, men landshöfdingen berättade, at then tiden boken skrefs reste han ut till Dantzic,³ låg i Berlin och Leipzig länge, thär han hade god hielp af en hop lärda män på begge ställen, thesse hade för sed at om aftnarna komma tillsammans på en tass kaffée eller pipa tobak — tå the sin emellan raisonnerade om hwarjehanda. En ganska lärd man är i Berlin, som heter Moscou;⁴ af honom har han mycket fått och hans penna i stilen brukat, thenna man skrifwer en admirabel stil, har eljes ock skrifwit i Romerska Historien om keisarna en stor hop. Af Berkner eller hur han het, en mycket wähl studerad man, som efter honom reste genom

² Troligen Andreas Hildebrand (1666—1691), son till Henric Jacob Hildebrand.

³ Philip Johan Strahlenberg (1676—1747), den bekante författaren till »Das Nord und Ostliche Theil von Europa und Asia», Stockholm 1730.

⁴ [I marginalen:] Stralenberg är i Stralsund född och tysk, är en god christen och ährlig karl. [Längre ned:] lånte äntå 100 plåtar af I[andshöfdingen].

⁵ Johann Jakob Mascov (1689—1761).

Siberien särdeles för curiositeter i Hist. Nat. har han ock fått mycken uplysning, som han sielf i boken bekänner. Thenna man är nu i Petersburg och med all flit winlägger sig om the förr obekanta Tartariska, Chinesiska, Calmuckiska och alla orientaliska språken. Fritsch, rektor i Berlin, then samma som skrifwit om Silkesmatkar, war ock en i thetta skrå.

Om Jesper Svedberg

f. 217 (den 9 febr. 1736).

Vid bordet tahltes eljes mycket om B[iskop] Swedbergs och Hiernes skrifart, theras skriftväxling emot hvaran; Swedbergs hedersförswar och Hiernes Orthogra[p]hia Suecana äro till en del tryckta, men somt på begge sidor blef alldes förbudt, thår lär the varit än skarpare.¹ »Hiærner har wäl god stil nog,» sade landshöfdingen, »men ganska ostadig så i orthographien som eljes, hwilket ock war Swedbergs hufwudskiäl emot honom. Hiærne hade wel god grund nog i svenska språket, men spisade intet till en allmän grammatica. Swedbergen åter hade wel tämmelig god skiähl till thet han sade, men war altför pedantisk och nogräknad, mycket grälig. Skref eljes mycket jämt, ganska lätt, artiga och, korta meningar, kunde tydeligen sägia hvad han mente, fast thet intet var särdeles tankar i hans skrift, utan mycket tomt ibland, eljes glamuigt och språksamt.² Swedberg råkade intet särdeles wähl ut, när han i Lund med disputerande wille förswara sin Schibboleth.³ En, som het Bechman, tygade illa till honom för hans bref i Schibb[oleth], t. ex. mellan fougden och magistern, thår han berömmar sig sielf och annat slikt, som han skämde illa ut honom före. Samma gång till all olycka råkade han ock i ogunst vid häfwet. Han predikade en gång för kungen, och i sin predikan bland annat liksom upmante honom at wara än strängare, mer bruka sin makt, handtera them med jernspira, som han brukade språket uhr bibeln.⁴ Thetta misshagade kungen sielf, alla vid häfwet åto honom therföre. Ei bättre råkade Swedberg ut, när

¹ Se om denna ortografiska fejd *H. W. Tottie*, Jesper Svedbergs lif och verksamhet, II (Upsala 1886), s. 236 ff. och där citerad litteratur.

² *I marg.*: Hans stil för en wähl lärd och genomdrefwen karl wore en härlik sak.

³ Disputationen hölls år 1717. Se *M. Weibull*, Lunds Universitets historia, I (Lund 1868), s. 200.

⁴ Troligen afses Svedbergs år 1717 hållna predikan. Se *A. Fryxell*, Berättelser ur svenska historien, 32, kap. 5.

han i Stockholm wid riksdagen 1720¹ gjorde sin upwaktning hos drottningen, bland annat liksom rådde henne at mer bruka sin makt, gick nästan therpå ut på souverainitet. Han war tå ensam inne hos drottningen, men till all olycka war Gr. Fersen och en annan till honom så när, at the hörde altsammans. Nu tå thesse och Swedberg andra dagen kommo tillsammans i secreta utskottet, thär och L[andshöfdingen] war med, proponerade Fersen, at han hördt Swedbergen sägia sådant och liksom inrådt drottningen at giöra något mot regeringsformen, frågade om en sådan borde tohlas i theras samfund, sade sig antingen intet wilja wara thär eller skulle Swedbergen ut. B[iskop] Swedb[erg] blef strax hufwudstupa uthäfwen och kom thär aldrig mer. Han har altid warit en slinker och lismare, intet ährlig. »Jag wet intet, huru jag skal förstå mig på honom», s[ade] L[andshöfdingen], »i sina skrifter wisar han sig eljes ganska gudfruktig och besynnerlig gudfruktig, men thet hänger intet ihop med annat jag sedt af honom. Han har skrifwit mycket wackert. Sidsta hans predikan för kungen war så eländig som någon skulle warit giord af then eländigeste bondklippare, wiste intet stort, hwad han sade, feltes honom ock minne, hwarföre han ei el[ler] fick predika hemma i Schara så ofta han wille, utan blef på höfligit sätt narrad at låta bli antingen med dagräkningen. . . .

Axel Gripenhjelm's minnen från Ryssland

f. 139 v. (den 22 sept. 1735).

Therefter gafs tillfälle af Afwisorna at tahla om the många Ryska knäsar, som kommit Keisarn till hiälp. En Rysk knäs är så mycket som en furste, fastän then tituln nu är så gemen, at nästan hwar och en som blott antar Ryska religion blir ther med behedrad af Czaren. Dock äro ännu af the gamla och äkta familierna många qwar, som uti Ryssland snart sagt mer än i annat Rike äro många gamla och förnäma familier. Menzecopf och Ostermans lycka har i Ryssland warit ganska stor, och må Osterman akta sig, at thet intet går honom som Menzecopf, utan wore för honom rådeligast, at han lagar sig thärifrån i tid och medan han har lifwet qwar.² Thet war för tre åhr sedan conspiracy emot ho-

¹ Bör vara 1719. Se *Tottie*, II, s. 248 ff.

² [I marginalen:] Osterman är nu Riksgrefwe och torde inom kort och bli Riksfurste. Osterman är intet särdeles nyttig för Sverige och borde längesedan warit utur vägen.

nom, och war med möda man kunde hålla Ryssarna ifrån, at the icke tagit sig före at mörda hwar och en tysk i Ryssland. Thet som kan wara orsaken till Ostermans fara är, at han dragit in så många främmande i Ryska milicen, så at alla officerstienster intill underofficerare innehafwas af bara utländningar. The fransöska ha redan blifwit misstänkta hos them. Tyskar äro thär mäst, äfwen Swenska och besynnerligen swänska adelsmän, som Gripenhielm¹ nämde Douglas,² Cronhiort³ och Boje,⁴ hwilka 2 sednare knapt lærer någonsin ärna sig therifrån. Eljes at the woro thär och lärde sig landsens sed och tillstånd, s[ade] L[andshöfdingen] och återkommo hem, skulle wara vårt Rike till stor förmohn, men at wilja sättia sig thär ned alldeles, thet tycks intet komma öfwerens med någon ährlig än mindre swänsks sinne. Menzecopf hade wähl kunnat wakta sig för olyckan, om han warit ährlig i lyckan och medan han war i nåd, tå och Czaren sielf sade åt honom: Alexander, jag råder Eder till, at Ni lagar Er ur Riket, medan jag är här, ty eljes lär det gå gahlit mente han. Menzecopf hade ock i London ståendes några Millioner rouble eller Ducater. Första steget, till olyckan, som i Czarens tid skedde, war så beskaffat: Czaren wille kommendera några Ryssar utur Riket på ett ärende; the samma sade the kunde intet gå, efter the intet fått någon provision; Czaren blef wred och frågade ordsaken och hwem the skulle fått af; tå wordo några knasar angifna, som strax blefwo knutade och sattes i fängelse; thessa sade sig intet warit ensamme utan at ock Menzecopf war i samma fördömmelse. Han hades fram, tillfrågades, men efter han war så i grace hos Czaren, sade han sig strax wilja bekänna utan knutande, slapp ock efter han skiöt skulden på en annan, sattes dock i fängelse. Under samma fick Czaren spaning, at han hade pengar ståendes i London, gick sielf till honom och frågade, hwarföre han så giordt; han enskylte sig med Czarens äget råd, som war at han skulle packa sig ur landet, men Czaren sade, thet wore för groft tilltagit at så draga pengarna ur riket, tog af honom alla Bancosedlarna och släpte honom thermed ut. Men efter Czarens död, tå thet tog på heta, at unge Czaren skulle ock bli Menzecopfs måg, tå war lätt at sluta, at han intet måtte ha långt igen; när grodan swäller för

¹ Öfverstelöjtnant vid Dalregementet Axel Johan Gripenbjelm (1686—1755), sedermera öfverste, generalmajor och landshöfding i Gäfleborgs län; krigsfånge i Ryssland 1709—1721 liksom bröderna Carl och Nils.

² Grefve Gustaf Otto Douglas (1687—1763?).

³ Friherre Hans Henric Cronhjort (1688—1727).

⁴ Hans Boije af Gennäs (se Anrep, Svenska adelns ättartaflor, I, s. 247).

mycket, lär skinnet änteligen spricka. Han blef sedan efter unga Czarens död förwist i onåd till Siberien.

Ryska nationen är, sade Gripenhielm, öfwer alt ett groft och bestaktigt folk, ingen tro och ärlighet är i them öfwer hufwud intet kan then ena tro then andra på ett hår, intet fadren son eller son fadren, fast han aldrig så bedyrar thet, och litet nog kunna hustru och man tro hwar annan.¹ Lättingar, röfware och stielmar äro the alla mehrendels. Landet är så ganska godt, at det på matwahrer är öfwerflöd och maten faller them just i mun. Therföre behöfwa the intet arbeta, utan när the intet ha at supa på, då ska de ut at plundra; där är ett förskräckeligit supande, qwinfolken ock: om hon intet kommer hem så fuller, när hon warit på calas, så at hon intet kan stå på benen utan två måste leda henne, en i hwar hand, så är thet intet wähl. Plundrandet är thet wärsta, at thär ingen menniskia kan wara säker, det är wisst.² Ryssarna äro rädda och gå intet thit thär the wänta motwärn, men likwähl äro the så falska och ilistiga att stiahla sig på en, särdeles som the alt om nätterna äro ute at plundra och mörda och stiehla. Czar Petter at förtaga plundrandet hade han åtskilliga inventioner, men thet wille på intet sätt gå an. Han giorde then lagen, at hela byen — byen kunde bestå af 1000 grannar ibland — skulle ha akt på, om någon ginge thär ifrån, så at hwar och en först skulle säga byen till (the resa eljes intet utan på commendering någon wärts) och thär någon befunnes warit ute om någon natt och plundrat, så skulle hela byen med alt thet thär wore brännas up. Czarn mente, at the tå på thet sättet skulle ha så mycket mer akt på hwar an, men det woro äntå the som plundrade. Han giorde ock then lag, at hwar och en, som kom in i någon by, skulle wisa sitt pass för byen, och om någon herbergerade en sådan öfwer natten, som intet wist sitt pass, så skulle han steglas utan krus och then andra ock på ett grufweligit sätt marteras.³ Then lagen giorde ock Czar Petter, at alla the af stråtröfware och plundrare, som wille gie an sig och ophöra med plundrande, så skulle the bli för-

¹ *I marg.:* »ibland tattare äro wähl ährliga, men ibland Ryssar aldrig en; ingen är at tro.»

² *I marg.:* »Så kunde 2 el. 3 karlar Swenska skrämman bort hela cauren [läs. kåren], som på ett ställe stodo wakt, allenast thessa wiste sig oförskräktat at gå fram. Äfwen så Gripenh[ielm] med bistolerna och värjan i slädan (som dock intet är lofgifwit för en fånge) kunde ensammen skrämman 3 röfware slädar.»

³ *I marg.:* »Allestädes fick frågas efter passet, men intet på Czarens krog, then han håller i Moscou. Thär äro alla fria för inkomsten skull; dock om the wiste, hwad tiufwar och stielmar thär sittia,»

skonta för hwad missgiärning the giordt förutan förräderi mot fäderneslandet. Tå gofwo sig an till 8 à 10000 st., men ändå woro lika många qwar, så at ingen afsaknad syntes. Straff och plågor gäller hos Ryssen ingenting; han är ändå lika god och wänder ändå intet igen, fast man än aldrig så plågade. Det är et halsstarrigt och hårdt folk. Jag har sedt, sade Gripenhielm, huru förskräckeligen många blifwit plågade, innan the bekänt. Där är otahliga domstohlar och domare.¹ Första graden at plåga them till bekännelse är at the klådas af, begge armarna bindas i kors bak på ryggen, och så skrufwas han op liksom öfwer en galga; armarna gå på thetta sättet just alldeles i kring menniskian, men thet kommer på bödlens aktsamhet, at the wahligen åter föras i sitt rum, tå han skrufwas ned med ett ryckande släppas i sitt förra rum, och sedan slängas armarna fram och tillbakas; så är han åter färdig.

Ett manér är ock: the binda hop begge fötter och begge händerna på karlen, hänga honom på en jernstång, och två karlar stå och swänga honom af och till öfwer en eld, som med halm ständigt uppehålles; thår swedes han, at alt skinnet går af, men Ryssarna äro ändå lika goda: om han intet bekänner strax för första examen, så få the plågan så mycket the wilja, han bekänner ändå intet, och om han än bekänner, förr än han blifwit plågad, så tros han intet. Thetta är allenast som ett præludium och ingenting, sedan kommer domen efter och straffet, men thet gäller ändå intet, thet biter intet på them förutan lifsstraff. The föra ock ganska mycket process och tråtor. Gripenhielm sade, när han war i Ryssland, så måste han altid agera advocat för våra svenska, efter han förstod språket och ändå altid skulle wara theras dolmetscher. Han passerade thår för en stor jurist och wan altid (hwarföre ock Czaren wille genom sin utskickade öfwertahla honom at bli qwar och bli justitiæ råd hos them²: som han ock tillböd alla the fångna ganska stora privilegier, såsom de skulle få bygga sin ägen kyrkia, ta hwad land och bygga hus åt sig, hwar the wille, ta så mycket jord the wille, skulle ock i 7 åhr ha frihet från all tribut och at the skulle utwälja sig hwad profession the hälst behagade. Men thet war ingen, som satte tro till thessa stora löften, för där gäller hwarken lag eller rätt, tro och låfwen).²

¹ *I marg.:* »Fångarne (delinquenterna) has in i ett håhl bakom domstohlen, tagas thår ut och twingas till bekännelse.»

² *I marg.:* »Han hade Cz[arens] bref på tyska, hwar och en skulle skrifwa under, at han sedt thet.»

Men i Ryssland war ingen nöd at föra process; bara man wet giöra sig bekant med domaren och gie honom litet, så winner man strax.² Många skänker bäras till honom i matwahrer och allehanda, hwar morgon står thär som en ström ut och in, men dock wid processer thessutom at ta mutor är uppenbart. Woiwoderna sättia domare till, och tå måste then, som will bli, ha at gie en summa pengar för thiet han blir domare, som ingalunda skier i miugg, hwarföre ock domarn ofta, när någon will ha påskrift i någon sak och han intet fått nog pengar för eller sollicitanten warit fattig, säger, at han intet kan gie något, efter hans tjenst är honom så dyr. Innom 1 åhr eller 2 querelerar Woiwoden sig med dommaren och sätter af honom igen och en annan i stället, som han ock får lika mycket pengar af; innom en månad tör han sätta then samma till domare igen på ett annat ställe och får tå åter en summa pengar. Thetta tienstkiöpanhet och mutandet har Czaren på alt sätt giordt ganska goda anstalter at utrota, men thet är ingen wähn. Han satte af och skickade till Siberien på ett åhr 700 st., ibland hwilka ock war en swänsk präst, en småländning, som afsagt wår religion, blifwit Ryss och domare, gick i röda scharlakanskläder så präktig, tordes dock intet wisa sig för the Swenska.³ På them, som i onåd sändas till Siberien, brännes mitt i pannan en örn och strös krut i, at thet blir svart, then högra näsboran skäres op med en knif, och en snibbskärs af thet ena örat. Men the gie äntå intet; om thet någon ting så mycket war, at the et åhr höllo sig någorlunda och togo allenast i miugg, men innan andra åhrets slut war thet åter lika uppenbart. Den som har pengar at gie, han slipper, fast thet ock wore liffsstraff.⁴ — Grip[enhielm] berättade en löjlig process han haft, thäri han fick giöra narr af en Rysk präst, som swor bort sin siäl för 3 styfwer. Det hände så: det war marknad i staden Gripenhielm sam[t] en Regementsskrifware fölgdes åt på gatan; en Ryss möter them, och wid han går förbi Regementsskrifwaren, sätter han armbogen för sig och stöter honom i bröstet. Rege-

¹ *I marg.:* »Landet är ganska godt, men folket doger intet.»

² *I marg.:* »Han får om morgon mer än han behöfwer hela dagen, bröd, fisk, hela såen ibland, ost, sallat. Särdeles äro alla mohna om at kiöpa och gie domaren, när något rart kommer. Penningar gie the 2, 3 och 1 styfwer mehrendels, men myckenheten drar. Han står wid ett stort bord, penningarne tar han sielf emot, men har eljes 2 drängar, som ta emot matwahrorna.»

³ *I marg.:* »Samlas till Siberien at arbeta på bärgwärk.»

⁴ *I marg.:* »Om en af hastighet och utan upsåt slår ihjel en, får han böta från sig med 6 rubel, men mördar han, gäller thet lifwet, fast thet går nästan hwart om annat at slå en bonde ihjel är som en hund.»

mentsskrifwaren war hastig till sinnes, wände sig strax om, slog Ryssen i kull, basade honom grymt och trampade på honom eller som de kallat dantsade på honom, ett wanligt maner att slås i Rysland. Ryssen, som tyckte sig fått mer stryk, än han kunde tohla, går till Woiwoden och klagar; thet skickades efter Regem[ents]skr[if-waren]. Nu ha Ryssarna den lagen, at then, som begynner först querelen, han är ordsaken och har skulden för alt, ty the säga Gud skall döma allenast then, som är skulden till gärningen. Ryssen tillfrågades så, hwem begynte först. Han skiöt aldeles skulden ifrån sig och gjorde sig klar. Änteligen frågades efter, hwad wittne han hade ther till; tå sade han ingen, utan skulle ut och skaffa sig. Han går ut och möter så en Rysk prest på gatan, berättar saken och ber honom komma och wittna med sig. Presten sade: huru skulle jag kunna thet, jag war ju intet tillstädes. Å jo, sade then andra, ni kan wähl tro mig på min ord, at det war så, at han angrep mig först. The fölgdes åt på en krog; thår kiöpte han för 3 styfwer bränwin åt presten. Imedeltid, efter Gripenhielm wähl kunde gissa, at Ryssen wille bruka något underslef, therfore tahlte han med en swensk, som gick strax efter honom ut och oförmärkt skulle följn i hamn och hähl och se, hwad han toge sig före. Then samma rapporterade alt-samman igen, förr än Ryssen kom op med presten. Presten kom, tillfrågades om saken och bekände, att Regementsskrifwaren angripit then andra, tå han kom gåendes på gatan och lär utan twifwel förr haft ondt till honom; efter han war prest, så skulle man änteligen tro honom på sin ord, och han behöfde intet swärja. Men, sade Gripenhielm, thet skulle intet skada, om han swor (Gripenhielm, som förstod språket, war med såsom dolmetscher, eljes är i Ryssand then lagen, at ingen får ha advocat för sig utan hwar skall tahlta sielf har han skrifwit och man märker, at någon annan skrifwit för honom, så mår han ganska illa, är han adelsman, så får han änteligen ha sig en dräng, som för ordet för sig; är ock en ganska god sak, at inga advocater lidas och skulle samma lag äfwen i Swerige wara ganska hälsosam) Presten gick fram till beläterna, korsade, bugade sig och swor nästan samma ed som hos oss. När presten swurit, skrottade Gripenhielm till, at thet skall i stufwan. Domaren frågade hwad orsaken war, han swarade: må jag icke wäl le åt at en rysk prästs siäl intet ska kosta mer än 3 styfwer. Sedan tog han sin wittnen fram och bewiste, hur alt hängde tillsammans. Presten blef förskräckeligen utskämd inför alla, thet war öfwer 100 personer och tumades(?) utför trapporna.

At straffa en prest är intet tillåtit, förr än man först tagit presten af honom eller rakat bort håret i hufwudet och skägget.

Bönderna i Ryssland handteras intet som menniskior utan som oskählig diur, särdeles af adelsmännerna och knäsarna. En sådan knäs kan ha hela 15000 bondgårdarna,¹ en sådan får pina och plåga sin bonde hur han will, knuta och gie podogg,² det är som dageligt bröd, fast han ock ingen ting giordt. Knutandet sker med en stor piska och tiock träss på med knutar alt öfwer, skiortan dras af, och smides på, så länge huden är qvar. Podogg är, tå karlen lägges naken framstupa på gälfwet; en karl sitter på hufwudet och håller fötterna på begge händerna, en annan står i knäwecken på honom; begge ha the i handen hwar sina 2 smahla käppar och tröska på ändes efter ryggen hwar sitt slag, så länge någon hud är igen. Utan slika straff kan Ryssen intet lefwa; slikt måste han ha hwar dag, therföre fick Ass[essor] Swab lof at gie de här Ryssarna, som woro här uppe at lära bergsbruket, pådogg så ofta the giorde något illa, efter the eljes intet kunde wara till. Gripenhielm, fast han war fången, lät ock gie podogg. En knäs har ock lof at ta lifwet af sina bönder och behöfwer intet giöra then ringaste räkenskap therföre; wore thet intet manspilla och at bonden wore angelägen för åkerbruket skull, så brydde sig ingen om om han slåg them ihjel. Men efter thär är land till öfwerflöd och en war får ta så mycket han kan skaffa sig folk at bruka. Drängar och folk kiöpa the hwar om an och weta så wähl at wärdera them efter styrkian och äldren, en fullkomlig och föhr dräng kostar 15 roubel, en halfwäxt 10 eller mindre, qvinfolk bruka the intet kiöpa, dock i arfskiften wärderas ock the noga.

Ett ganska godt och fruktbart land är thär, som wähl kan skönjas ther af at the 3 åhren³ Gripenhielm war thär, war ett pris på säd, och tå kostade rågtunnan 1—4. Theras tunnsmått håller äntå 5 sådana halfspän som wi bruka, neml. 1t:2 och $\frac{1}{2}$ span. En gång kiöptes ock tunnann för 10 styfwer, en tunna hafra 6 styfwer. En förskräckel. bärande jord, Gripenhielm har just proberat och funnit 1 alns diup swart mylla. Thär wäxer wilt kiersbärsskogar, krikon och allehanda slags frukt, at hela landet är just som en wår Herres lustgård, men under, at kiersbärsträden

¹ *I marg.:* »Om han allenast finge en roubel af hwar gård, wore thet 15.000 roubel eller ducater åhrl.

² podog: ry. batogi = prygel.

³ Alla de tre bröderna Gripenhielm stannade enligt Anrep i rysk fångenskap hela tiden 1709—1721.

wäxa så små, hwilket lærer komma ther af, at luften twingar them på något sätt. I willmarken och skogen springa willgetter, får, rågetter, kalkoner, höns, till öfverflöd; äfwen fogel, så at på mat är thet thet bästa land, som kan gies, så at maten just faller i mun på them; the behöfwa allenast taga för sig, theraf äro thär många röfware, lättingar, men thet är intet nog med maten, de supa ock och at de må få at supa af, så ska de ut och stiehla, plundra. Ett ganska godt land men ett liderligit och bestaktigt folck.²

Sidst sade Gripenhielm sig observerat, at det luktar gemenl. af alla Ryssar, de ha alla en besynnerlig lukt, äfwen så ock Judarna, så at den, som är wahn wid lukten, kan grant känna strax, när en Jude eller Ryss är i samma rum. At Ryssen luktar, torde komma af hans besynnerliga spis. Besynnerligen är han ganska småhl på lök, then han i sitt språk kallar luk. Hans kosteligaste sallat till stek är sönderstampad hwitlök, och en stor delicatess. Näst för Kehrmässan, tå the hålla sin fasta, tå få the intet annat äta än fisk och lök, då trär han i sig af den här långa Kurlöken, som där växer.

² I marg.: »Fisk ett slag lång som stora sahlen, har inga ben utan brosk såwähl som andra fiskslag thär. Rummen ätes för en kostelig sak. En sådan stor fisk 6 styfwer.

Gustaf Vasa på lit de parade och hans griftefärd

Lucas Uphalls berättelse meddelad af C. M. S.

Föreliggande berättelse, funnen bland en hop ur sitt sammanhang ryckta papper i Engeströmska samlingen på Kungl. Biblioteket (sign. B. IV. 1. 5.) har icke behof af någon vidare rekommendation, och utläggningar synas heller ej vara af nöden i denna åt personhistoria ägnade tidskrift. Det enda vore att erinra, att man om Lucas ej vet mera än att han fick anställning som slottsapotekare år 1552, att han var den ende apotekaren i landet under gamle kung Gustafs tid, att han sannolikt öfver hufvud var den förste som utöfvade apotekaryrket i Sverige samt att hans tillnamn varit okänt. Mäster Lucas biträdde vid konung Gustafs sista sjukdom till dess den danske läkaren hunnit anlända, och han har tydligen fått ett hedrande uppdrag vid likvården. Berättelsen, hvars språk röjer en sydtysk eller åtminstone icke någon lågtysk författare, synes vara uppsatt att öfverlämnas till någon tysk furste. Att söka peka på någon viss, skulle endast leda till gissningar och vore i detta sammanhang i hvarje fall en bisak. Måhända har det funnits många afskrifter att spridas utomlands, men veterligt är denna den enda i behåll. Det förtjänar antecknas att i Fc 6 (Kungl. bibl.) finnes s. 224 en anteckning af Rhezelius ur någon Aschaneus tillhörig bok af följande lydelse: kon. Gustavi E[rici] Siukdomb dödztijdh och kongzlige begrafningz prosess 1560. Det är ej osannolikt att Aschaneus skrifvit af denna relation eller ägt en utskrift därpå. Denna Aschanei bok är emellertid numera förkommen. Till manuskriptet af Henrik Normans resa till Erik XIV's kröning (Kungl. bibl.) — om resan se Hist. tidskrift 1885 — är fogadt ett referat af apotekarens berättelse. I noter återges här nedan de viktigaste olikheterna, betecknade *Norm.*

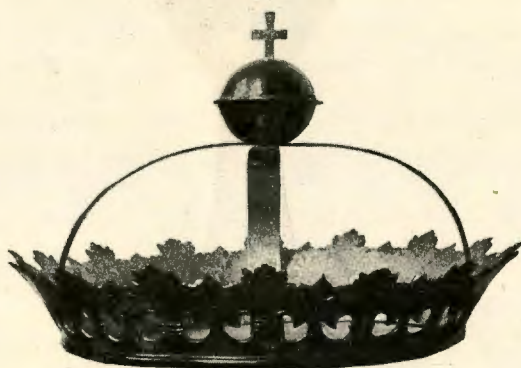
Relationen är skrifven af samma hand på fyra sidor papper i folio. Till vänster ner till har någon annan satt: K. göstaffus begreffiijss.

Zeitungen aus Swedenn.

Den 29 Septemb: jst die Konnigliche M:tt Gustaff Inn gott verstorbenn, am Sontag des morgenns vmb viij [8] vhr, vnnd hatt einn schön Christlich ennde genommen, vnnd hatt sich des welt-

GUSTAF VASAS BEGRAFNINGSSVÄRD.
(I UPPSALA DOMKYRKA).

GUSTAF WASAS BEGRAFNINGS-
KRONA.

DROTTNING MARGARETAS
BEGRAFNINGSKRONA.
(I UPPSALA DOMKYRKA).

GUSTAF I: S
BEGRAFNINGS-
SPIRA.

DROTTNING
MARGARETAS
BEGRAFNINGS-
SPIRA.

lichenn regimentes jnn seiner Kranckheit ganntz nichts bekom-
mert, sonndern hatt alleinn, begeret jnn gottes reich zw seinn,
Das gott der seelenn gnade, etc.

So hab ich als seinn Leibapotecker das Corpus balsamirt
vnnd statlich einngemacht jnn gewirhset Leinwad, mitt edelem
gewurtz dartzwischen. Darnach dem 8 tag ist ehr kunniglich
bekleidet wurdenn inn einen Langenn schwartzenn Sammet rock,

vnnd voller Silberer vorgulter buchstabenn vorpremet,¹ vnnd

eine silberne vorgulte kronen auf das haupt gesetzt, vnnd ein
Scepter vonn Silber vnnd vorgult jnn die hanndt, vnnd einn vor-
gult schwert auff die seitten vnnd also stattlich jnn die Sarchenn
geleget wordenn vonn den Oberstenn rittern vnnd bischoffenn
jnn eine Aichenne² Kistenn vnnd mitt bley ausgefuttert, vnnd viel
edeler wurtz dareinn gestreuet wordenn beij 20 pfunden. Ist dar-
nach viij [8] wochenn also jnn der kistenn gelegenn jnn seinem
königlich gemacht, daruber ein guldenn stuck gedecket wordenn,
vnnd vnter der pahr auf der erdenn auch einn guldenn Stuck,
vnnd auf die vier ortter silber Leuchter, voller Lichter, die tag
vnnd nacht gebrennet habenn, vnnd ist alle tag balsamirt wordenn,
das jch das Corpus also lanng erhaltenn, das es nicht gerochenn.
Das anngesicht sach so schön röslicht aus, als eines Lebenn-
digenn mennschenn, das sich mancher darob vorwundert, darzu
hab ich vorpraucht Balsam vnnd wurtz vor 200 taller, etc. Vnnd
jnn der 9 wochenn ist die kist zugemacht wordenn, vnnd ausenn
mit sammet bekleidet, mitt einem guldenn Creutz daruber. Den
17 decembris, jst die kunnigliche M:tt mitt sampt seinem Zweien
Konninginen, die seine gemahel gewesenn, aber vor ettlichenn
Jahrenn abgestorbenn vonn Stockholm gefuhret wordenn nach
dem ertzpisthumb Vbsaln genannt, ist 7 meilwegs vonn Stock-
holm gelegenn, vnnd ist mit grossem prahel vnnd herligkeit aus
der Stad gefuhret wordenn, mit grosser klag vnnd Weinem vnnd
sinnd viij [8] tag zuuorn vnnd viij [8] tag darnach alle glockenn
geleuttet wurdenn eine gantze stund, jnn allen Stedten vnnd
dörffern etc.

Erstlich ist zugerichtet wordenn einn kunstlich pahr, die wie
eine Sennfft gewesenn, darinne die zwo kunnigine, als nemlich
Konigin Kattharina, vnnd Margaretha gelegenn sinnd, vnnd die
Konigliche M:tt gustaf jnn der mitte, die rustung war wie eine

¹ Norm. GUSTAVS.

² Norm. *Kenen* = furu.

grosse virkanthe pettstat, mitt vier vorgultenn seulenn vnnd kronenn darauf. Daruber [des]² einn schwartz sammether himmel² mit des Koniges wapenn ganntz kostlich aus gesticket gewesenn vonn seidenn vnnd golt, vnnd auf jder seittenn der pahr einer jdernn Konnigin jhr wapenn, auch kostlich ausgesticket vnnd mit sammet behenngt bis auf die erdenn, vnnd fornne zum haupt vnnd fussenn, des Konniges angebornn wapenn, mitt den wapenn jnn holtz ausgeschnitten vnnd vorgult vnnd vnter einem jdem einn engell Cherubinn vorgult, ganntz kunstlich zugericht. Die pahr, darinn seinn die drey kistenn gelegen vnnd auf einer jdenn kistenn, jst einer jdenn jhr Controfait gemacht wordenn, wie lanng vnnd gros, vnnd die zierlick seinn bekleidet gewesenn, wie sie lebenndig ganggenn seinn. Eine jde hatt einenn schwartz Sammet rock ahnn, mit gulden porthenn vorbremet, vnnd ausgesticket vmb die æhrme, vnnd eine jde hatt einne kronne vorgult, vnnd voller edell gesteinn auf dem Haupt, vnnd einn Scepter jnn der hanndt vonn Silber vnnd vorgult, vnnd gulden haubenn vnter den krohnenn ganntz statlich zugericht. Dergleichen hatt die Konng Mitt auch eine Krohne Scepter vnnd Appel jnn der hanndt, vnnd einem schönenn Koniglichen schwartzenn Sammet rock, mitt einem vberschlage vonn Hermlinn, vnnd der rock voller Silber vnnd vorgulter buchstabenn vnnd³ einer jdenn Konniginn jhr

namenn auf der brust vonn Silberenn vnnd vorgultenn buchstabenn auffgehefft. Der Konniglich Mitt Controfait Lag so leibhaftig, als ob er seinn eigenn Corpus gewesen wer mit seinem Langem grauenn parth, das mancher gewettet er sey des Koniges eigenn Leib so ghar naturlich whar es zugericht das nicht so deutlich kann geschribenn werdenn, wie zeiger dieser poth Marthin wol wirt wissenn zusagenn, der hat es selbs anngesehenn etc etc.

Die processionn etc.

Erstlich ist mhan vonn dem Koniglichen Schlos Stockholm aus ganggenn, ein feinnlinn knecht, mitt einem schwartzem klagfennlinn, 700 starck. Nach demselbenn sinnd die reutter geritter jnn eittel schwartz bey 200. Nach dem habenn geuolget die

² Utstruket.

² Norm. *eine gestuckete krone von golde vnd perlen auff eine schwartzenn sammet hemmel.*

³ Norm. *har tillägget: eine herliche breide keden vom golde am halse an allen dreu Contrafecten.*

schuler vnnd prister auch bey 200, vnnd klegliche schone psalmen gesungen, haben geuolget einne virtell meil wegs etc.

Nach den pischoffenn vnnd prester sinnd geritten iij [4] Heroldenn mit Jhrem wapenn nach koniglich gebrauch, nach denenn sinnd gerittenn 24 Truchsassen, mit schwartzenn Rennfahnen, jderer Lanndschaft jhr eignen wapen vnnd die pferd alle mit schwartzen duech bedeckt.

Nach dem hat geuolgt ein ritter, der hat den Konniglichen Rehn-fahn gefuhrt ahn einer vorgultenn stangen ganntz kostlich geziret mitt des reichs wapenn ganntz vorgult.

Nach dem ist gerittenn ein annder ritter, der hatt gefuhret des Konigen Schilt vund helm, mitt einer guldenn krohnenn daruber gantz kostlich gemacht, auf schwartz sammet gesteckt.

Nach dem ist gerittenn ein Ander ritter, der hat gefuhret der konig M:tt ganntzenn kuritz ganntz schön vorguldet.

Nach dem ist geritten der marschalck, der fuhret, des K: [hå i papperet].

Alle dieser Rittersmenner pferd wahrenn mit schwartzenn duch bedeckt, vnnd sie selbst alle Lanng schwartze mentel angehapt.

Darnach ist geuolgt die pahr auf einer Sennfften zugericht darunder sinnd gangenn vir schöner schwartzer henngst, die wahrenn alle bedeckt mitt schwartz sammet bis auff die erden auff derselbenn Sennfften sinnd alle bey kistenn gelegenn, ganntz herlich zugericht wie zurn dauonn angezeigt.

Nach der Pahr ist gerittenn einn ritter, der hat der konniglichen M:tt Leibhennst ahnn der hannd gefuhret, war ganntz zirlich bedeckt mitt einer schwartzenn rehnndecken mitt golt gestickt etc.

Nach dem hat geuolget die K Junge erwelte Konnig Mtt Erich jnn einem Langenn schwartzenn mantel, vnnd das pferd ganntz bedeckt.

Darnach Hertzog Johann vnnd herzog Magnus bey einannander.

Darnach herzog Carl vnnd graff Essert aus frieslanndt bey einander gerittenn, vnnd alle drabantenn nebenn her bey 150 alle jnn schwartz gekleidet. Nach dem ist wider der Adell geritten vnnd etlich hoffgesinnd.

Nach denen habenn geuolget die Jungenn Konningin als nemlich freulinn Cecilia, freulinn Anne, freulinn Sophia, freulinn Elisabeth. Darnach die Konniginn, habenn alle jm Schlitten gefahrenn mit schwartzenn duch bedeckt.

Darnach das frauenn zimmer vnnd Adels frauenn bey 100 Schlittenn, alle schwartz bedeckett.

Darnach wider die reutter vnnd hoffgesinnd bey 200 starck vnnd ahm 21 tag Decembris Ann St Thomas tag ist die begrebu[ng] geschehen vund ganntz kleglich zanganen. Die ganntze Kerch ist schwartz bekleidet gewesen, vnnd etliche tausent² Lichter auffgestecket wordenn, vnnd also statlichen mit 8 bischoffenn jnn die erdenn bracht wordenn. Darauf eine schöne predig geschehenn.

Darnach jst der Jungen Kunniglichen Mtt dasschwert mit grosser Ceremonien vberantwortet wordenn, jst darnach Am Christ abennt mit grossen Triumph, vnnd freudenn feuer auffgemacht, vnnd bey hundert stuck gros geschutz losgeschossenn wordenn. Dieses Jst warhaftig geschehen, zur Vrkunth Jst dieser Martinn vonn Connetarij darbey gewesen vnnd selbst anngesehenn etc.

K göstaffus
begreffiijss.

Lucas Vphall.
Konng Mtt Leibapotecker.

² Norm. *hundert.*

MAGNUS STENBOCK

1689

AF OKÄND MÄSTARE. SALSTA

MAGNUS STENBOCK
SJÄLFPORTRÄTT 1715. VAPNÖ

Tvenne porträtt af Magnus Stenbock

Af Reinh. Stenbock

I denna tidskrifts årgång 1913 läses en uppsats om Magnus Stenbocks porträtt, författad af amanuensen Nils Sjöberg. Tyvärr hade Sjöberg icke kännedom om vissa porträtt, som måste anses som själfständiga typer och hvilka följaktligen i en framställning af sådan art haft sin gifna plats.²

Till komplettering af denna ikonografiska studie meddelas här tvenne porträtt af Magnus Stenbock — ett af de tidigaste och det sist »ad vivum» målade — hvilka i flera afseenden ha sitt intresse. Porträtten tillhöra samlingarna å Salsta slott i Uppland och Vapnö i Halland.

Den här reproducerade bröstbilden är från år 1689, den tid då Magnus Stenbock, som så många andra svenska ädlingar, sökte sin lycka och fick sin krigarutbildning under ledning af tidens stora fältherrar på slagfälten å kontinenten. Han är på vår bild 25 år och major vid fältmarskalken grefve Nils Bjelkes holländska regemente, af hvilket han förde de två detascherade kompanierna, som deltog i drabbningen i Fleurus 1690.

Porträttet har sedan gammalt funnits på Salsta i Uppland, Nils Bjelkes stolta slottsanläggning och omtalas i flera äldre inventarieförteckningar. I en sådan från år 1756² heter det:

»N:o 18 Förmaket utanför Gäst Cammaren

På pelaren mellan Fenstren sitter Sahl. Fältmarskalken med sine Officerare vid det Hålländska Regementet, som han war öfwerste före, allesammans på en duk målade.

² Genom förbiseende har det här omnämnda självporträttet icke heller upptagits i en porträttförteckning, som finnes införd i: C. M. Stenbock, Magnus Stenbock och Eva Oxenstierna, Stockholm 1914.

² R. A. Rydboholmssamlingen 33 c).

särskilda intresse, icke minst på grund af tidpunkten för porträttets tillkomst, fängelsetiden i Fredriksborgs kastell.

Detta självporträtt till häst, som till komposition och karaktär väsentligen skiljer sig från ett annat självporträtt, det Rosenborgska¹ — också det från fängelsetiden — framställer honom med dragen värja till häst af vanlig barocktyp och iklädd harnesk, rock och den trekantiga hatten. I fonden synes Hälsingborg med »Kärnan» och Sundet, i hamnen fartyg med de svenska färgerna.

Kroppen är liten i förhållande till den gigantiske hästen. Det är dock säkerligen ingen tillfällighet eller betingadt af tidens framställningssätt att så är förhållandet. Det synes mig snarare bekräfta den numera gängse uppfattningen att Magnus Stenbock var liten till växten och vederlägger den i folkfantasiens lättförklarliga föreställningen, som gör honom till en jättegestalt i stånd till de stordåd, som tillskrifvas honom.

Visserligen är porträttet det sist »ad vivum» målade, men det är därför icke afsedt att vara en trogen tidsbild. De af fängelseluft och sorger tärda dragen återfinnas icke här. Det är måladt »in memoriam»; han har framställt sig i sin glans dagar, återkallande i minnet forna krigarbragder vid sin konungs sida och de segerrika fälttåg, i hvilka han stridt för konung och fosterland. Utan att äga den patos och den segerstolthet, som vanligen går igen i tidens fältherreporträtt af denna typ, visar han sig här med en viss anspråkslöshet, som var honom egen, och sådan han själf fattat sin lifsgärning. Han hade velat gifva sin personlighet, och från den synpunkten måste porträttet betraktas.

Ehuru han gärna undviker en noggrannare detaljbehandling, gör bilden intryck af att i vissa partier icke vara fullbordad. Säkerligen ha krafterna i det svåra fängelset, som undergräfvade hälsan, till slut svikit, hvarom han ofta i sina bref från den tiden gör antydningar.

Som konstutöfvare är Magnus Stenbock väl mest känd genom de snart sagdt otaliga svarfvade arbeten, som tillskrifvas honom, men det är kanske icke så allmänt känt att han äfven gärna arbetade vid staffliet. Frågan om hans produktivitet i den vägen måste i brist på arkivaliska källor tills vidare lämnas öppen.

En kritisk granskning af hans konstnärskap med ledning af ännu bevarade dokument vore ett nog så intressant studium och kunde gifva stoff till ett särskildt kapitel. Antydningssvis må här fram-

¹ Reproduceradt och beskrifvet i denna tidskr. årg. 1913.

hållas, att hans arbeten röja en otvetydig konstnärlig begåfning och de små svarfvade föremålen, som med säkerhet kunna tillskrifvas honom, vittna om en högt uppdrifven teknisk färdighet. Hans målningar däremot nå i brist på skolning icke samma konstnärliga nivå; de utmärkas af en viss stelhet i formgifningen och ytlighet i detaljbehandlingen. Han äger den konstnärliga blicken och känslan för det dekorativa, men förmådde icke alltid öfvervinna svårigheterna vid det tekniska utförandet.

De målningar af hans hand, som numera finnas i behåll äro icke många. De ofullständiga upplysningar i den vägen, som stå att vinna i arkivaliska källor, försvåra i hög grad uppspårandet af hans arbeten. Endast i undantagsfall påträffas uppgifter, som leda till önskad resultat. I inventariet¹ efter hans död omtalas: två stora målningar (öfver Kristi födelse och Kristi lidande), *två själfporträtt* (däraf ett till häst), två porträtt af polacker, ett af en svarfvare, ett af *en gammal man*, fyra småtaflor föreställande bondehögtider och soldatlag, *tre målningar med kalkoner, höns, gäss och räf*, vaktade af bönder samt fem påbegynta målningar.

Det mesta af allt detta synes numera vara förloradt. I behåll finnes själfporträttet till häst, å Vapnö (här afbildadt), och det andra själfporträttet, som väl sannolikt är identiskt med det till Bergshammars fideikommiss hörande lilla porträttet, hvilket enligt inskrift är »måladt af honom själf».² Därjämte finnes en tafla med höns, kalkoner och räf å det Stenbockska godset Kolk i Estland samt en annan dylik, »två tuppar och en höna,» sign. 1713, å Stockholms slott.³

Vi kunna möjligen identifiera ytterligare ett nummer i ofvannämnda inventarieförteckning. I Linköpings stiftsbiblioteks samlingar finnes nämligen en liten tafla, som går under namn af »*Grefve Stenbocks Kjelling*», föreställande en gammal man i helfigur. Om dess historia och mästare finnas inga anteckningar. En undersökning af taflan för oss till tanken på Magnus Stenbock som dess upphofsman; färgval och målningssätt, uppställning och formgifning peka bl. a. därhän. Dess benämning och befintligheten i samlingarna af en del svarfvade arbeten, som till-

¹ Eriksbergs arkiv.

² Det är icke något själfporträtt i egentlig mening, utan måladt af honom själf (enl. inskriften) efter annan förebild (kopia). Ofvannämnda själfporträtt å Rosenborg kan i förteckningen icke åsyftas, då detta icke ingick i inventariet efter hans död, utan redan 1712 öfverlämnades till konung Fredrik af Danmark.

³ Upmark, G. Konung Carl XV:s tafvelsamling, Stockholm 1882.

skrifvas honom, synes mig gifva stöd åt ett sådant antagande. Hvem den gamle mannen föreställer är svårt att afgöra.

I detta sammanhang måste äfven ett annat af honom signeradt porträtt nämnas, nämligen porträttet af hans fader, riksamiralen Gustaf Otto Stenbock.¹ Detta är en särdeles intim och karaktärsfull skildring af den äldre amiralen från de sista åren af hans lefnad och långt mera sympatisk än den 1680 af Ehrenstrahl — eller snarare i hans atelier — målade bilden (å Karlberg), som därtill tjänat som mönster.

Med hvilket intesse han omfattade sin konstutöfning framgår bl. a. af brevväxlingen med sin hustru, där detta ofta kommer på tal. Under de långa krigsåren, då han deltog i Karl XII:s fälttåg, hade han måst försaka denna förströelse eller hade åtminstone föga tillfälle till sådan sysselsättning. Han längtar med otålighet på lugnare tider och familjelifvet. Efter sin utnämning till generalguvernör öfver Skåne, då utsikterna tycktes ljusna, skrifver han till sin hustru²: »Om min Engell skickar några saker ner till Malmö genom skip så ville jag gierna att alla mina svarfsaker, måleri värk, bysser och sådant gingo medh. Ty gudh vet när vij någonsin kommer att boo i Stockholm.»

Sina svarfsaker och måleriverket fick han verkligen till Malmö, där makarna inrättat sitt hem under guvernörstiden. Men vi veta att han icke länge fick njuta af familjelifvets lugn, plikter mot fosterlandet kallade honom till viktigare värf, fälttåget mot Danmark, som till slut ledde till den ödesdigra inneslutningen i Tönningen. Svarfstolen och paletten fingo följa honom till fängelset i Fredriksborgs kastell, där hans konstutöfning för honom förkortade mången svår stund. Hvilken förströelse var inte utarbetandet särskildt af det här nämnda själfporträttet och hvilket sällskap hade han inte i sin konst — hvilken lättnad i det hårda fängelsets dystra enslighet.

¹ Sign. »Magnus Stenbock fil. fec». Porträttet äges af artisten A. Zorn.

² Bref dat. Carlsbad 1707 4/5.

Personhistorisk litteratur

O. G. von Heidenstam: *Marie-Antoinette, Fersen te Barnave. Leur correspondance.* Paris 1910.

Mildred Carnegie: *En drottningens riddare.* Axel von Fersens lif. Hugo Geber. II uppl. 1913.

Heidenstams lättlästa lilla arbete, som har hela karaktären af ett memoarverk i öfvervägande skönlitterär form, har i Frankrike inte bara haft liflig åtgång bland den stora allmänheten utan också blifvit belönadt af Franska akademien med ett pris på 500 francs. Knappast har det heller kunnat skada bokens afsättning, att den strax efter sitt utgifvande blifvit föremål för en liflig vetenskaplig polemik, hvarunder de meddelade aktstyckenas autenticitet först blifvit ifrågasatt, men sedan också till fullo bevisad. En historieprofessor i Greifswald, Glagau, hade i »Internationale Monatsschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik»¹ infört en oerhördt skarp vidräkning, som stämplade hela boken som ett falsarium, hvarpå författaren vädjade till de båda kända biblioteksmännen C. Grönblad och grefve C. M. Stenbock, som efter noggrann undersökning af originalmanuskripterna på det Piperska godset Löfstad i Östergötland förklarade den utgifna korrespondansens autentisk, om de också förklarade sig ogilla »de stilistiska retuscheringar» utgifvaren här och där utfört.² Dessa smärre ändringar, mången gång tämligen meningslösa, ha sedan återigen underkastats en granskning af arkivarien Westrin, som noggrant bokfört dem i Historisk tidskrift 1914 i en liten briljant och spetsigt skrifven artikel. Trots alla de anmärkningar äfven han haft att göra mot utgifningssättet — »utslag af en skönlitterär författares bristande lust att tillämpa den moderna utgifningskonstens enklaste bud eller af bristande historiska insikter» — slutar han med en allvarlig förebråelse mot Glagau och lyckönskar kammarherre von Heidenstam till det stora fynd han gjort. Den här meddelade korrespondensen ställer nämligen »en af revolutionens intressantaste epoker i bländande belysning och är en dess dyrbaraste dossierer».

Egentligen gäller det här två skilda brefsamlingar, dels Axel von Fersen d. y:s bref till sin syster Sophie Piper, från hans tidigare vistelse i Frankrike och hans militära tjänstgöring i Amerika, dels och förnämligast brevväxlingen mellan Marie-Antoinette och hennes konstitutionella rådgifvare i den konstituerande församlingens vänster, triumviratet Barnave, Duport och Lameth. Främst bland dessa senare framträder dock Barnave i denna brevväxling, och detta i trots af hans egna upprepade försäkringar om motsatsen inför den domstol, som i alla fall dömde honom till döden just för hans »brottsliga» mellanhafvanden

¹ Febr. 1914.

² Ofvan citerade tidskrift, juni och sept. 1914.

med de kungliga. Barnaves senaste biograf, en engelska, miss *E. D. Bradby*, har i ett nyttkommet arbete »*Life of Barnave*», Oxford 1915, så intensivt godtagit dessa sin hjältes energiska försäkningar, att hon i inledningen till sitt arbete afgjort förklarar sig anse Heidenstams bok för ett falsarium. Hennes recensent, *Welvert*, i »*Revue critique d'histoire et de la littérature*» 1916 förklarar emellertid häremot, att ingen är så döf som den, som inte vill höra, och klarlägger utan svårighet det ogrundade i hennes uppfattning, att Heidenstam endast gifvit ett uppkok på *Mme Campans* memoarer och grefve *Auguste de la Marcks* brevväxling med *Mirabeau*. *Welvert* påvisar, att det i alla fall finnes inte mindre än tre olika möjligheter att förklara och försvara Barnaves ihärdiga nekande inför domstolen. Först och främst hade domaren aldrig formulerat frågan så som om han ville veta i fall *Barnave* haft någon underhandling med *Marie-Antoinette* utan endast talat om »*hofvet* och dess agenter», och nu framgår det till fyllest af *Barnaves* egna bref, att han med »*cour*» alltid menat »*courtisans*», d. v. s. de högersinnade emigranterna, med hvilkas parti han aldrig velat ha något att göra. Vidare är det bevisligt, att *Léfidor*, *Barnaves* försvarsadvokat, som för öfrigt aldrig behöfde säga något till sin klients försvar, eftersom denne hela tiden talade själf — ytterst slarfvigt redigerat redogörelsen för *Barnaves* försvarstal. Och slutligen — något som för *Welvert* är afgörande, eftersom det bäst står i öfverensstämmelse med *Barnaves* ridderliga karaktär — hade *Barnave* en gång med ed lofvat drottningen att icke röja något af deras politiska förbindelse med hvarandra. Recensenten anser också *Marie-Antoinettes* roll i denna historia allt utom vacker: hon bär sig åt som en vild häst, som tuggar på betslet och stegrar sig under sporrarna, d. v. s. som många kungars högdragna ättling full af raseri öfver att nödgas förödmjuka sig inför revolutionen.

Det sista uttrycket är minst sagdt något väl »temperamentsfullt» för att komma från en forskare, men en främling ser väl i detta fall klalare än en fransman, kan först och främst icke neka sin beundran för den skarpsinnighet och nykterhet drottningen lägger i dagen, i synnerhet när dessa egenskaper ses mot bakgrunden af de konstitutionella rådgifvarnas nästan rörande barnsliga optimism. Men denna optimism berodde ju också delvis på deras obetingade tilltro till drottningens rådighet och karaktärstyrka — i allt raka motsatsen till hennes gemäls svaghet och inskränkthet, som också gör, att herrar politici så fullständigt som möjligt ignorera honom.

Man har förut, delvis genom antydningar i *Fersens* bref, haft en aning om underhandlingarna mellan drottningen och triumviratet, men man har hittills fullständigt litat på hennes senare försäkningar till *Fersen*, att hon inte menat allvar därmed, och detta har ansenligt bidragit till historiens skarpa omdöme om *Marie-Antoinette*. Efter *Heidenstams* framläggande af den autentiska brevväxligen blir det inte möjligt att betrakta saken på samma sätt som förut. Det är inte möjligt att efter genomläsningen af dessa bref komma till någon annan slutsats än *Th. Westrins*: »Säkerligen var det hennes öfvertygelse, att hon för tillfället gjorde bäst för konung, son och folk, om hon följde deras råd. Hvad hon hoppades af ett *därefter* blir en annan fråga.»

I alla händelser får man inte undra på om den vändning sakerna redan mot slutet af 1791 började taga gjorde henne alltmera skeptisk gentemot de välmenta rådgifvarna och slutligen förledde henne att inför den alltid mot revolutionen så antipatiskt stämde Fersen söka så mycket som möjligt bagatellisera sin egen andel i förhandlingarna.

Äfven en annan länge omtvistad fråga, fast en fråga af mer personlig art, har genom denna lilla volym klarlagts med en tydlighet, som man hittills inte drömt om. Om också själfva brevväxlingen mellan drottningen och le beau Fersen blifvit förstörd, så finnes nu i alla fall bevis på deras ömsesidiga kärlek tillgängliga i hans bref till systemern Sophie, som på grund af detta förhållande och såsom broderns enda förtrogna också blef upptagen i Marie-Antoinettes tillgifvenhet och redan 1785 af henne fick mottaga en härlock till infattning i ett armband. »Jag kommer inte att kunna dö lugn, förrän du har sett henne», utbrister den förälskade brodern i ett bref från samma tid. Det var andra tider då än de kvalfulla februaridagar 1792, då Fersen vågade sitt lif för att personligen söka förmå de kungliga till ett förnyadt flyktförsök. Det var sista gången de sågo hvarandra, och de senare breffen till systemern vittna tillräckligt om hans förtviflan öfver drottningens öde. »Depuis cet instant je ne vis plus, car ce n'est pas vivre de souffrire comme je souffre».

Det olycksöde, som hvilar öfver Axel von Fersen d. y:s lif med dess hemska slut, har gjort honom till ett lockande föremål för all slags mer eller mindre primitivt romantisk skildring, oftast af mycket obetydligt värde, vare sig alstren nu bedömas ur skönlitterär eller vetenskaplig synpunkt. Äfven Mildred Carnegies bok kan ej alldeles undantagas från detta omdöme, äfven om den stöder sig på en ganska aktningvärd samling utländska memoarverk och utgör en jämförelsevis lindrig romantisering. De Fersenska dagboksanteckningarna och breffen ur Klinckowströms publikation citeras ordagrant, hvilket väl ökat bokens historiska värde men knappast dess skönlitterära, då de ju så fullständigt som möjligt blotta innehållslösheten hos bokens vackra och ridderlige hjälte. Hade förf. haft tillgång till Heidenstams bok, skulle hennes arbete gifvit oss en något intimare inblick i Fersens innersta; som det nu är, har det knappast någonting nytt för svenska läsare.

L. W—m.

Erik Gustaf Geijer, Minnen. Utdrag ur bref och dagböcker. Minnestal öfver Esaias Tegnér. Personalier öfver Bengt Gustaf Geijer. Utgifna och försedda med en inledning af Fredrik Böök. P. A. Norstedt & Söners förlag. 1915.

Den nya upplaga af Geijers Minnen, som utkommit på det Norstedtska förlaget, är utomordentligt tilltalande och stiltrogen i sin yttre utstyrsel. Allt har såvidt möjligt närmast originalupplagans utseende: det mjuka, behagliga papperet har en lätt gul ton, och stilarna ha gjutits i matriser från 1800-talets början, som funnos bevarade i firmans stilgjuteri. Redan den första blicken på boken kallar därför

fram associationer från tiden, då den första upplagan utkom — det var 1834 — hvilka genom sin stämningston göra läsaren mottagligare för den levande anda, som talar ur den.

Minnen blef aldrig en självbiografi af den omfattning Geijer ursprungligen tänkt sig — den första delen följdes icke, som afsedt var, af någon andra del. Men den fullständigas i denna upplaga af Geijers härliga minnestal öfver Tegnér, som berättar så mycket också om honom själf, och af hans personalier öfver sin far — skrifter som med allt skäl här ha medtagits. Och äfven i sitt ofullbordade skick är *Minnen* den säkraste och omedelbaraste vägen till en djup och levande kännedom om Geijers personlighet. Blott med den som utgångspunkt och korrektiv kan man verkligt tillgodogöra sig skildringarna af Geijer i memoarverk som *I solnedgången* och *Malla Silfverstolpes anteckningar*, där hans kraftiga och genomsunda typ framstår något färgad af författarinnornas temperament.

Fredrik Bööks inledning ger icke någon yttre biografi af Geijer eller någon egentlig kommentar till boken utan samlar sig helt kring en karakteristik af Geijers personlighet, hvars kärna den i säkra, fasta drag afteckar. Utgående från *Minnen* visar han hur de grundläggande dragen och känslorna — hemkänslan, faders- och barnakänslan — gå igen öfverallt i Geijers lif och verk, i hans dikt som i hans religion och i hans politiska arbete. Det är en skildring, som alltid kraftigt låter det väsentliga stå fram, men ändå bevarar lif och fyllighet, en skildring som verkligen låter allt det ursprungliga, öfverlägsna och geniala hos Geijer komma till sin rätt och samlar det till en enhet. Man kunde citera ofantligt många ställen som bevis på Bööks förmåga att se djupt och uttrycka det han sett klart och exakt — hela det kapitel som ägnas Geijers realism t. ex. eller det som säges om det religiösa draget i hans liberalism eller själfva den sammanfattande avslutningskarakteristiken. Visserligen finnas också enstaka punkter där jag icke känner mig öfvertygad, att Böök har rätt i sin förklaring. Särskildt gäller det tolkningen af den rika produktiviteten efter Englandsresan, där problemet trots hans och Blancks utredningar ännu tyckes mig dunkelt, men också några andra ställen kunna nämnas — frågan om verkligen S:t Paulskatedralens intryck kan återfinnas i Narvamarshens »Gråa gäst» eller om man ur Vikingens rader om nornornas väf »direkt hör att det under den djärfve vikingens kappa döljer sig en ung historiker».

Men sådana tvifvelsmål i fråga om några detaljer få icke skymma undan det faktum, att Geijerkarakteristiken i sin helhet är alldeles mästerlig och otvifvelaktigt den innehållsrikaste och mest träffande som finnes.

G. C.

Fredrika Bremers bref. Samlade och utgifna af Klara Johanson och Ellen Kleman. Del I, 1821—1838. Norstedt & Söners förlag. Utgifvare och förlag ha hedrat Fredrika Bremer med en verkligt fin upplaga af hennes här för första gången samlade bref. Den till

julen 1915 utkomna delen utgör en mäktig volym på VIII + 566 oktavsidor i stort format. Allmänfattliga brefsamlingar af skönlitterära brefskrifvare utgifvas hos oss inte sällan af dilettanter, som af okunnighet begå störande misstag och i öfverdrifven vänlighet bifoga alldeles onödiga »upplysande noter» — i ersättning för de önskvärda, som saknas. Här föreligger en brefupplaga af vetenskapligt snitt. Den filologiska noggrannheten i återgifvandet har ej tillåtit något skylande af Fredrikas skröpliga ortografi och ännu skröpligare kommatering. Om detta just ej innebär någon omedelbar njutning för läsaren, så erbjuder noternas kvalitet en desto större.

Äfven obetydliga personers uppteckningar och bref ha för vår tids historiska uppfattning intresse, då de ge pålitliga stoffliga upplysningar och afspegla en tidskaraktéristisk miljö. Detta slags intresse ha Fredrika Bremers bref i rätt hög grad, icke först sedan hon blifvit författarina och kommit i beröring med framstående kulturpersonligheter, utan redan då Bremerska familjen i egna vagnar kuskade omkring på kontinenten, alltid uppsökande de förnämsta hotellen som en »turistande lordfamilj». Hufvudintresset samlar sig dock kring henne själf och hennes egen af det här hopbragta brefmaterialet belysta utveckling.

Intellektuellt framstår Fredrika i breffen med den ojämnhet, som missförhållandet mellan anlag och utbildning framkallade. Hon är filosofiskt forskande och filosofiskt olärd. Hon har djärft spekulativa tankar om motsatsernas betingande af hvarandra, som hon i okunnighet om Hegel och misstro till sig själf kommer skyggt fram med.

I ett bref till Brinkman leker hennes fantasi fram en helt Andersensk sagobit. Här ställer undertecknad ett starkt frågetecken för den angifna dateringen. Likheten med H. C. Andersen är så påfallande, att det vore mer än märkligt, om Fredrika, hvars stil detta eljest inte är, »imiterade» honom *på förhand*. Att Fredrika däremot som *samhällstänkare* rättare förtjänar kallas den liberala *Geijers föregångare* än hans lärjunge är tydligt. Här är kronologien klar.

Utgifvarnas noter äro samlade i bokens slut under titeln »anmärkningar». De innehålla faktiska notiser af det slag, som dylika noter bruka ge, men dessutom mycket mer. Här fastställles t. ex. ej blott identiteten af i breffen omnämnda personer, med behöfliga upplysningar, utan äfven af i breffen omnämnda böcker, hvarigenom man lär känna, hvilka bokråd en filosof och teolog af Böklins typ, med element från både romantik och hegelianism, gaf sin lärjunge. Ibland blir »anmärkningen» en hel liten fullrundad person- eller kulturbild, starkt koncentrerad och skarpt belyst. Ibland ges blott i några få suggestiva ord glimtar af sådana bilder.

För dessa innehållsrika »anmärkningar» ha begagnats, utom svensk och utländsk memoarlitteratur, äfven opublicerade handskrifter, bl. a. en packe nyfunna anteckningar af Fredrika Bremer.

Förstörandet och försvinnandet af en del bref, som tidigare publicerats efter en äldre tids anspråkslösa äkthetsfordringar, har nödgat utgifvarna att i en brefupplaga af den nu föreliggandes välör upptaga äfven skrivelser, hvilka i sin enda nu föreliggande form »efter nutidens

begrepp» måste kallas »apokryfiska», som det heter i företalet. Uttrycket användes om de i Charlotte Bremers, några år efter Fredrikas död, utgifven bok om henne, publicerade breffen. »De äro nämligen familjepietetsfullt redigerade af justitierådet Quiding efter 1850-talets editionsprinciper och hans eget stilideal.» Dessa och öfriga icke direkt efter originalet återgifna bref ha genom användande af mindre stilsort markerats som andrahands.

Brefraden öppnas med den till kusinen Agathe Wrede sig vändande resehandboken från den stora familjeresan på kontinenten 1821. Den visar den unga flickan som familjemedlem, men också som spårande individualitet: än hvardagsrealistisk, än småsentimental, än förnumstigt bedömande sin egen sentimentalitet.

Luckan i kännedomen om detaljer och kronologi för Fredrika Bremers lif och psykologiska utveckling under perioden mellan hemkomsten från utlandsresan och publicerandet af de första »Teckningarne» står ej att utfylla. Det mesta af materialet här är — utom Fredrikas återblickar i senare bref och den till Böklin lämnade självbiografien — just de bref till Charlotte och de dagboksutdrag, som undergått justitierådet Quidings behandling. Af ett nypublicerat familjekonventionellt bref, af utg. dateradt till 1824, har man ingen hjälp, och det backschaktigt öfversvallande brefvet till Louise Leuhusen från 1826 ställer fortfarande — jämfördt med Fredrikas och Charlottes antydningar eljest — kronologiskt psykologiska gåtor. En reell tillökning i insikt medföra däremot breffen till baron Leuhusen 1830-31, både personpsykologiskt och litterärpsykologiskt — släktttykt mellan dessa bref och »Familjen H» är omiskännligt. Likaså äro skrivelserna till Frances Lewin mycket betydelsefulla och upplysande.

Det enda autentiska brefvet till Brinkman låter ana afståndet mellan Esseldes redaktion af breffen till Brinkman och originalen.

Den omfattande korrespondensen med Böklin kände man förut endast genom intressanta utdrag i Adlersparre-Leijonhufvudska biografien. Här får man — med några få undantag i några af brefsamlingens ägare undanhålla brefpartier och bref rörande den erotiska krisen i förhållandet mellan Böklin och Fredrika — alla Fredrikas bref till den man, hvars betydelse för hennes intellektuella och religiösa utveckling hennes tacksamma hjärta satte så högt. En mängd af dem äro odaterade men ha af utgifvarna bragts i en plausibel ordningsföljd och approximativt daterats.

Om brefs värde och företräde som psykologisk kunskapskälla i det hela är, att man i dem kan möta mer *omedelbar* verklighet än i det skrifna ord, där verkligheten omkläddts af fantasi eller generaliserats till fri reflexion, ha Fredrika Bremers bref i *särdeles* hög grad *brefvets* företräden. Hon är alltid sann, styr aldrig ut sig, och hon lever starkt i ögonblicket.

På sätt och vis är Fredrika Bremer rörande enkel och lättfattlig, men på samma gång erbjuder hon för traditionell psykologi rätt svårlösta gåtor. Inte minst hennes intellektualitet erbjuder sådana: barnslig hjälplöshet och mäktig intellektuell drift, osjälfständighet och själfstän-

dighet tätt invid hvarandra — det på en gång rädda och jublande i hennes andes vingslag.

Brefven ge framför allt henne själf, men det finns i dem också några verkliga skatter af lefvande personkaraktistik. Fredrikas porträtt med pennan af Franzén, Wallin, Geijer äro mästertliga och utan motstycke i andras beskrifning af dessa berömda samtida.

Bland adressaterna till brefven äro Atterbom och Geijer, H. C. Andersén, Böttiger och G. H. Mellin, hvars dikt »Diotimas syn», såsom det i »anmärkningar» meddelas, första gången offentliggjorts i Aftonbladet 1831 som en hyllning åt Fredrika Bremer.

Hilma Borelius.

Svenska Sjöhjältar VII: 2, Flottan och Ryska kriget 1788—1790. Otto Henrik Nordenskjöld af Arnold Munthe.

Sedan många år tillbaka utgör »Svenska Sjöhjältar» ett af de värdefullaste tillskotten uti bokmarknadens julfod. Den här föreliggande delen hvilken hufvudsakligast handlar om förspelet af intrigen och missnöje till Anjalaförbundet, utgör en direkt fortsättning på den föregående, hvilken slutade med skildringen af det oafgjorda, ehuru ej alldeles betydelselösa slaget vid Hogland den 17 juli 1788. Den ytterligt lättsinniga och äfventyrliga plan — om man öfver hufvud kan tala om någon verklig plan — som Gustaf III lagt till grund för det ryska kriget, hade redan från början måst kastas öfver ända, och oförmågan hos högsta ledningen att kunna uppgöra och bringa till utförande en fälttågsplan, stödd på fakta med krigets allvar för ögonen, åstadkom allmän villervalla och tände gnistan till den flamma af missnöje, som allt sedan krigets början pyrt inom vida kretsar på såväl örlogsflottan som inom armén.

Författaren blottar obarmhärtigt, hur den kungliga svenska afundsjukan och själfsväldet bland de högre samhällsklasserna vid brist på en kraftigt men rättrådande ledande hand icke allenast omintetgjorde alla möjligheter till en samlad offensiv krigsföring, hvilket eljest helt säkert med goda utsikter kunnat äga rum, utan äfven bragte landet till ett synnerligen farligt läge.

Skildringen om flottans hemsegling till Karlskrona den 20—27 november 1788 uppvisar en verklig sjömansbragd, som icke går att utföra utan gedigna kunskaper i sjömanskap, men så var det också flaggkaptenen, den efter slaget vid Hogland till konteramiral befordrade Otto Nordenskjöld, som ledde färden — i hertig Carls namn.

Ett särskilt kapitel är ägnadt åt Per Lilliehorn, som visar hur långt en tilltagsen oförsämndhet kan komma, då själfsväldet och egenyttnan sitta i högsätet.

Delens sista kapitel handlar om den stora farsoten i Karlskrona under åren 1788—1789. Man får här en inblick uti de rent upprörande ohygieniska förhållanden, under hvilka de goda karlskronaborna lefde. Karlskrona får det omdömet, att staden stod i flera afseenden efter andra städer — ett omdöme som kanske ännu i dag icke saknar sitt berättigande.

Med största intresse emotses den utlofvade fortsättningen af skildringen af detta ansvarslost började och kraflost och illa utförda krig.

A. M.

Garl Gustaf Tessins dagbok 1748—1752 utgifven af Sigrid Leijonhufvud. Stockholm. P. A. Norstedt 1915. 300 numrerade exemplar. Stor oktav, 28 kr.

Af de 29 folianterna och 2 portf., hvilka, förvarade på Åkerö, utgöra Carl Gustaf Tessins dagbok, hans »Recreationes Åkeröenses», ha endast jämförelsevis få utdrag varit tillgängliga i tryck — »Tessin och Tessinia» i en upplaga från 1819, dagboken af år 1757 (eller första bandet i serien) samt hans skönlitterära alster, utgifna 1882-83. Man visste dock att Åkerödagboken därmed icke var fullständig, ty i Fredrik Sparres excerptsamling ur dessa dagböcker — 5 buntar i Riksarkivet — finnas citat ur en ännu äldre dagbok, som numera icke längre finns på Åkerö och ansågs förkommen. Genom en lycklig tillfällighet har emellertid Kungl. Biblioteket nu lyckats komma öfver just den del, ur hvilken nyss nämnda citat äro tagna. Det är denna volym som Sigrid Leijonhufvud utgifvit.

Hvad innehåller boken? Tessin själf liknar sin dagbok vid en »Skräplåda, hvaräst man inkastar alt hwad för handen kommer». Detta påminner om Daniel Tilas' förord till »Sokneskrifvare», som han kallar sin »Skräpkista». Karakteristiken är träffande, bara man ville utbyta ordet skräp mot ett mera passande. Där uppe på Skansen uppmanas man att i stora korgar kasta »papper och annat skräp», men annars jämnställer man numera icke dessa ting. Man har lärt sig att taga vara på gamla papper. Det var nu också C. G. Tessins mening, ty han har otvetydigt önskat att en bearbetning af hans dagböcker skulle företagas. Själf har han ej hunnit med det: »La nuit me surprendre avant d'avoir rédigé mes memoires», utan han öfverlät arbetet åt sin fosterson Fredrik Sparre. Aktningsvärda försök i den riktningen ha af denne gjorts — ofvan nämndes hans utdrag (Tessinska samlingen i Riksarkivet), »men längre än till detta förberedande ämne har Fredrik Sparre ej kommit», skrifver utg. och tillägger, »det memoarverk som föresväfvade herren till Åkerö, när han satt lutad öfver sin dagbok, skulle aldrig se dagen». Här har utg. tyvärr förbisett en volym på Kungl. Biblioteket som just innehåller konceptanteckningar till Tessins memoarer. Beklagligtvis är det icke mycket som Sparre hunnit skrifva ner, ej heller är folianten märklig i annat afseende än som prov efter hvilket planen för det hela och arten af Sparres bearbetning af dagboken kan bedömas.

Man känner att Sigrid Leijonhufvud vid utgifningen af denna dagbok i grund behärskat sitt ämne — den eljest ingalunda lättlästa texten har väsentligen vunnit i njutbarhet genom en instruktiv inledning och förträffliga kommentarer — och man anar att hennes Tessinstudier icke skola afstanna med denna publikation. Det hela ter sig nästan som ett välkommet löfte om en länge saknad Tessinmonografi.

C. M. S.

Svenska Riksarkivet 1618—1837 af Severin Bergh. Stockholm 1916. XVII, 468 sid. + 11 pl. 8:o.

I riksarkivets meddelanden sluter sig nu en skildring af dess egen historia till de för alla personhistoriskt intresserade välbekanta arbetena om bergs- och kommerskollegierna. Liksom dessa ägnar det (i kap. I—III) åt organisation och personal den ingående utredning, som är förutsättningen för att man skall kunna intränga i ett ämbetsverks för rättningar. Men det faller af sig själf, att en arkivhistoria ej stannar vid denna mera yttre och formella sida af ämbetsverkets lif utan skänker ett hufvudsakligt intresse äfven åt arkivvården och samlingarna. Tvenne innehållsrika kapitel (IV och V), afgränsade från hvarandra genom olycksåret 1697, ägnas åt riksarkivets lokaler samt arkivaliernas ordnande och uppställning. Härtill komma sjätte kapitlet om samlingarnas tillökning och förminskning, samt — hvad som tyvärr ej allrid saknar ett intimt samband med det sistnämnda — lån af arkivalier och det åttonde om deras användning för auskultanters utbildning och officiella historieskrifvares och enskildas forskning. I det sjunde kapitlet lämnas upplysningar om arkivaliernas inbindning; därjämte behandlas den betungande befattning med arkivexemplaren af det svenska boktrycket samt årstrycket och författningssamlingen m. m., som distraherat verkets ändå otillräckliga personal från det egentliga arkivarbetet.

Hvad som måste tränga sig på hvarje uppmärksam läsare af arkivarien Berghs bok är det ofantliga forskningsarbete, som ligger bakom framställningen. Den hvilat i alla väsentliga delar på primärmaterial och merendels förut obearbetadt sådant, ty såsom arkivhistoria är den i vidsträckt grad ett banbrytande verk, som genomplöjer förut knappast behandlade områden. Det behöfver ej betonas, hvilket värde en sådan öfversikt äger för hvar och en, som vill i historiskt eller praktiskt syfte använda riksarkivets samlingar. Alla ordnings- och restaureringsarbeten till trots blir dock en ingående kännedom om papperens historia af väsenlig vikt för den, som vill från grunden finna sig till rätta i ett arkiv, hvilket genomgått så många vidriga öden som det svenska. Arbetets betydelse för vår förvaltningshistoria beror ej blott på dess uttömmande redogörelse för arkivets egen organisation; man möter däri äfven samma förtrogenhet med kansliets arbetssätt öfver hufvud, som göra författarens små, kanske ej tillräckligt uppmärksammade öfversikter öfver riksdagsprotokollen och diarierna i riksarkivets meddelanden till den bästa vägledning, vi äga, vid forskning i de svenska regeringsakterna. Att till slut denna skildring af riksarkivets öden är ett bidrag till vår lärdomshistoria af största vikt i mer än ett avseende, faller af sig själf. Men det är ej endast en nyttig bok, den är äfven i hög grad underhållande, om man öfver hufvud har sinne för gamla pappers öden och hvad de återspegla af växlingarna i pietet för dem som gått förut och hvad vi äga kvar af deras lif, af skiftningarna i statslivets och kulturens behof. En axplockning ur det rika innehållet kan kanske ge några hufvudpunkter af forskningsresultatet.

De juridiskt eller folkrättsligt förbindande eller eljest för rättstillståndet konstituerande akterna såsom traktater, ägande- och familje-

rättshandlingar, domar, originalförordningar och mötesbeslut af olika art ha naturligtvis alltid varit föremål för en synnerlig omvårdnad, och särskilda urkundsarkiv eller urkundsserier bildas därför så godt som själfallet, så snart en ordnad förvaltning uppväxer. När efter förlusterna under unionstiden och 1525 års brand arkivalier åter började samlas i det svenska kansliet, uppstod äfven där en serie af dylika »förmäliga handlingar», som den tekniska termen här lydde. Man kunde ej undgå att hålla en viss reda på dessa akter — till slut anskaffades ett särskildt skåp, det s. k. »gröna skåpet», för deras förvaring —, men då man på så sätt fick en samling, som kunde öfverblickas, motstod man ej frestelsen att i denna inblanda allehanda aktuella handlingar af annan art, såsom koncept, kopior och inkomna bref, som man ville ha till hands. Jämte de »förmäliga handlingarna» var tydligtvis *registraturet* eller de i följd skrifna kopiorna af utgångna bref ögonstenen i det svenska kansliet. Den stora mängden af *inkommande skrivelser* och *koncept* buntades i »knippor» och stoppades undan i de »kistor, skrin, askar, tunnor, tinor, byttor och säckar», man helst använde som förvaringsrum för att underlätta transporten af arkivalierna vid 1500-talshofvets flyttningar, och där blefvo de bortglömda och oåtkomliga, sedan ärendena afgjorts. Det fanns emellertid en grupp af handlingar, som under 1500-talet längre än andra bevarade sin aktualitet, nämligen »kyrkornas och klostrrens arkivalier» — lika outhärliga, vare sig det gällde att utreda alla de trassliga jordfrågor, den kyrkliga reduktionen efterlämnat, eller att åt sin släkt vindicera en lång och lysande ätteledning, och dessa handlingar bragtes också i en ordning, som motsvarade deras tränga begagnande. Härtill bidrog, att en och samma tjänsteman, den bekante Rasmus Ludvigsson, själf specialist på forskningar af nyss antydda art, under ett halfsekel hade samlingen om hand. På så sätt kommo »Rasmus Ludvigssons handlingar» att utgöra en begränsad samling, skild från de arkivalier, som framgingo ur det dagliga förvaltningsarbetet. Men de intressen, som gjort dessa gamla bref så aktuella, hade berott af särskilda tidsomständigheter, och då de slutade att göra sig gällande, blefvo »Rasmus Ludvigssons handlingar» — eller »riksens gamla archivum», som man i stället började säga — föga bättre än en oordnad sump, till dess antikvariernas forskningar gäfvö dem nytt lif och de slutligen under 1600-talets senare hälft till större delen öfverlämnades till antikvitetskollegiet.

Bland kansliets akter fortfor förvirringen. Det talades visserligen åtskilligt om saken, men intet effektivt blef åtgjort. Lokalförhållandena voro drastiska; hvad som därom berättas är ofta häpnadsväckande och ger på samma gång intressanta upplysningar om det gamla slottet. Bortser man från fukt, takdropp och eldfara, var det splittring — f. ö. ej endast inom slottet i Stockholm utan äfven på olika slott — och ständiga omflyttningar, som gjorde en ordnad arkivvård otänkbar. Bättre blef det under 1600-talets första årtionden och drägligt efter nybyggnaden på 1640-talet, ehuru utrymmet var knappt och ingalunda lämnades oantastadt. Fast arkivpersonal fick man, då riksarkivet organiserades på grundvalen af 1618 års kansliordning, och därmed var ändtligen möjligheten för en konstant omsorg om arkivalierna gifven.

Grunden lades af den förste chefen eller arkivsekreteraren, Peder Måns-son Utter, hvilken bl. a. fastslog de principer, som blefvo gällande för arkivets ordnande. Hvarje regents handlingar skulle utgöra en grupp för sig, som skulle ordnas i vissa afdelningar och inom dessa strängt kronologiskt; register och förteckningar borde upprättas. Peder Måns-son borttrycktes redan 1623 af pesten, och hans närmaste efterföljare kommo egentligen ej längre än till att någotsånär tillämpa hans principer på de »förmåliga handlingarna». Först med Erik Larsson Runell, adlad Palm skiöld, inträdde på 1630-talet i arkivets tjänst en man, som hade en energi nog att — under en 55-årig tjänstetid — verkligen genomföra dem: tack vare honom blef arkivet ordnad och förtecknad. Början gjordes med serierna af »förmåliga handlingar», som nu fullständigt skildes från inblandade papper af andra slag och förtecknades, dels kronologiskt (signum ER), dels under realrubriker (signum ELR); ännu fullt användbara sådana förteckningar finnas kvar. Beträffande *registraturen* var det egentliga bekymret att verkligen få koncepterna ordentligt afskrifna, och äfven riksarkivet betungades med detta, verket mindre vidkommande arbete. Hvad som däremot tillhörde dess uppgift var upprättandet af register till registraturen, och äfven i detta afseende utfördes ett arbete af bestående värde; man gjorde dels register till flera årgångar med realrubriker (»titular-registers»), dels alfabetiska dylika till hvarje årgång, sedermera oegentligt kallade »diarier», båda slagen oundgängliga än i dag. Nu kom ordningen äfven till *koncepten* och den stora mängden af *inkomna handlingar*, som fått ligga orörda i kistor, fat och tunnor i olämpliga lokaler och som också ibland gäfvö en »besvärlig stank» ifrån sig, när man började röra i dem. Hvad koncepten beträffar, var den kronologiska ordningen för dem gifven redan på den grund, att de tjänade som förlägg vid registraturskrifningen; i dennas storartade utveckling i det svenska kansliet har man i förbigående sagdt säkerligen att söka förklaringen till att vi ej fått de i många utländska arkiv vanliga dossieerna af samtliga ett visst ärende berörande koncept och ingångna skrivelser. För den stora mängden af inkomna handlingar voro naturligtvis rätt många underafdelningar nödvändiga och gäfvö sig i det stora hela själf, i det handlingarna ordnades efter afsändare (exempelvis ämbetsverken), ursprungsarten (danska, ryska, polska o. s. v.) eller en kombination af båda (svenska och finska prästerskapet, städer, allmogé o. s. v.). Att genomgående åstadkomma förteckningar öfver de inkomna skrivelserna, motsvarande dem, som upprättats öfver de »förmåliga handlingarna», alltså upptagande hvarje aktstycke för sig, var knappast att tänka på och har ej heller försökts. Öfver enstaka viktigare grupper finnas där- emot dylika; eljest sökte man orientera sig genom extrakter af intres- santare papper. Ett försök att få en öfverblick öfver hela Sveriges utrikespolitik från Gustaf I genom extrakter ur alla kansliets och riks- arkivets samlingar igångsattes på 1690-talet, efter Runells tid, men blef aldrig genomfördt. Till slut må nämnas, att kopieböcker öfver viktigare handlingar i rätt stort antal upplades. Kronan på verket var de öfversiktsförteckningar (signum EL), som vid olika tidpunkter upprättades och som — sedan det lyckats arkivarien Bergh att bestämma deras

inbördes förhållande — gjort det möjligt att steg för steg följa det storartade arbete, hvars konturer här angifvits. Om värdet af den Runellska periodens verk vittnar det kanske bäst, att handlingarnas uppställning vid den stora slottsbranden 1697 i detalj kunnat angifvas.

Detta är ett resultat af största värde äfven därför, att det ger ett tillfälle att närmare bestämma de förluster, som då drabbade arkivet och som af arkivarien Bergh uppskattas till två tredjedelar af beståndet. Elden spred sig från taket, som först itändes, nedåt. Då arkivets lokaler voro fördelade på två våningar, blef det förnämligast i den öfre, som innehöll samlingarna t. o. m. 1654, som elden härjade. Lyckligtvis hade man sinnesnärvaro nog att i hufvudsak rädda rådsprotokollen och registraturen, särskildt de svenska, hvarigenom de svåra förlusterna bland koncepten och de »förnämliga handlingarna» blefvo mindre ödesdigra, än de eljes skulle ha varit; hvad de »förnämliga handlingarna» beträffar, äro äfven de noggranna Runellska förteckningarna af en ovärderlig nytta, hvarom t. ex. en bläddring i femte delen af Sverges traktater lämnar de mest ojäfaktiga bevis. Så mycket fördärligare blefvo härjningarna bland de inkomna skrivelserna, hvilka aldrig kunnat repareras, om följderna än i någon mån kunnat lindras genom ämbetsverks och enskildas arkiv.

Det var emellertid icke blott förlusterna i aktbeståndet, man hade att beklaga, det var äfven frukterna af tre fjärdedels sekels ordningsarbete, som omintetgjorts. Från denna olycka återhämtade sig riksarkivet i verkligheten aldrig under det tidsskifte, arkivarien Berghs framställning omfattar. Arbetet med nyordnandet började genast — f. ö. stördt af den olycksaliga episoden med flyttningen till Örebro, då skutan med riksens »omistliga handlingar» halffylld af vatten måste sättas på grund i Hjälmaren — och man fastslog äfven en ny, än i dag fullföljd princip för ordnandet, i det man lät de olika serierna i följd sträcka sig igenom hela arkivbeståndet och alltså uppgaf indelningen efter regenter. Lika långt som 1697 hade man emellertid ej kommit på 1830-talet; buntar med »miscellanea, som framdeles skola genomses och ordnas» lågo ännu kvar så, som de lagts undan vid grofordnandet efter slottsbranden, och de stora accessionerna från kansliet hade man ej lyckats bemästra. Orsaken härtill var i första hand lokalförhållandena, som både i fråga om splittring och olämplighet till en början blifvit ungefär lika orimliga som före 1600-talets reformperiod och äfven sedan man fått utrymmen i det nya slottet voro odrägliga genom den svåra fukten; härtill kom, att personalen var otillräcklig och illa aflönad. Men det fanns nog äfven andra orsaker. Under 1600-talet hade arkivet haft att tjäna en sällsynt initiativkraftig förvaltnings och en vidtförgrenad diplomatisk behof af upplysning; därjämte hade storpolitiken framkallat en storslagen publicistik, kulminerande i arbeten sådana som Chemnitz' och Pufendorffs. En motsvarande aktualitet skänkte hvarken den följande periodens samlareintressen eller rättsväsendets och den inre reform- och näringspolitikens behof af tillgång till äldre handlingar, ehuru båda dessa riktningar på ett lysande sätt äro representerade bland riksarkivets chefer med Elias Palmskiöld och A. A. von Stiernman. Och äfven dessa intressen domnade i viss mån bort. Im-

pulsen till en förnyad lifligare verksamhet kom från den historiska vetenskapen. Det är helt visst ingen tillfällighet, att det nya uppsvinget i riksarkivets historia sammanfaller med den tid, som inledde ett systematiskt studium af det otryckta källmaterialet. Det första försöket att låta vetenskapen ta ledningen af arkivarbetet, J. G. Liljegrens utnämning till arkivsekreterare, bar emellertid mindre frukt för detta än för historieforskningen. Det var först Hans Järta, som förmådde ingjuta den nya andan i själfva ämbetsförrättningarna och därmed inledde den följande reformperioden, utmärkt af en fortskridande utveckling af de sedan dess strängt fasthållna vetenskapliga synpunkterna från mera historiserande i trängre bemärkelse till allmänt förvaltningsvetenskapliga. Om denna nya anda och dess resultat kan emellertid arkivarien Berghs arbete på grund af den valda tidsbegränsningen ej lämna några vittnesbörd — annat än genom sig själf.

Ur speciellt personhistorisk synpunkt är det naturligtvis i främsta rummet det tredje kapitlets personförteckningar och biografiska uppgifter, man fäster sig vid. Till de rikhaltiga och noggranna lefnadsdata, som i största utsträckning hvilat på primäruppgifter, har förf. lagt särskildt för arkivsekreterarna omfattande anteckningar, belysande befordringar, tjänstgöring, ekonomiska förhållanden och litterär verksamhet: äfven målande personliga drag meddelas gärna. Det är en roande och underhållande läsning, och denna personliga bakgrund bidrager därjämte i hög grad till att ge lif och konkretion åt förvaltningshistorien. Bland den stora mängden af uppgifter i arbetet anträffas äfven i öfrigt synnerligen mycket af personhistoriskt intresse. I det andra kapitlet finner man bl. a. aflöningslängder för så godt som hela verkets tillvaro, hvilka säkerligen kostat förf. ett betydande arbete. En ganska konkret föreställning om lönernas värde för innehafvaren får man genom den af förf. använda metoden att jämföra proportionen mellan lönerna för tjänstemän af olika grader med motsvarande proportioner i våra dagar. Det var ett bekymmersamt kapitel både på grund af särskildt de lägre gradernas otillräckliga lönesatser och den oregelbundna utbetalningen. »Många kunde helt enkelt icke reda sig.» — Till slut bör kanske i detta sammanhang framhållas det sjätte kapitlets lista på extra ordinarie accessioner, som lämnar upplysning om åtskilliga personers skriftliga kvarlåtenskap; riksarkivets viktigaste förvärf i detta afseende falla dock ej inom den period, arbetet behandlar.

B. Boëthius.

H. Valentin. *Frihetstidens riddarhus.* Några bidrag till dess karakteristik. Med porträtt af frihetstidens samtliga landtmarskalkar. Stockholm, Hugo Gebers förlag.

Detta arbete, som är en gradualafhandling, afser att belysa frihetstidens riksdagsfejder inom riddarhuset. Förf. låter oss här se lågadelns kamp mot den högre byråkratien och de gamla stormanssläkterna samt de försök, som tid efter annan gjordes för att afhjälpa de missbruk, med hvilka adelns representationsskick var behäftadt, särskildt den bekanta fullmaktshandeln, samt sträfvandena efter att genom ändrade bestämmelser rörande landtmarskalksvalet kunna bekämpa det växande Partiväsendet. I ett slutkapitel om »introduktion och adelsskap» visar förf., huru den svenska adeln, i den mån som det gamla ståndssamhället undergick en förändring i demokratisk riktning, inriktade sina sträfvanden på att undgå det öde, som den spanska och polska adeln tidigare undergått, och som gjort, att desamma kommo att främst kännetecknas af tvenne egenskaper, talrikhet och fattigdom.

Det är gifvet, att ett arbete med ett så omfattande ämne måste innehålla mycket af personhistoriskt intresse och att åtskilliga förut okända smådrag rörande adelns historia här framkommit.

Boken, som ger ett gediget och pålitligt intryck, får ett ökad värde genom den fullständiga samlingen af frihetstidens landtmarskalks-porträtter, från Per Ribbing, landtmarskalk 1719, till Anders Gabriel Leijonhufvud, som beklädde samma ämbete 1771—1772. Dessa porträtter äro som bekant till allra största delen af L. Pasch d. y. och afbildningarna af desamma ställda till förf:s förfogande af den framstående kennaren af vår målarkonst under 1700-talet, dr Sixten Ström-bom. Den stora förändring, som 1700-talet så småningom genomgick, framlyser också i dessa landtmarskalkars olika fysionomier. Arvid Bernhård Horn och Sven Lagerberg hafva åtskilligt kvar af det karo-linska tidehvarfvets stränga kraftfullhet, men redan Charles Emil Le-wenhaupt, som dock varit löjtnant vid Lifskvadronen, denna trupp, som utgjorde en fortsättning af Karl XII:s berömda drabantkår, företer som landtmarskalk den typiske 1700-talsmannens yttre. Med Karl Gustaf Tessin framträder en och annan elegantare, mera förfinad, men mindre kraftfull typ, väl representerad af senare marskalkar, däribland Axel Fredrik von Fersen och Ture Gustav Rudbeck. Värdefullt är att äga dessa förträffliga porträtt från en märklig tid i Sveriges historia samlade i en volym.

O. K—a.

Hugo Wachtmeister. *Anteckningar och bref från Karl Jo-hanstiden.* Ur landshöfdingen greve Hans Wachtmeister den äldres papper. Sthlm. Norstedt & Söner 319 sidor, pris häftad 5 kr., inb. 6 kr. 50 öre.

Mot den gustavianska tidens rikedom på memoarlitteratur kontraste-rar som bekant den närmast efterföljande mansåldern. En ny tid hade

kommit, som ej ägde sinne för en själfbespeglings sådan som 1700-talets. Skildringarna ur den svenska aristokratiens lif under 1800-talets första decennier äro därför ej alltför talrika. En lucka i den personhistoriska litteraturen fyller därför af det arbete, hvars titel läses här ofvan, och just dess egenskap af att vara ett sammandrag ur en brefsamling, som aldrig varit afsedd för offentligheten och som till hälften har karaktären af en dagbok, gör att skildringen får ett ännu större värde.

Brefskrifvaren grefve Hans Wachtmeister var född 1793, förlorade vid sex års ålder sin mor och 1807 sin far. Året därpå blef han vid sin farmors, Hilla Brita Trolles död fideikommissarie till Johannishus. Efter juridiska studier och tjänstgöring i ämbetsverk och häradsrätter, blef han ledamot af Svea hofrätt, därefter revisionssekreterare och 1823 landshöfding i Blekinge. År 1825 gifte han sig med Agathe Wrede, men hade ej varit gift mer än i två år, då han vid endast 34 års ålder afled.

Mottagaren af breffen är en i vår historia mera känd man, den föregående kusin, excellensen grefve Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister, som på Årup och Trolle-Ljungby emottog dessa skildringar från lifvet i hufvudstaden och vid hofvet.

Brefsamlingen inledes med en följd af skrivelser från Paris 1818—1819. En ung man, med W:s ställning och relationer kunde beräkna att ganska väl emottagas i konungariket Frankrikes hufvudstad, där Sveriges drottning Desideria ännu bodde kvar och i sitt vackra hotell vänligt emottog distingerade resande svenskar. W. »gjorde sin cour» för drottningens systerdotter, mademoiselle de Villeneuve, och emottogs med mycken välvilja af den nyutnämnde svenske ministern grefve Gustaf Löwenhjelm samt hade dessutom till ciceron på de förnämsta restaurangerna och spelhusen en på dessa områden så väl bevandrad man, som den förutvarande envoyén den kvicke och genealiske Gustaf Lagerbielke. Med Berzelius åhörde han föreläsningar, men tog för öfrigt liflig del i sällskapslifvet inom den eleganta societet i Paris, där Napoleons förra marskalkar blandade sig med den gamla franska aristokratien och högförnämna främlingar från hela Europa.

Af icke mindre intresse äro interiörerna från sällskapslifvet i Stockholm och högsta domstolen 1821-22. Man får här på nära håll se en hel del historiskt bekanta personer, sådana som Järta, Brinkman, o. a. Äfven personskisserna från 1823 års riksdag och breffen från Stockholm 1826-27 äro af intresse. Här återfinnes en mängd anekdoter om konung Carl Johan, drottning Desideria och dåvarande kronprinsen. Anmärkningsvärdt är det — i stort sedt fördelaktiga — omdöme som den eljest mycket kritiske och ofta satiriske Wachtmeister fäller om Carl Johan. Man får äfven en föreställning om den prakt, som kungligheten den tiden vid högtidliga tillfällen utvecklade när man läser: »Kungen uppträdde i går i lilla serafimerdräkten öfversållad af diamanter. Du vet att han har alla sina ordnar briljanterade, och han hade därtill en plymagerad hatt med den vackra diamantägretten med snöre, som du känner till.»

En inblick i brefskrifvarens personlighet och i hans sedermera

blifvande hustrus karaktär får man genom brevväxlingen dem emellan från förlofningen 1825. Äfven från kulturhistorisk synpunkt äro dessa bref af värde. De gifva sålunda bl. a. en föreställning om de sällskapsplikter, som den tiden ställdes på en landshöfdingska.

Den personhistoriska forskningen måste känna sig stå i tacksamhetsskuld till grefve Hugo Wachtmeister för den möda han gjort sig genom sammanförande af dessa intressanta anteckningar och bref från Carl Johanstiden.

Oswald Kuylenstierna.

Minnen af och om Emil Key, utgivna och utfyllda av Ellen Key. Del 1. Sthlm, Bonnier, 1915. Kr 7:50.

De decennier, som skilja den nuvarande tiden från 1870- och 80-talen, ha varit tillräckliga för att låta minnena från dåtidens politiska stridigheter sjunka i så godt som fullständig glömska. Det finnes väl knappast mer än ett eller annat namn från de nämnda årens riksdagskampanjer, som äger någon aktualitet för den nu levande generationens medvetande. Den sterila negativitet, som karaktäriserade det härskande partiet, gör ett så fränstötande intryck att man helst vänder sig bort från perioden i dess helhet och liksom stryker ett streck öfver allt hvad som tilldragit sig under den tid, då landtmannapartiet behärskade vårt politiska lif. Till detta kommer äfven som en annan och ganska tungt vägande orsak till det ringa intresset för tiden i fråga att den ännu icke blifvit föremål för vetenskapens bearbetning och att källmaterialet ännu är mycket ofullständigt. Utom de officiella publikationerna har man endast att hålla sig till pressen och den politiska aktualitetslitteraturen, hvars tillförlitlighet ofta är tvifvelaktig och som dessutom naturligtvis alltid är mer eller mindre direkt partifärgad. Särskildt starkt har den senare generationens omdömen om de under perioden i fråga som ledare framträdande personligheterna påverkats häraf. Den som endast känner händelsernas yttre förlopp är ju i allmänhet mera benägen för skarp och obarmhärtig kritik än den som haft tillfälle att följa deras inre historia och och därigenom kunnat bilda sig en föreställning om de krafter, som där brutit sig mot hvarandra. Bland dåtidens politiska förgrundsgestalter finnes det väl knappast någon, som blifvit hårdare bedömd än den man, som skildras i föreliggande arbete. Redan af samtiden nämndes Emil Keys namn ganska ofta med en viss bitterhet. Landtmannapartiets motståndare inom publiciteten, signaturerna Caius Julius Caesar (Josef Linck) och Marcellus (Vilhelm Bergstrand) angrepo honom åtskilliga gånger i sina riksdagspolitiska skrifter med stor skärpa, och när han efter landtmannapartiets nederlag och den Posseska ministärens fall vid 1883 års händelserika riksdag lämnade det politiska lifvet och öfvertog postmästarebefattningen i Hälsingborg fick han den allmänna opinionen i hög grad emot sig; det ansågs nämligen ytterst

olämpligt att han, som i likhet med sina meningsfränder inom landtmannapartiet så ifrigt talat mot oförtjänta befordringar och politiska belöningar, nu själf vid slutet af sin politiska bana emottog en befattning, för hvilken han ej meriterat sig på annat sätt än genom sin riksdagsmannaverksamhet. Säkerligen har han också själf känt, att hans politiska gärning i allmänhet blifvit hårdt bedömd; åtminstone synes detta framgå af det af vemodighet och resignerad besvikenhets genomandade bref, hvori han ger sin äldsta dotter i uppdrag att bearbeta hans efterlämnade anteckningar och framlägga dem för offentligheten. För Ellen Key har det synts, som om tiden för en sammanhängande skildring af hans verk nu vore inne. Af hans samtida äro de flesta, såväl vänner som motståndare, redan bortgångna, och de strider, i hvilka han tog del, ha som nämnt kommit på det afstånd från den nu levande generationen att man kan börja betrakta dem under historiskt perspektiv. Hon har därför nu ur det rika material, som stått henne till förfogande, sammanställt första bandet af sin skildring af sin faders lefnad, och den andra skall enligt hennes löfte föreligga i afslutadt skick under loppet af innevarande år.

Af den Emil Key, som man lärt känna i landtmannapartiets historia, finner man emellertid icke mycket i nu föreliggande del av arbetet, ty den utfylles så godt som fullständigt af skildringar från hans barndom och ungdom, drag ur den Keyska släktens historia och karaktäristiker af fränder och vänner till honom själf och hans föräldrar. Det skulle föra oss långt att här i detalj redogöra för dessa partier af arbetet; det må endast framhållas, att man där finner en mängd lifligt och friskt tecknade interiörer från dåtidens herrgårdslif, hvilka förläna arbetet i dess helhet en ypperlig tidsstämning. Af personhistoriskt intressanta detaljer må nämnas det förträffliga porträttet af den gamle liberale riddarhusveteranen Adam Christian Raab, Emil Keys styffader. Värdefulla och belysande äro äfvenledes de meddelanden om Stagnelius, som utgifvarinnan lämnar på grundval af sin faders berättelser. I öfverensstämmelse med traditionen framträder Stagnelius här som en egendomlig och af vanliga konventionella hänsyn alldeles obunden företeelse, hvilken finner ett stort nöje i att chockera sina medmänniskor så kraftigt som möjligt. Hans likaledes af traditionen omtalade böjelse för kraftiga stimulantia nämnes äfven i detta sammanhang, liksom också hans tycke för sin unga släkting mamsell Wimmerstedt. Tydligt är, att Stagnelius' egenheter gjort ett så lifligt intryck på dem, med hvilka han kommit i beröring, att han redan hos sina samtida blifvit en halft legendarisk företeelse, som betraktades med en blandning af häpnad och beundran. Ur denna synpunkt äga Emil Keys meddelanden ett ganska afsevärdt intresse.

I detta sammanhang må äfven antecknas det af Emil Key fällda omdömet om Jenny Lind, med hvilken han flera gånger sammanträffat i det stockholmska sällskapslifvet. Han bedömer henne mindre odeladt gynnsamt än hvad flertalet af hans samtida gjorde; det vill synas som om han i hennes väsen funnit en dubbelhet, som i allmänhet ej blifvit uppmärksammas. Han ansåg henne visserligen både

beundransvärd som konstnärinna och i flera hänseenden intagande som människa; men han tyckte sig dessutom i hennes karaktär ha funnit något oberäkneligt och obestämbart, som ej berörde honom sympatiskt. »De som kände henne närmare talade om, att hon kunde vara lättretlig och dock slugt beräknande; att hjärtats finhet fattades eller åtminstone att hjärtats takt var ojämn. Ena gången kunde hon vara slösande gifmild, den andra motsatsen; ena gången kunde hon verka djupt kvinnlig och okvinnlig den andra. Hon var en gåta att tyda — männe framtiden kan det? Ojämn och oberäknelig, förtrolande och underbar, dessa voro de ord, hennes samtida använde om henne.» Det kan vara lämpligt att erinra sig detta på grund af personlig bekantskap fällda omdöme, då det är fråga om att draga ut det faktiska innehållet ur samtidens i allmänhet ytterst panegyriska skildringar af den stora konstnärinnan.

Bland bokens mest betydande partier får naturligtvis äfven räknas det, som skildrar Emil Keys förhållande till Emelie Högquist. Då de för första gången sammanträffade, d. v. s. på hösten år 1844, hade den senare redan passerat kulmen af sin sceniska bana och började allt mer och mer tydligt märka, att hennes försvagade hälsotillstånd i längden ej skulle tillåta henne att fortsätta sin konstnärliga verksamhet. Trots den betydande åldersskillnaden mellan henne och hennes unge beundrare — Emil Key var endast tjugutvå år, hon själf däremot trettiotvå — synes hon ha hyst en djup och allvarlig böjelse för honom; de bref, som hon skref till honom under åren 1845 och 1846, tala i detta hänseende ett språk, som ej kan missförstås. Emellertid svalnade synbarligen af oss ej kända skäl förhållandet dem emellan någon tid före Emelie Högquists afresa söderut på sommaren 1846, och det sista bref, som Emil Key skref till sin väninna, bär ett tydligt vittnesbörd om att deras förbindelse var på väg att definitivt upplösas. Som bekant vände Emelie Högquist aldrig tillbaka från sin resa; i december ofvannämnda år afled hon i Turin. Men känslan af hvad hon varit lefde ständigt kvar hos Emil Key, och ju mer åren gingo dess mer förbleknade också minnet af de mörka punkterna i deras förbindelse, under det att de vackra och ljusa ögonblicken framträdde med desto större styrka. I Ellen Keys framställning kan man skönja, att Emil Key och hans hustru bägge ägnat minnet af Emelie Högquist en formlig dyrkan, hvilken tagits i arf äfven af deras dotter. De vackra minnesord, med hvilka hon avslutar sin skildring af Emil Keys och Emelie Högquists korta kärleks-saga, bilda ännu en länk i den kedja af milda och förstående omdömen, som fällts om denna den svenska scenens mest intagande, mest firade och beundrade men också hastigast utblommade konstnärinna.

Intressant och värd att uppmärksammas är framställningen af Emil Keys hållning i den skandinaviska frågan. I likhet med så godt som hela sin generation hade han redan tidigt berörts af de skandinaviska ideerna, och de starka intryck, han under en resa i Danmark sommaren 1846 mottagit, hade ytterligare stärkt hans känsla för den danska saken. Särskildt lifligt hade han berörts af sitt besök hos B. S.

Ingemann i dennes stilla hem i Sorö, hvilket han skildrar med den mest odelade sympati. Då kriget brutit ut år 1848 finna vi helt följderiktigt äfven Emil Key bland de svenskar, som taga till orda för Danmarks sak. Hans bidrag till tidens aktuella litteratur utgöres af en liten broschyr med titeln Om Skandinavians framtid, i hvilken han påyrkar en skandinavisk sammanslutning, dock utan att närmare ingå på hur denna skall kunna genomföras. »Huruledes denna förening permanent skulle komma till stånd, antingen som federativ republik eller federativ monarki under en spira, det lämna vi åt den atlägsnare framtiden att afgöra». Så som läget var, då han nedskref sin uppsats, ansåg han att det enda, som verkligen kräfdes, vore »snar handling, vapen och handling». Men med åren svalnade hans skandinaviska entusiasm högst väsentligt, och inför 1864 års tilldragelser finna vi honom bland skeptikerna, något som synbarligen åstadkommit en åtminstone partiell brytning mellan honom och August Sohlman. I grund och botten stod han nog allt fortfarande kvar på sin gamla ståndpunkt, men den erfarenhet, han under årens lopp förvärfvat, hade lärt honom att handskas försiktigare med realiteterna än hvad man på den skandinaviska sidan i allmänhet gjorde. Dessutom synes han hava ogillat den danska politiken i frågan om Slesvig-Holstein. Någon närmare kännedom om hans åsiktsväxling finner man emellertid icke i det material, som Ellen Key hittills framlagt.

De sista kapitlen i den nu föreliggande delen af Keys minnen behandla hans giftermål med Sophie Posse, dotter till grefve Carl Posse på Björnö. Deras förlofningshistoria, som skildras genom anförande af längre utdrag ur en af Sophie Posse förd dagbok, är rik på intagande detaljer; särskilt framträder dagboks författarinnan själf som en ovanligt vinnande natur, litet spröd i sina känslor och starkt bunden af sin tids konventionella hänsyn men likväl trots sin blyghet fullständigt fri från all sentimentalitet och affektation. Skildringen af förlofnings-tiden kompletteras af en beskrifning af bröllopet, hämtad ur ett bref från en bland Emil Keys närmaste vänner, Carl Fürst, hvilken var närvarande i egenskap af marskalk. Det var ett bröllop i äkta svensk stil, med baler, utfärder och middagar aflösande hvarandra under flera dagar och en skara gäster, som gick långt öfver hundratalet. För-plågnaden var naturligtvis också af präktigaste slag; med särskilt intresse berättar Fürst, att en af dagarna före bröllopet åtgick för att till gästernas trakterande brygga stora kvantiteter »punsch, Bischof, Dragon, Trafalgar med flera drycker». — Då bröllopsfestligheterna omsider äntligen tagit slut afreste Emil Key med sin maka till Sundsholms gård i Tjust, hvilken han år 1847 inköpt och som nu skulle blifva de nygiftas första hem. Här har Ellen Key infogat en skildring af deras närmaste grannar, kapten Måns Hultin och hans hustru, hvilka bodde på Kallernäs gård helt nära Sundsholm. Denna skildring kan med skäl betecknas som ett litet mästerverk i svensk kulturhistoria. Hufvudpersonen, kapten Hultin, är oss för öfrigt redan tidigare känd genom sin på uppmaning af Emil Key nedskrifna bok En gammal knekts minnen, och om jag icke misstager mig allt för mycket är han en bland de originella personligheter, som figurera i en af Albert

Engströms yppersta Smålandsskildringar, Kåseri (i samlingen Genom mina guldbågade glasögon). Ellen Key har tecknat paret på Kallernäs med en så varm sympati och en så djup känsla att man till slut känner det nästan som hade man räknat de bäge gamla bland sina egna barndomsvänner. Och af de prof på kapten Hultins berättarkonst, som hon meddelar, kan man förstå, att den gamla knekten burit på en skatt af sagor, direkt hämtade från folkets egna läppar, som skulle kunna komma våra dagars folkloristiska forskning att erfara en liflig känsla af afund.

Som helhet betraktad utgör Ellen Keys skildring af sin fader ett sällsynt vackert monument af pietet och släktkänsla. Dotterns varma vördnad och beundran för sin fader förenar sig hela boken igenom med den utmärkta författarinnans fina psykologiska blick och eminenta framställningskonst, och man lägger boken ur handen med en liflig förhoppning om, att inga mellankommande omständigheter skola förhindra författarinnan att i öfverensstämmelse med sitt löfte, redan under detta år föra sitt arbete till fullbordan.

O. Wieselgren.

Bref till Henrik Reuterdaahl utgifna af *Gustaf Aulén*. Det är en lätt gjord iakttagelse, att den historiske forskaren med förkärlek söker sitt arbetsfält rätt långt tillbaka i tiden. Man tar helst itu med problemen, sedan de riktigt fått ligga till sig. Så låter det förklara sig, att det senaste årh. i vår historia — med undantag af dess första decennium — endast i ringa utsträckning upptagits till behandling. Brevet till Henrik Reuterdaahl äro desto mera välkomna, som de utgöra en rikligt flödande källa till kunskapen om 1800-talets religiösa, vetenskapliga och politiska lif.

Ur förnämnda synpunkt äro breven från Härnösandsbiskopen Israel Bergman af stort intresse. Närmast gälla de det svårartade upploppet i Kautokeino (1852), framkalladt af laestadiansk fanatism; men vi få också en säker karakteristik af både laestadianerna och deras andlige höfding. »Mannen är för öfrigt en genealisk kraftnatur», skriver Bergman (²⁶/₁₂ 1852), »oförvitelig i sitt uppförande, och som orubbeligt följer sin öfvertygelse, men är något cynisk till sitt väsende och röjer äfven detta i sin polemik».

För kannedomen om särskildt Sydsveriges religiösa strömningar äro breven från Lund, från »den stora fakultetens» män: Bring, Sundberg och Flensburg, mycket gifvande. Det var just i århundradets midt, som den i vårt kyrkliga och teologiska lif djupt ingripande Svensk kyrkotidning startade. Närmast ville den väl taga upp kampen mot en — icke minst i Skåne — starkt framträngande frikyrklighet, men dess program var vidare. Bring formulerar det i bref till Reuterdaahl så (²/₅ 1855): »Vi trodde, att, ehuru tidningen såsom sådan visserligen egentligast hade att sysselsätta sig med praktiska frågor, som omedel-

bart röra våra förhållanden, den dock, enär ingen kyrklig tidskrift finnes, i någon mån borde söka ersätta äfven denna och således söka äfven mera teoretiskt göra reda för de allmänna grundsatser, från hvilka vi vid betraktandet af de praktiska frågorna vilja utgå.»

Den alltid brännande frågan om prästbildningen får äfven sitt kapitel. I ett bref från mars 1859 påyrkar Bring »praktiskt bibelstudium, läsning af den Svenska Biblen ur rent praktisk synpunkt» såsom »en förmedlingslänk emellan den egentligt praktiska och den teoretiska cursen». Den direkta anledningen till förslaget synes ha varit, att »den gode, hederlige Melin är såsom examinators till den allra yttersta grad släpphändt».

Verkligt nöjsamma äro de bref till »ärkebiskopen», som behandla kvalifikationer för teol. doktorsutnämning. Det ligger något ganska allmängiltigt i Brings medgifvande (^{28/3} 1860), att »nu en gång vid utdelandet af theologisk doctorsvärdighet den stränga lärdomen icke mera uteslutande afses». Det är rätt komiskt att se, hur respektlöst de högvördiga fäderna diskutera aspiranternas meriter. »Jag tror», skriver Thomander (^{31/3} 1860), som strängare än de fleste höll på theologisk förtjänst, »att om halfva stiftets presterskap blefve promovéradt, skulle man icke vara nöjd», och Genberg i Kalmar är betänkt på att föreslå en viss riksdagsprost, bl. a. för att »fägnas Öländningarna», (^{21/2} 1860). I allmänhet torde man hafva haft en bestämd känsla af »penuria doctorum virorum», hvarför riksdagsmeriter och tjänstår få en alltför stark betoning.

Då Reuter Dahl i början af året 1855 utträdde ur ministären, blef kyrkohistorikern L. A. Anjou hans efterträdare. R. synes dessförinnan ha rådgjort med åtskilliga vänner om lämplig ersättare. Biskop Annerstedt i Strängnäs kastar (^{25/12} 1854) fram namnen Anjou, som har »på erfarenhet grundade insigter» men »är något döf» och »saknar praktisk blick», Sundberg, som dock bör stå på tillväxt, samt Wensjoe, som »ådagalagt sig ega förmåga att med duglighet och kraft sköta det han haft om händer». Denne borde därför ha företrädde, ehuru »Anjou är lärd från hufvudet till fotabjället». Elias Fries, Reuter Dahls vän från Lundatiden, förordar (^{20/12} 1854) energiskt Anjou, hvilken han »efter jämförelse med sina kandidater, bestämdt anser för den yppersta».

Jämförelsevis stort utrymme upptaga de beskowska breffen, hvilka företrädesvis röra sig om invalen i Svenska akademien. En intressant belysning faller öfver den »lagklöke» Schlyters bestämda obenägenhet att gå in i kretsen af de aderton. Han har tydligen svårt att uppskatta hedern. Och ändå »bjuder [akad.] honom nu Leopolds stol» skriver Beskow — för säkerhets skull två gånger (13 och 16 nov. 1860). Schlyter bearbetas från olika håll men är obeveklig. Han har längesedan sagt sin mening till Hagberg och vill ej »vara en sådan — jag vet ej hvad jag skall kalla det — som pratat stort utan att ha någon mening därmed». (^{30/11} 1860.) I samma bref kommer skälet »till afböjandet fram». »Mina åsikter angående det som bör göras och möjligtvis redan är gjordt äro helt andra, än de hittills inom Akademien rådande».

Politiska frågor dryftas i flera bref af Henning Hamilton, hvilken redan året efter representationsreformens genomförande ängslas öfver att andra kammaren »genom sitt större antal och sin större verksamhet i tidens rigtning skall ensam få magten» (²/₂ 1867).

Det icke minst intressanta i den rika samlingen är själfva brefstilen, än mera kärf som hos Sundberg och Schlyter, än akademiskt sirlig som hos Beskow, än slutligen utprägladt personlig som hos Bring och — framför allt — Flensburg.

Till sist ett par detaljämärkningar i fråga om brefvens utgifvande. Personregistret är på ett par ställen ofullständigt. Så är t. ex. endast C. A. Hagberg upptagen, ehuru »salig Hagberg» (sid. 38) tydligen afser fadern C. P. Hagberg. En kort öfversikt (à la Gjørwell) öfver brefvens innehåll skulle ha underlättat studiet högst väsentligt. I öfrigt är det uppenbart, att arbetet utförts med största omsorg och den sakkunskap, som man ju kunde vänta af en Reuterdahlsspecialist.

H. Wijkmark.

Frågor

Borgmästareporträtt. Den kommitté som har till ändamål att för Stockholms Nya rådhus anskaffa kopior af porträtt af framlidne öfverståthållare och borgmästare i Stockholm, får härmed framställa förfrågan, huru vida porträtt äro kända af följande:

- Justitieborgmästare:* Johan Westerman, adl. Lilliecrantz 1652—1653;
 Petter Prytz, 1653—1659;
 Johan Prytz, 1659—1667;
 Daniel Caméen, 1683—1692;
 Michel Törne, 1692—1694;
 Gustaf Holmström, 1694—1705;
 Anders Hyltén, 1705—1721;
 Jacob Bunge, 1721—1731;
Handelsborgmästare: Jacob Grundel, 1635—1663;
 Welam Lehusen, 1663—1667;
 Peter Kyronius, 1679—1681;
 Mårten Bunge, 1692—1694;
 Olof Hansson Törne, 1694—1705;
 Jochim Neresius, 1728—1729;
 Johan Leijell, 1731—1744;
 Anders Giöding, 1755—1758;
 Johan Ekerman, 1775—1789;
 Johan Dreijer, 1789—1797;
 Carl Anton Beve, 1798—1802;
 Johan Anders Biörck, 1845—1856;

Politiborgmästare:

Anders Gerner, 1671—1683;
 Olaus Austrel, 1683—1689;
 Nils Hansson Törne, 1699—1705;
 Anders Strömberg, 1705—1726;
 Johan Salan, 1729—1739;
 Magnus Bröms, 1745—1757;
 Johan Inde Betou, 1782—1789;
 Carl Abraham Schrickel, 1789—1791;
 Anders Wallin, 1793—1801;
 Edvard Johan Sondell, 1801—1808;
 Per Erik Hallquist, 1808—1824;

*Ämbets och byggnings-
borgmästare:*

Mathias Trost, 1635—1648;
 Jöns Hindersson, 1633—1644;
 Börje Pedersson Roman, 1645;
 Nils Nilsson, 1649;
 Hans Hansson, 1652—1663;
 Erik Rosenholm, 1652;
 Arvid Gustafsson, 166.—1667;
 Anders Hindersson Boij, 1667—1668;
 Anders Jönsson Utterclou, 1668—1671;
 Jean de la Vallée, 1671—1696;
 Christopher Thessmar, 1696—1709;
 Mårten Nyman, 1709—1715;
 Olof Brehmer, 1715—1716;
 Samuel Hadelin, 1716—1717;
 Joel Brehmer, 1739—1747;
 Johan Bengtsson Schening, 1747—1754;
 Georg Soth, 1755—1761;
 Gustaf Johan Rath, 1761—1763;
 Olof Forsberg, 1778—1789;
 Anders Norelius, 1802—1813;
 Johan Peter Sandberg, 1813—1825.

De, hvilka innehafva några af dessa porträtt och vilja tillåta deras kopierande, anmodas att benäget därom lämna meddelande till arkitekten Karl Westman under adress: Rådhusbyggnadsbyrå i nya rådhuset.

Stockholm i Sept. 1916.

På Kommitténs vägnar

Johan Wretman.

En redaktionskommitté, bestående af förste arkivarien J. A. Almqvist, f. d. professorn S. J. Boëthius, f. d. riksarkivarien E. Hildebrand, professor H. Schück och professor L. Stavenow, förbereder f. n. utgifvandet af ett större svenskt biografiskt lexikon, redigeradt af Fil. Dr. Bertil Boëthius. Verket torde komma att omfatta omkring tjugu delar och skall bereda utrymme åt lefnadsteckningar öfver ett mycket stort antal personer, verksamma på skilda områden inom svensk historia

och svenskt kulturlif. Det är meningen att återge ett eller flera porträtt till samtliga biografier. Vid urvalet af original skall näst autenticiteten den konstnärliga kvaliteten vara bestämmande. Inom den grupp af biografier, som nu förberedes till utgifning, har efterforskandet af porträtt hunnit så långt, att endast ett relativt fåtal ännu icke kommit till synes. Den här meddelade förteckningen, upptagande personer, af hvilka porträtt eller tillfredsställande dylika ej anträffats, utgör en uppmaning till personhistorisk tidskrifts läsare att bidraga till denna frågas fullständiga lösning. Redaktören för Biografiskt lexikons illustrering anhåller härmed vördsamt att hvar och en, som äger eller känner till porträtt af dessa personer, snarast möjligt ville insända meddelande därom, om möjligt med bifogad fotografi. Porträttets teknik, datum och uppgift om mästaren (där så kan ske) samt ägare och förvaringsort torde benäget uppgifvas, likaså om fotografi finnes, för den händelse dylik ej medsändes. Ägare af märkligare förut ej reproducerade porträtt af personer, som böra upptagas i lexikonet, kunna genom att lämna upplysningar om dessa porträtt och tillstånd till deras reproducering, verksamt bidraga till förverkligandet af porträttredaktionens syfte.

Meddelanden rörande porträtt mottagas tacksamt af redaktören för Biografiskt lexikons illustrering,

Docent *Johnny Roosval*.

Adr. Norr Mälarstrand 24. *Stockholm*. Rt. 13949. At. Kungsh. 1124.

Abrahamsson, Petter. Rättslär, f. 1668, † 1741, begravnen i Storkyrkan.

Achrelius, Daniel Erici. Professor i Åbo, f. 1644, † 1692.

Achrenius, Abraham, författare af andliga sånger. Pastor i Finland, f. 1706, † 1769.

Adlerberg, K. G. Diplomat, f. 1763, † 1814.

Adlercrona, Johan, (De Flon). Köpman i Stockholm, † 1687.

Adlerfeldt, Gustaf. Författare af »Histoire militaire de Charles XII,» f. 1671, † 1709.

Adlerfeldt, Karl Maximilian Emanuel Johan, f. 1706, † 1747.

Adlersparre, Karl. Arkivsekreterare, f. 1752 † 1825.

Adlersparre, Axel. Landshöfding, f. 1763, † 1838.

Adlerstedt, Lorens Jacob. Assessor i kommerskollegium (Landshöfdings titel) f. 1699, † 1756.

Agrell, Olof. Konsul, reseskildrare, f. 1755, † 1832.

Agrell, Nils P:son. Borgmästare i Varberg, förf. till »Institutiones arithmeticae» (1655), † 1681.

Agricola, Mikael. Biskop, † 1557.

Alard, Jean. Erik XIV:s trädgårdsmästare.

Allvin, Jonas. Topograf, f. 1777, † 1866.

Almquist, Anders. Handlande i Linköping, en av Skeviksektens främjare, f. 1704, † 1770.

Almänder, Samuel J:son. Lektor i Karlskrona, f. 1731, † 1772.

- Alopæus*, Magnus Jacob. Biskop i Borgå, f. 1743, † 1818.
Alsbeckius, M. Kyrkoherde, matematisk förf., † 1642.
Altén, Mårten. Öfversättare för teatern, f. 1764, † 1830.
Amia, David. Köpman.
Aminoff, Joh. Henrik. Karolin, fånge i Ryssland, f. 1680, † 1758.
Aminoff, Gregori. Öfverstelöjtnant, förf. af »Relation om f. d. Savolaxbrigadens fälttåg . . . 1808 — 9», f. 1788, † 1847.
Amnelius, Andreas. Komminister i Romfartuna, psalmöfversättare, f. 1638 † 1592.
Amnell, Joh. Kyrkoherde i Tammela, riksdagsman, f. 1692. † 1772.
Anander, Daniel. Komminister i Klara, † 1687.
Anckarcrantz, Hans. Amiral, f. 1690, † 1768.
Anckarhielm, Mårten Thijssen. Amiral, † 1657.
Anckarstjerna, Kornelius Didriksson (Thijssen). Amiral, f. 1655, † 1714.
Anckarström, Klas Depken. Grundläggare af Söderfors bruk, † 1702.
Anders Persson. Bergsman på Rankhyttan, dömd till döden 1534.
Anders Torstenson. Ingeniör, nämnd 1636 — 1654.
Andersson, Skinnar Per, halshuggen 1743, en af ledarne för Dalupproret.
Angelini, Jöns Peter. Historisk författare, † 1807.
Angerstein, Anders. Bergsbruksidkare, f. 1614, † 1659.
Angerstein, Johan. Bergsman, f. 1646, † 1716.
Angerstein, Johan d. y. Assessor i Bergskollegiet, f. 1672, † 1720.
Anjou, Nils Jakob. Kyrkoherde i Norrköping, f. 1781, † 1851.
Appelboom, Harald. Diplomat, f. 1612, † 1674.
Appelboom, Johan. Öfverstelöjtnant, † 1710.
Appelgren, Anders. Öfverstelöjtnant, † 1716 i Moskva.
Appelman, G. G. Generallöjtnant, landshövding i Falun, f. 1656, † 1721.
Arén, Erik. Länsman, ledare af folkresningen på Åland 1808, f. 1772, † 1859.
Arenius, Olaus Magni. Kyrkoherde, homilet, f. 1611 † 1682.
Arensbeckius, Petrus D. Präst, f. 1620, † 1673.
Arentzen, (senare Arendtschildt), Daniel von. Gen.löjtnant. Bremiskt landtråd, † 1670.
Argillander, Abraham. Salpetersjuderidirektör, f. 1722, † 1800.
Aronson, Erik. Hemmansägare, »Wingåkers doktorn».
Arosiandrinius, Anders J:son. Teologisk författare, 1600-talets f. hälft.
Arrhenius, Jakob. Psalmdiktare, f. 1642, † 1725.
Artedi, Peter. Naturforskare, f. 1705, † 1735.
Arvidsson, Truls. Kopparstickare, f. c. 1660, † c. 1711.
Arvidus Oai., Kyrkoherde, öfversättare, f. 1609, † 1663.
Aschaneus, Martinus Laurentii. Kyrkoherde i Fresta och Hammarby, fornforskare, † 1641.
Aschling, C. Fr. Kontreamiral, f. 1751, † 1820.
Asp, Mathias. Professor i Uppsala, f. 1696, † 1763.
Aspegren, Gustaf Casten. Kronobagare, förf. till »Försök till en Blekingsk flora» m. fl. arbeten, f. 1791 † 1828.
Aspelin, David. Kyrkoherde i Tolg, vitterhetsidkare, f. 1780, † 1821.
Aurivillius, Ericus. Grammatiker, f. 1643, † 1702.

- Auriwillius*, Petrus. Professor i Uppsala, f. 1637, † 1677.
Aurelius, Aegidius. Rådman i Stockholm, läroboksförfattare, † 1648.
Ausén, Sven. Lektor i Wäxiö, f. 1617, † 1678.
Ausius, Henrik. Professor i Uppsala, f. 1603, † 1659.
Ausius, Håkan. Psalmförfattare.
Aveelen, Johan van den. Kopparstickare, † 1727.

Insända böcker till september 1916.

Värmländska ättartal. Genealogiska och personhistoriska anteckningar av C. V. Bromander. Kristinehamn 1915. Pr. 1: 75 kr.

Kontraktsposten Abraham Almquists (f. 1699, † 1760) *fäderne- och modernehärstamning.* Anteckningar af Joh. Ax. Almquist. Stockholm 1916. Tryckt som manuskript i ett hundra exemplar.

Tomta gård och Tomta-släkten. Av Carl M. Kjellberg. Särtryck ur Meddelanden från Östergötlands forminnes- och museiförening 1916.

Bertil Ivarsson till Järppilä och hans släkt. Af Jully Ramsay. Särtryck ur Historiallinen arkisto 1916.

Karl Gustav Wrangel. Hans ungdomstid och första krigarbana 1613—1638. Af H. A. Karsten. Stockholm 1916. Pr. 5: 50 kr.

Ur Carl XII:s lefnad. Skildringar af Aug. Quennerstedt. Förra delen. Stockholm 1916. Pr. 5 kr.

Från Thorn till Altranstädt. Studier över Carl XII:s politik 1703—1706. I (1703—1704). Af Nils Herlitz. Stockholm 1916. Pr. 5: 50 kr.

Fredrika Bremers brev. Samlade och utgivna av Klara Johansson och Ellen Kleman. Del II. 1838—1846. Stockholm 1916. Pr. 13 kr; inb. 15 kr.

Jönköpings läns kgl. hushållningssällskaps historia 1814—1913. Band I. Första delen: Den inre historien. Af Gunnar Säre. Andra delen: Den personhistoriska afdelningen. Af Gunnar Säre.

Bidrag till Suttertjärns krönika av C. V. Bromander. Separat ur Kristinehamnsposten 1914.

Göteborgs högskolas studenter 1891—1916. Biografisk matrikel utgiven av Erland Långström och Gustaf Stern. Göteborg 1916.

Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium, utg. av S. Curman och J. Roosval. Dalarne. B. 1. h. 1. Leksand och Gagnefs tingslag, bearb. av Gerda Boëthius. Stockholm 1916. Pr. 4: 50 kr.

Östergötlands beskrifning med dess städer samt landsbygdens socknar och alla egendommar. Af Anton Ridderstad. Del II, häft. 5. Stockholm 1916.

Sveriges apotekarhistoria från konung Gustaf I:s till närvarande tid. Utgifven af Alfred Levertin och C. F. V. Schimmelpfennig. I. Apoteksinnehafvare. Häft. 9. Stockholm 1916.

Svenska industriella verk och anläggningar. Industrihistorisk tidskrift utgifven af Gunnar Ekerot. Årg. 10. N:o 1—2.

Släktbok, utgiven av Atle Wilskman. I: 3. (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland; CVII: 3.)

I häftet behandlas följ. släkter: Ammondt, Björnberg, Candolin, Holstius (Holsti), John, Lundenius, Moliis, Nohrström, Roos (från Euraäminne), Schybergson, Wegelius, Åkesson (Carlquist).

PERSON-REGISTER.¹

- Adlersparre, S. H., 1.
 Almquist, Helge, 57, 66.
 » Joh. Ax., 57.
 Anjou, A. F. K., 56.
 » L. J., 136.
 Anunt Jakob, konung 2.
 Appelman, Gustaf Gabriel, 79.
 Arend Persson, 31.
 Arndt, L., 90.
 August af Sachsen, 81, 83, 84.
 Aulén, Gustaf, 135.
 Austrel, Olaus, 138.
 Austmadhr Gudfastarson, 59.
- B**anér, Claes, 112.
 » Isak, 112.
 » Johan, 112.
 (») Sigrid Eskilsdotter, 6.
 Barbro Stigsdotter, 31—33.
 Barnekow, Christian, 50.
 Bechman, 95.
 Bengt Arendsson, 32.
 » Brunsson, 31.
 » Erikssohn, 31—33.
 Benzelius, Erik, 67.
 Bergh, Richard, 58.
 » Severin, 34, 124.
 Bergius, Nicolaus, 77.
 Bergman, Israel, 135.
 Bergquist, C. 42.
 Beve, Carl Anton, 137.
 Bielke, Hogenskild, 32.
 Birgitta, den heliga, 6.
 Björck, Johan Anders, 137.
 Bjelke, Nils, greve, 111, 112.
 Blixencron, Margaretha Metta, 59.
 Boëthius, B., 128.
 » Jakob, 70.
 Boij, Anders Hindersson, 138.
 Boije af Gennäs, Hans, 97.
 Bonde, Carl G., 58.
- Bonde, Gustaf, 43—45.
 Bourgoin, Angélique, 59.
 Brate, E., 9.
 Brehmer, Joel, 138.
 » Olof, 138.
 Bremer, Charlotte, 121.
 Bremer, Fredrika, 119—122.
 Bring, S. E., 81.
 Brocman, Nils Reinh., 53.
 Broméen, Pehr, 76.
 Broman, Olof, 46.
 Browallius, Andreas, 66.
 » Johan, 66, 67, 69.
 Bröms, Magnus, 138.
 » Nikolaus, 37.
 Buchwaldt, kapten, 112.
 Bunge, Jacob, 137.
 » Mårten, 137.
 Böhme, Gottlob, 49.
 Böök, Fredrik, 118.
- C**améen, Daniel, 137.
 Carl XI, konung, 70, 72, 78.
 Carl XII, konung, 70, 73, 74, 78, 79, 83—88.
 Carleson, Carl, 66.
 Carlsson (Cederström) Carl, 69, 70.
 Carlsson, Gottfrid, 31, 32.
 Carnégie, Mildred, 116.
 Cecilia Månsdotter, 6.
 Cederhjelm, Germund, frih., 84.
 Cederström, R., 57, 58.
 Celsing, G., 57.
 Celsius, Olof, 38, 52, 53.
 Conradi, Georg Johan, 93.
 Coyet, kapten, 44.
 Cronhielm, 78.
 Cronhjort, Hans Henric, 97.
 Cronstedt, Jakob, 68.
 Curman, Sigurd, 58.
- von Dalin, Olof, 67, 69.
- Danckwardt, Henrik, 91.
 Dandenell, A., 57.
 de Brun, F., 21.
 Douglas, Gustaf Otto, greve, 97.
 Dreijer, Johan, 137.
 Duker (Dücker, C. G.), greve, 74.
 Dunderfelt, kapten, 112.
 von Düben, Gustaf, 78.
- E**ckhoff, E., 20.
 Ekerman, Johan, 137.
 Ekholm, Erik, 49.
 Ekman, Gustaf, 58.
 Ekstrand, Viktor, 56.
 Elander, R., 21.
 Elgenstierna, Gustaf, 56.
 Eneström, Mariana, 39.
 Ericsson, Constantia, 59.
- von Fersen, greve, 96.
 » » Axel, 116—118.
 » » Fredrik, 129.
 Forsberg, Olof, 138.
 Forslind, Olof, 66.
 Fredrik I, 84.
 Fries, Elias, 136.
 von Friesen, O., 1, 21.
 Fritsch, kopparstickare, 42.
 » rektor, 95.
 Fuchs, Rutger, frih., 90.
 Fürst, Carl, 134.
- G**adh, Hemming, 31, 32.
 Geijer, Bengt Gustaf, 118.
 » Erik Gustaf, 118, 119.
 Gerner, Anders, 138.
 Girs, Egidius, 46.
 Glöding, Anders, 137.
 Gjörvell, Carl Chr., 40, 44, 46, 69.
 Grefing, L. L., 38, 39.

¹ Utabetadt af G. E.

Gripenhielm, Axel Johan,
96—103.
» Carl, 97.
» Nils, 97.
Grundel, Jacob, 137.
Grönblad, C., 116.
Gullberg, Hj., 56.
Gustaf Wasa, 31, 32.
von Günthersberch, Carl
Gustaf, 83.
Gustafsson, Arfvid, 138.
Görtz, K. H., 85, 86, 91, 93.

Hadelin, Samuel, 138.
Hagberg, C. P., 137.
Hagström, N. V., 60.
Hallquist, Per Erik, 138.
Hamilton, Henning, greve,
137.
Hansson, Hans, 138.
von Heidenstam, O. G., 116.
Hierner, D., 94.
Hildebrand, Andreas, 94.
» E., 57.
» Henric Jacob,
94.
Hindersson, Jöns, 138.
Hiärner (Hiärne), Elisabeth,
69.
Hiärne, Urban, 69.
Hoghusen, Johan, frih., 75.
Holm, E., 91.
Holmström, Gustaf, 137.
Horn, Arvid Bernhard, gref-
ve, 68, 88, 89, 129.
Hultin, Måns, 134.
Hvitfeldt, general, 74.
Hyltén, Anders, 137.
Högquist, Emilie, 133.
Höppener, P. J., 43.

Ihre, Johan, 49.
Indebetou, Govert, 56, 57.
Inde Betou, Johan, 137.
Israelsson, Josef, 39, 48.

Jakob Ulfsson, 32.
Johanson, Klara, 119.
Joseph, kejsare af Österrike,
83.

Kalsenius, Anders, 46.
von Kaulbars, Johan Fredrik,
60.

Key, Ellen, 131—135.
» Emil, 131—135.
Kjellberg, C. M., 6, 20.
Kleman, Ellen, 119.
Klinkov, kapten, 112.
Kolling, L. J., 46.

Kugelberg, Otto Mauritz,
54—56.
Kuylenstierna, Oswald, 83,
131.
Kyronius, Peter, 137.

Lagerberg, Sven, 129.
Lagermark, J. A., 89.
Langebek, Jakob, 49—52.
Laurin, Thorsten, 58.
Leijell, Johan, 137.
Leijonhufvud, Anders Ga-
briel, 129.
» Sigrid, 123.

Leuhusen, Louise, 121.
» Wilhelm, 137.
Levertin, Alfr. 56, 57.
Lewenhaupt, Charles Emil,
greve, 88, 89, 129.
Lilliehörn, Per, 122.
Lilljenstedt, Johan, greve,
76.
Lind, Jenny, 132.
Lindqvist, S., 1, 3.
Lindström, Anton, 59.
Looström, Ludvig, 58.
Lybecker, Georg Henrik, 60.
Löwen, Axel, 89.
Löfvenskiöld, Henric An-
ders, 46, 48.

Mannheimer, Herman, 58.
Margareta Valdemarsdotter,
drottning, 6.
Martinau, J. C., 59.
Mascov, Johann Jakob, 94.
Matzsson, Olaff, 33.
von Meiern, Joh. Gottfr., 49.
Meijerfeldt, Johan August,
greve, 76.
Mennander, Carl Fredrik,
46, 47, 49, 52.
Munch, P. A., 6.
Muncktell, J. F., 66.
Munthe, Arnold, 122.

Neresius, Jochim, 137.
Nerman, B., 5.
Nicander, Anders, 39, 48.
Nilsson, Nils, 138.
Nordenflycht, Hedvig Charl.,
46.
Nordenhjelm, Anders Nils-
son, 78.
Nordenskjöld, Otto Henrik,
122.
Nordin, C. G., 66.
Norelius, Anders, 138.
Norman, Henrik, 104.
Nyman, Mårten, 138.

Oden, K. G., 56.
Oelreich, Niclas, 48.
Olof Haraldsson, konung, 1.
Olof Tryggvason, 1.
Olof Skötkonung, 1.
Olof Sveakonung, 1.
Oxenstierna, Bengt, greve,
77.
» Christiana Ju-
liana, gref-
vinna, 77.
» Eva, 111.
» Gabriel Ga-
brielsson,
greve, 77.

Palmstruck, Georg Rein-
hold, 87.
Peder Eriksson till Gran-
hammar, 31.
Peder Jakobsson, kansler, 32.
Peter I, tsar, 91, 96—100.
Peterson-Berger, O. V., 59.
Peyron, Angélique, 59.
» Antoinette, 59.
» Barthélemi, 59.
» Carl, 59.
» Claes, 59.
» Fredrik Ulric, 59.
» Ludvig, 59.
Piper, C., greve, 71.
» Carl Fredrik, greve,
75.
» Christina, grefva, 76.
» Sophie, 116.
Polhem, Christopher, 81,
92, 93.
Posse, Carl, greve, 134.
» Sophie, 134.
Prytz, Johan, 137.
» Petter, 137.

Raab, Adam Christian, 132.
Raimundius, Laur., 46.
Rath, Gustaf Johan, 138.
Rebinder, kapten, 112.
Retzius, N. B., 36.
Reuter Dahl, Henrik, 135.
Reuterholm, Axel, 67, 74.
» Esbjörn, 67.
» Nils, 66, 67,
69, 80, 84.
Rhyzelius, Anders, 46—48.
Ribbing, Per, 129.
Roman, Börje Pedersson,
138.
Roosval, Johnny, 58.
Rosenholm, Erik, 138.
Rudbeck, Joh., 57.
» Ture Gustav, 129.
Rull, Olof, 31.

- Salan, Johan, 138.
 Samzelius, Hugo, 56.
 Sandberg, Johan Peter, 138.
 Scarin, Algot, 46.
 Schening, Johan Bengtsson, 138.
 Schimmelpfenning, C. F. V., 56.
 Schrickel, Carl Abraham, 138.
 Sigtunia, Catharina, 66.
 Simonsson, Ivar, 57.
 Sivers, Henrik Jakob, 35—43, 48, 50, 51.
 Sjöberg, Nils, 111.
 Sjöström, Carl, 56.
 Smelin, kapten, 112.
 Sofia Albertina, prinsessa, 39.
 Sondell, Edvard Johan, 138.
 Soth, Georg, 138.
 Sparfwenfeldt, Johan Gabriel, 93.
 Sparre, Fredrik, 123.
 Springer, Kristoffer, 68.
 Stanislaus, konung i Polen, 79, 87.
 Stephens, G., 13.
 Stenbock, C. M., grefve, 57, 58, 111, 116.
 » Gustaf Otto, grefve, 115.
 » Magnus, grefve, 111—115.
 » Reinh., grefve, 111.
 Stenflycht, Johan, 87.
 von Stiernman, Anders Anton, 34—53.
 » Andrietta Catharina, 52.
 Stig Hansson, 31—33.
 Storm, G., 5.
 Strahlenberg, Philip Johan, 94.
 Stralborn, kapten, 112.
 Strand, C. J., 49.
 Strömberg, Anders, 138.
 Strömbom, Sixten, 58.
 Sture, Sten, 32.
 Sturzen-Becker, O. P., 67.
 Svante Nilsson, riksförest., 31, 32.
 Svart, Peder, 31, 32.
 Swart, Peter Andreae, 44.
 Sven Ulfsson, konung, 2.
 Svedberg, Jesper, 95, 96.
 Svedenborg, Emanuel, 92.
 Sæve, C., 1.
 Tegel, Erik Göransson, 47.
 Tegnér, Esaias, 118.
 Tessin, Carl Gustaf, 48, 123, 129.
 Tessmar, Christopher, 138.
 Tilas, Daniel, 123.
 Tottie, H. W., 95.
 Trolle, Hilla Britha, 130.
 Trost, Mathias, 138.
 Trotzig, Anton Johansson, 75.
 » Helena, 75.
 Törne, Michael Hansson, 77, 137.
 » Nils Hansson, 76, 138.
 Törnflycht, Anna Maria, 76.
 » Inga, 76.
 » Margaretha, 76.
 » Michael, grefve, 76.
 » Olof, grefve, 76.
 » (Törne), Olof Hansson, 76, 137.
 Ugglå, Torsten, 56.
 Ulf Gudmarsson, 6.
 Uphall, Lucas, 104, 110.
 Utterclou, Anders Jönsson, 138.
 Valentin, H., 129.
 Wachtmeister, Carl Hans, grefve, 74.
 » Hans, grefve, 74.
 » Hans Gabriel, grefve, 130.
 » Hugo, grefve, 129—131.
 Wahlström, Lydia, 68.
 Wallenstedt, Lars, grefve, 75.
 Wallensteen, J. A., 57.
 Wallin, Anders, 138.
 Warmholtz, C. G., 42, 44, 45, 47, 49.
 Weibull, M., 95.
 Wernstedt, Hj., 59.
 » Johan, 59.
 Werwing, Jonas, 46, 47.
 Westerman, Johan, 137.
 Wieselgren, O., 135.
 Wijk, Hjalmar, 58.
 Wijkmark, H., 137.
 Wrede, Agathe, 121, 130.
 Wretman, Johan, 138.
 Yxkull, kapten, 112.
 Zorn, A., 115.
 Åkerhielm, president, 88, 89.
 » Samuel, 68.
 Ödla, Carl, 40.
 Örnberg, L. M. V., 56.
 Örnstedt, Philip, frih., 84—86.

Rättelser

Genom ett missförstånd har utgifvaren af *Karolinska anekdoter från frihetstiden* icke satts i tillfälle att slutredigera korrekturet på denna uppsats. Däraf härflyta vissa brister och inkonsekvenser vid textens återgifvande: förkortningar ha i vissa fall utan vidare supplerats, i andra fall har detta utmärkts genom []; bruket af stor bokstaf är ej konsekvent; textens *w* har i regel bibehållits, men stundom återgivits med *v*. I sak ha dessa inkonsekvenser föga att betyda. Följande tryckfel anmärkas:

- Sid. 71, not 1 sista raden står *he* läs *the*
› 72 rad 7 nedifrån	› <i>thessa</i>	› [om] <i>thessa</i>
› 73 › 6 uppifrån	› <i>okiöta</i>	› <i>okiöpta</i>
› › › 14 ›	› <i>pengarna som intresset</i>	läs <i>olofliga</i>] räntorna samt intresset
› › › 15 nedifrån	› <i>krigstider</i>	I mskr. är <i>k</i> ändradt till <i>f</i> , och meningen torde vara <i>fridstider</i>
› › › 7 ›	› <i>Smt</i>	läs <i>d. smt.</i>
› 75 › 20 uppifrån	› <i>säigas</i>	› <i>sägas</i> . I radens början står <i>mår väl</i> ; mskr. har <i>måhl wähl</i> .
› › › 21 ›	› <i>famlien</i>	› <i>familien</i>
› 76 › 6 ›	› <i>hårligen</i>	› <i>ährligen</i>
› › › 9 ›	› <i>ungdom, ock</i>	› <i>ungdom ock</i>
› › › 19 ›	› <i>tå, armeen</i>	› <i>tå armeen</i>
› 81, not 3 sista raden	› <i>s. 1.</i>	› <i>s. 92</i>
› 85 rad 24 uppifrån	› <i>lewfer</i>	› <i>lefwer</i>
› 86 › 14 nedifrån bör läsas	<i>svarade: Hat E. M. etwas mehres zu beföhlen</i> ›
<i>Aniligen måtte</i>	
› 87 › 14 nedifrån	står <i>när</i>	läs <i>kanske när</i>
› 88 › 22 uppifrån	› <i>när</i>	› <i>när</i>
› 89 › 15 nedifrån	› <i>16a</i>	› <i>f. 16a</i>
› 94 › 8 uppifrån	› <i>thala</i>	› <i>tahla</i>
› › › 11 nedifrån	› <i>Moscou</i>	› <i>Mascou</i>
› 95 › 10 uppifrån	› <i>Hiernes</i>	› <i>Hiernes</i>
› › › 17 ›	› <i>god</i>	› <i>goda</i>
› › › 22 ›	› <i>glamuigt</i>	› <i>glamuigt</i>
› 97 › 17 ›	› <i>Menscepf shade</i>	› <i>Menscepf hade</i>
› › › 19 ›	› <i>steget, till</i>	› <i>steget till</i>
› 100 not 1 hör till sista raden på s. 99.		

En rättelse

till Personhist. Tidskrift årg. 1905, s. 48.

Länge har jag önskat att få beriktiga den mindre lyckliga översättningen av andra versraden i följande gravinskrift:

Corporis hic metam Jon Swartprest opto quietam.
Hinc animam letam certo, Maria, petam!

men det har alltjämt kommit att uppskjutas. Det må nu ske. Versen bör tolkas så:

O, (jungfru) Maria, måtte jag härifrån säkert få uppsöka min saliga själ!

Den reflexion, som göres s. 53, r. 12, bör då utgå.
Djursholm i okt. 1916.

L. Fr. Löffler.

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

ADERTONDE ÅRGÅNGEN

1916

UTGIFVEN AF

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

CARL MAGNUS STENBOCK

SAMFUNDETS SEKRETERARE

STOCKHOLM 1916

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
160576

INNEHÅLL.

Namnlistor öfver officerskårerna vid Svenska s. k. Männingsregementen till häst och ståndsdragoner under stora nordiska kriget. Af <i>V. Hamilton, C. H. Kreüger</i> och <i>E. Leijonhufvud</i> . (Utgör första och andra häftet.)	
Omkring Sigurdsstenarna. Af <i>S. H. Adlersparre</i>	I.
Ett bref om Barbro Stigsdotter. Medd. af <i>Gottfrid Carlsson</i>	31.
Ur Anders Anton von Stiernmans brefväxling. Af <i>Severin Bergh</i>	34.
Otto Kugelberg †. Af <i>S. Indebetou</i>	54.
Svenska infanteriofficersuniformer omkring 1300. Medd. af <i>T. J. P.</i>	61.
Karolinska anekdoter från frihetstiden. Utg. af <i>Helge Almquist</i>	66.
Gustaf Vasa på lit de parade och hans griftefärd. Lucas Uphalls berättelse medd. af <i>C. M. S.</i>	104.
Tvenne porträtt af Magnus Stenbock. Af <i>Reinh. Stenbock</i>	111.
Personhistoriska Samfundet	57.
Svenska porträttarkivet	58.
Personhistorisk litteratur	116.
Frågor	59, 137.
Insända böcker	141.
Register	143.
Rättelser	146.

Illustrationer.

Porträtt af A. A. v. Stiernman, H. J. Sievers, två af Magnus Stenbock samt (i texten) af O. Kugelberg. Karta till 'Omkring Sigurdsstenarna', v. Stiernmans exlibris, infanteriofficer i uniform, Gustaf Vasas begravningskrona, hans svärd och spira, drottning Margaretas krona och spim.

Följande af samfundets skrifter utlämnas åt *ledamöter i samfundet*, efter rekvisition hos skattmästaren, adr. Riksarkivet, till nedannämnda pris nämligen:

- Svenska autografsällskapets tidskrift, Del I**, n:r 1, 3, 5—12 årg. 1879—1888, (h. 2 o. 4 saknas), per n:r kr. 1.
- Svenska autografsällskapets tidskrift, Del II**, n:is 1—12 (årg. 1889—1896, 346 sid.), lämnas fullständig till nedsatt pris af allenast kr. 6.
- Lösa häften för 1 kr. för hvarje häfte; dubbelhäftet n:is 11—12 för 2 kr.
- Ex. tryckt på *bättre papper* (däraf några få fullständiga årg. äro tillgängliga) jämte *Register* till delarne I och II, äfven på *bättre papper* kr. 15.
- Personregister** till delarne I och II (44 sid.) kr. 2.
- Personhistorisk tidskrift, årg. II** (1900, 180 sid.) med 24 porträtt och register samt Dödslista för 1900, 53 sidor kr. 5.
- Årg. I och III slutsålda. Däraf finnas endast I h. 3 o. 4 samt III h. 4 å 1.25 per häfte.
- Personhistorisk tidskrift, årg. IV** (1902, 166 sid., med 24 porträtt och register samt Dödslista för 1902, 43 sid. kr. 5.
- Personhistorisk tidskrift, årg. V** (1903, 222 sid., med 25 porträtt och register samt Dödslista för 1903, 37 sid.) kr. 5.
- Personhistorisk tidskrift, årg. VI** (1904, 164+23 sid., med 22 porträtt och register) kr. 5.
- Personhistorisk tidskrift, årg. VII** (1905, 167+56 sid., med 19 porträtt och register) kr. 5.
- Personhistorisk tidskrift, årg. VIII** (1906, 133+106 sid., med 17 porträtt och register) kr. 5.
- Personhistorisk tidskrift, årg. IX** (1907, 111+160 sid., med porträtt och register) kr. 5.
- Personhistorisk tidskrift, årg. X** (1908, 203 sid. med 22 porträtt och register) kr. 5.
- Personhistorisk tidskrift, årg. XI** (1909)—XVII (1915) å kr. 5.

Handlingar, utg. genom samfundet:

- I. S:t Nikolais kyrkas i Stockholm vigselbok, I. 1604—1650 och 2. 1651—1700 (182 sid.), utg. af F. U. Wrangel kr. 3.
- II. En adlig och furstlig hofpredikant under 1600-talets senare hälft, P. G. Öjer; utg. af Karl af Schmidt (82 sid.), kr. 1:50.
- III. Släkten Aminoff (85 sid. + 1 tab.) kr. 5.
- IV. Klosterfolket i Vadstena; af C. Silfverstolpe (168 sid.) kr. 3.
- Do do tryckt på *bättre papper* (i få ex.) kr. 5.
- V. Svenska porträtt i samlingarna vid Uppsala universitet, förteckn. af N. Sjöberg (6 + 87 sid.) med 31 porträtt, ingår som bilaga i årg. III och IV.
- VI. Svenskarne under dannebrogen 1848—50, med tillägg (102 + 24 sid.), af B. Schöldström, med 97 porträtt. Erhålles gm C. E. Fritzes bokhandel, Stockholm
- VII. Svensk genealogisk litteratur, förtecknad af J. A. Almquist (80 sid.) kr. 2.
- VIII. Porträttsamlingarna å Edsberg och Hedensberg (23 sid. och 14 porträtt + 56 sid. och 3 porträtt), ingå som bilagor i årg. VI och VII.

Ny serie:

1. Köpings stads tjänstemän 1605—1905, af G. Elgenstierna (106 sid.); ingår som bilaga i årg. VIII, h. 3—4.
2. Kalmar regementes chefer 1623—1907, af F. Rudelius (160 sid. + 23 porträtt); ingår som bilaga i årg. IX, h. 3—4.
- Dödslistor från och med år 1899 till och med år 1903 å kr. 1.
3. Register till Personh. Samfundets porträttsamlingar årg. I—III (1906—08); ingår som bilaga i årg. XI, h. 2—4 och XII, 1—2 kr. 2.
4. Personhistoriska anteckningar rörande Kristianstads magistrat och andra stadens tjänstemän under åren 1700—1800. Af Karl Enghoff kr. 2.
5. V. Millqvist, Svenska Riksdagens Borgarstånd 1719—1866. Personhistoriska anteckningar kr. 3.
6. Erik XIV:s almanacksanteckningar, hans dagböcker, ritningar och musiknoter i urval utgifna af C. M. Stenbock (är h. 2—3 af årg. 1912). (Äfven i lyxupplaga; utgången).
7. Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Beskrifven af Nils Sjöberg (ingår i h. 4, årg. 1913).
8. Grefve Reinhold von Rosens porträttsamling. Beskrifven av Nils Sjöberg (ingår i h. 1—2, årg. 1914).

STOCKHOLM 1926. KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. MORSTEDT & SÖNER. 160596